

Åsteder i våpenhendelser - Oslo pd

En åstedsanalyse basert på
anmeldelser 1. og 2. tertial
2024

Oslo politidistrikt 2025

Åsteder i våpenhendelser - Oslo pd

En åstedsanalyse basert på anmeldelser 1. og 2. tertial 2024

Avsnitt for etterretningsanalyse

Marianne Sætre, Christina Hofseth, Bjørnar Ludvigsen Kjenn og Ada Usken Remman

OBS: Korrigeringer fra tidligere rapport i kap. 6.2 og tabell 2 i Vedlegg 4 gjort 18.12.2025.

Felles enhet for Etterforskning og Etterretning

Oslo politidistrikt 2025

Sammendrag	5
INNLEDNING	8
1.1 Bakgrunn: Steders betydning for våpenhendelser	8
1.2 Oppdraget: Formål og problemstilling	8
2 Analyseramme og metode	9
2.1 Kilder	10
2.2 Utvalget	11
2.3 Analyseteknikk	11
2.4 Kodingsutfordringer og usikkerhet	12
RESULTATER	13
3 Våpenhendelsene i anmeldelser av ran og fysisk vold	13
3.1 Overordnet risiko	13
3.2 Våpenhendelser utendørs	13
3.2.1 Lovbrudd og våpen totalt	13
3.2.2 Romlig spredning av anmeldte våpenhendelser	14
4 "Ovenfra" perspektiv på åsted: Stedsmodell og kjennetegn	19
4.1.1 Kriminalitetsfremmende kjennetegn i anmeldte våpenhendelser	19
4.1.2 "Forfallent sted"	21
4.1.3 "Egnet sted"	22
4.1.4 "Belastet sted"	26
4.1.5 "Kontrollert sted"	28
4.1.6 Konklusjon på stedskjennetegn og stedsmodeller	29
5 "Nedenfra" stedsidentiteter av størst betydning	31
5.1.1 Revidering; fra Stedsmodell til Stedsidentitet av størst betydning	31
5.1.2 Lovbrudd og våpen ved stedsidentiteter av størst betydning	32
5.2 Hendelsene på ulike stedsidentiteter av størst betydning	33
5.2.1 Relasjon	33
5.2.2 Forhistorie	34
5.2.3 Idealtypisk sammenheng	35
5.2.4 Motiv for hendelsene	37
5.3 Antallet aktører ved ulike stedsidentiteter	40
5.3.1 Antall gjerningspersoner i hendelsen	40
5.3.2 Antall ofre de ulike stedene	42
6 Aktørene i anmeldte våpenhendelser	42

6.1	Kjønn	43
6.2	Alder.....	43
6.3	Statsborgerskap	44
6.4	Fødeland	45
6.5	Knytning til kriminelle miljøer og nettverk.....	45
6.6	Kriminell belastning	46
7	Oppsummering og refleksjon om stedsforebygging	47
7.1	Risiko; hvor, når, hva og hvem?.....	48
7.2	Refleksjon over mulighetsrom for stedsforebygging	49
7.2.1	Forebygging av våpenhendelser på Belastet sted	49
7.2.2	Forebygging av våpenhendelser på Ubevoktet/øde sted	50
7.2.3	Forebygging av våpenhendelser på Smart sted	50
7.2.4	Forebygging av våpenhendelser på Tilfeldig sted	51
	Vedlegg 1: Teorigrunnlag	53
	Modell 1: Broken Windows (og anomi); "Forfallent sted"	53
	Modell 2: Rasjonell valgteori; "Egnet sted"	54
	Modell 3: Nabolagseffekter; "Belastet sted"	54
	Modell 4: Kontrollerte sted	55
	Vedlegg 2: Definisjoner og sentrale begreper	57
	Romlig spredning.....	57
	Funksjon for området og stedet.....	57
	Stedsidentitet	59
	Hendelsene.....	59
	Aktørene.....	60
	Vedlegg 3: Liste stedskjennetegn ved åsteder i våpenhendelser	61
	Vedlegg 4 Tabeller	62

Sammendrag

Ran og fysisk vold med stikk- og skytevåpen er blant de mest alvorlige lovbruddene i Oslo politidistrikt. De er farlige og skaper utrygghet for befolkningen. Foreliggende analyse kartlegger åsteder og innholdet i våpenhendelser, og formålet er å angi både risiko og muligheter for stedsforebygging.¹

Analysen kartlegger geografisk spredning av våpenhendelser, åstedenes kjennetegn samt ulike betydninger av de fysiske stedene som sosialt rom for ulike typer av våpenhendelser. Det identifiseres 4 komplekser av våpenhendelser, som har distinkte profiler for hvordan det fysiske stedet blir til sosialt handlingsrom og åsted. For de ulike typene åsteder varierer lovbruddene som utøves, våpenbruk, motivet for handlingen, antall aktører og relasjoner mellom dem, samt profiler på alder og kriminelle historikk for mistenkte og fornærmede.

Avslutningsvis i rapporten vurderes også mulighetsrommet for stedsforebygging for hver av de 4 kompleksene.

Risiko

I undersøkelsesperioden fra januar til utgangen av august 2024 ble det totalt registrert 101 anmeldelser av ran og fysisk vold med stikk- og skytevåpen der gjerningssted var utendørs på et åpent tilgjengelig sted.² Alle anmeldelsene inngår i analysen. To tredjedeler (68) omhandlet ran, en tredjedel (33) fysisk vold. 87 anmeldelser gjaldt stikkvåpen, 14 skytevåpen. Dette ga en samlet risiko på 0,4 per dag. Hendelsene var i stor grad avgrenset til bestemte geografiske områder, typer av fysiske rom samt til visse befolkningsgrupper, med lav risiko utenfor disse.

Spredning i tid og rom

Geografisk var de anmeldte våpenhendelsene konsentrert til området rundt Sentralbanestasjonen, Vaterland og nordover til Grünerløkka og videre i retning Storo. Utover dette var det mer spredte tilfeller i bykjernen (Majorstua) og forsteder, samt i mer perifere områder. Størst risiko var det lørdag kveld.

Kriminalitetsfremmende kjennetegn

Tilstedeværelse av antatt kriminalitetsfremmende og -hemmende kjennetegn ble kartlagt ved åstedene. Teorier vektlegger ulike aspekter; ivaretagelse, fysisk utforming og sosial bruk. Følgende åstedsmodeller ble avledet fra teoriene: *Forfallent sted*, *Egnet sted*, *Belastet sted* og *Kontrollert sted*. Analysen viste at antatt kriminalitetsfremmende/-hemmende kjennetegnene var tilstede til en varierende grad, men på tvers av forventede stedstyper. Dette gjorde det vanskelig å opprettholde skillet mellom teoretiske stedsmodeller.

Stedsidentitet

I stedsanalysens andre del ble det utviklet nye stedskategorier induktivt, basert på betydningen av stedets karakter og sosiale dynamikk for hendelsesforløpet. Ny og mer fenomenologisk basert inndeling ga følgende stedsidentiteter; *Ubevoktet/øde sted*, *Smart sted*, *Belastet sted* og *Tilfeldig sted/usikkert*. De fysiske stedenes sosiale handlingsrom og rådende handlingsdynamikk framsto viktig for hvor egnet og ansporende selve stedet var for hendelsen. De fysiske stedskjennetegnene var et integrert aspekt ved dette.

Belastet sted (34) og handlingsdynamikken på steder illegal handel og rusmisbruk framsto som den mest utbredt sammenhengen for våpenhendelsene. Majoriteten handlet om ran og

vold innad i rusmiljøer og ran av eksterne personer. Voldshendelsene involverte mest bekjente personer.

Færrest våpenhendelser hadde utspring i mulighetene på et *Ubevoktet/øde sted* (16), som ofte gjaldt avtalte møter mellom bekjente i parken, skogen, ved usjenerte P-plasser og tomme bygg. Møtet var ment for lysskye forhandlinger og oppgjør om narkotika.

Majoriteten av hendelsene gjaldt fysisk vold og andelen med skytevåpen var størst på slike steder.

Mange (28) våpenhendelser virket betinget og motivert av at på det aktuelle gjerningstidspunktet var et tilgjengelig offer på et sted med lite sosiale kontroll og fysiske hindringer. Slike anledninger og mulighetsrom ble kategorisert under *Smart sted*. Alle anmeldelsene slike steder gjaldt ran, og ofte var partene ukjente for hverandre og alene i hendelsen.

Der våpenhendelsen ikke kunne knyttes til stedets kjennetegn eller karakter, men syntes å oppstå tilfeldig, ble åstedet gitt stedsidentitet *Tilfeldig* eller *usikkert* (23). De fleste hendelsene her gjaldt ran, men også noe vold. Noen av dem skjedde på transport-knutepunkter eller andre steder med stor risiko for å møte folk tilfeldig. Flere handlet om tilfeldige møter mellom bekjente/grupper i konflikt. Andre hendelser på tilfeldig sted oppsto der gjerningsperson(ene) søkte spesifikt etter bestemte ofre, og det var tilfeldig hvor disse ble funnet. Flere av dem gjaldt grupper av unge som ville hevde seg, og da ranet andre unge.

Våpen

På alle stedsidentitetene var stikkvåpen i flertall. Andelen *skytevåpen* var størst i hendelser utløst på *Ubevoktet/øde sted* (25 %).

Relasjoner og forhistorie

- Halvparten av våpenhendelsene skjedde på *Belastet* eller *Ubevoktet/øde sted*, der partene gjerne var *bekjente*, flere fra trøblete forhistorie om narkotikahandel og -gjeld.
- Ved *Smart* og *Tilfeldig/usikkert* sted var partene i all hovedsak *ukjente* for hverandre.

Livssammenheng

- Våpenhendelsene betinget av muligheter på *Smart*- og *Tilfeldig* sted omhandlet primært aktører i *fritidsrelatert livssammenheng*. Dette kunne også gjelde for gjerningspersonene, f.eks. en gruppe ungdommer som på fritiden begikk ran av andre barn.
- Majoriteten av våpenhendelser forankret i samhandlingsdynamikker på *Belastet* sted gjaldt aktører i sårbare og *avviksrelaterte sammenhenger*, både for gjerningsperson og offer.

Motiv

- Ransmotivet i våpenhendelser var i hovedsak *økonomisk utbytte*. Dette dominerte både på *Smart* og *Belastet* sted. Ranet med størst utbytte gjaldt likevel oppgjør i illegal handel på *Ubevoktet/øde sted* i sentrum (park). På *Tilfeldig/usikkert* sted var ranene iblant motivert av *gruppeprosesser og -samhold*.
- Også motivet i voldshendelsene varierte mellom stedsidentitetene. På *Belastet* sted framsto *uenighet/krangel* (i rusmiljøet) som dominerende motiv, på *Ubevoktet/øde sted* var det like ofte hevn/gjengjeldelse. Voldshendelsene på *Tilfeldig/usikkert* sted virket ofte drevet av *psykisk ubalanse eller sykdom*. Det var ingen voldshendelser på *Smart* sted.

Antall gjerningspersoner og ofre i hendelsene

- Andelen hendelser med *flere enn to gjerningspersoner* var størst på Belastet og Ubevoktet/øde sted. På Smart og Tilfeldig/usikkert sted var anmeldelsene relativt jevnt fordelt mellom de med *én, to eller flere gjerningspersoner*.
- I drøyt tre fjerdedeler av våpenhendelsene var det kun *ett offer* involvert.

Aktørene

I de 101 våpenhendelsene var det registrert 120 mistenkte og 113 fornærmede. Gjennomsnittsalderen var 25,0 år for fornærmede og 22,1 år for mistenkte. Profilen på alder, statsborgerskap og fødeland varierte mellom stedsidentitetene for både mistenkte og fornærmede. Blant fornærmede var andelen under 18 år høyest på Smart sted, blant mistenkte på Ubevoktet/øde sted. Gjennomgående var både fornærmede og mistenkte *tungt* kriminelt belastet, i form av tilknytning til kriminelle miljøer og egen kriminell historikk.

Mistenkte

- 87 % av de mistenkte virket tilknyttet et kriminelt miljø eller nettverk, i større grad i volds-anmeldelsene (90 %) enn i ran (83 %). Slik tilknytning gjaldt *alle* på Belastede sted og nær 85 % på både Ubevoktet/øde og Tilfeldig/usikkert sted. Lavest andel var det på Smart sted; 67 %.
- I snitt var de mistenkte registrert med 49 straffbare forhold, 18 % med flere enn 100. Kriminell historikk var mest omfattende for mistenkte i hendelser på Belastet sted, og minst for de på Smart sted – der personene også var yngre.

Fornærmede

- 59 % av de fornærmede virket tilknyttet et kriminelt miljø, i mange tilfeller et kjent kriminelt nettverk. Dette gjald særlig fornærmede i anmeldelser av fysisk vold, og i hendelser på Belastet og Tilfeldig/usikkert sted. Lavest andel med tilknytning til kriminelle miljøer var det for fornærmede i hendelsene (ran) på Smart sted.
- 64 % av de fornærmede var blitt registrert som mistenkt i annen straffesak, i snitt med 25 straffbare forhold hver. Den kriminelle historikken var mest omfattende for fornærmede i hendelser på Belastet og Ubevoktet/øde sted, minst på Smart og Tilfeldig/usikkert sted.

INNLEDNING

1.1 Bakgrunn: Steders betydning for våpenhendelser

I Oslo politidistrikt har ran og vold i det offentlige rom med stikk- og skytevåpen involvert, vært en utfordring over mange år. Med sitt store skadepotensiale er slike lovbrudd blant de farligste hendelsene i distriktet. For bosatte og brukere av storbyområdet kan slike potensielt fatale hendelser gi frykt som påvirker bruk, emosjonell tilknytning og glede over det urbane livet.³

Politidistriktet setter betydelige ressurser inn i etterforskning av slike våpenhendelser og har drevet *situasjonell- og personorientert forebygging* for å redusere problemet. I tillegg er det spørsmål om ulike *stedsforebyggende* tiltak kan benyttes mer.

Internasjonalt har det lenge vært forskning på betydningen av steders utforming. Flere praktiske prosjekter har vært rettet inn på utvikling og modifisering av urbane omgivelser for å oppnå kriminalitetsforebyggende effekter.⁴

I Oslo politidistrikt har det i flere tiår blitt gjennomført stedsfokuserte *hot spot-analyser*, *situasjonell forebygging* og *problemorientert politiarbeid*, ofte koordinert med eksterne samarbeidspartnere og lokalsamfunn. Målet har da vært å gjøre steder mindre sårbare og egnet for lovbrudd, ofte gjennom formell kontroll og mekaniske sikkerhetstiltak.⁵

Oppmerksomhet har blant annet vært på belysning og kameraovervåkning av belastede områder, samt på utesteder og holdeplasser/trafikk-knutepunkter i helgene, spesielt i byens sentrum. Det har også blitt drevet bredere stedsorientert forebygging som har tatt hensyn til brukere og beboernes opplevelse av trygghet og eierskap til stedet, som har forsøkt å gi en mer positiv sosial bruk av fysiske storbyrom. Slike primærfarebyggende tiltak har vært del av innsatsen mot *Parallellsamfunn* og i senere tid såkalte *Prioriterte områder*.⁶

Mer nytt er det at politidistriktet deltar offentlig i det faglige ordskiftet om byplanlegging. Håpet er at kriminalitetsforebygging som perspektiv integreres bedre i utformingen av ulike storbyrom.⁷ Politiets ressurspersoner har forsøkt å bevisstgjøre om risikoen for at man "bygger åsteder". I argumentasjonen har man blant annet vist til rapporten *Tryggere nærmiljøer*.⁸

1.2 Oppdraget: Formål og problemstilling

Til tross for politidistriktets mangeårige involvering i stedsforbygging, foreligger det få interne analyser og evalueringer som empiriske dokumenterer de fysiske omgivelers innvirkning på stedlig kriminalitet og forebyggingen av den. Forebyggere har ønsket en styrket kunnskapsbasis. Den foreliggende analysen forsøker å imøtekomme dette for noen av de groveste lovbrudd i det offentlige rom i Oslo politidistrikt; ran og fysisk vold begått med stikk- eller skytevåpen.⁹ Avslutningsvis følges analysen opp med en refleksjon over mulighetsrommet for stedsforbygging, med vekt på den stedlige utformingen.

Siden det er lite systematisk kunnskap lokalt om åstedene for farlige våpenhendelser, er analysens primære formål å *kartlegge risiko* på tre måter;

- a) Den romlige spredningen (tid/sted) av våpenhendelsene i anmeldelser av ran og fysisk vold.

- b) Tilstedeværelsen av antatt kriminalitetsfremmende/-hemmende kjennetegn og betydningen av sosiale karakter/handlingsdynamikk ved åsteder for de anmeldte våpenhendelsene.¹⁰
- c) Kjennetegn ved lovbruddshandlingene, handlingsforløp og aktører (mistenkte og fornærmede) i våpenhendelsene på åsteder med ulike kjennetegn og karakter.

Avslutningsvis reflekteres det kort rundt mulighetene for forebygging, basert på kunnskapen om åstedene, hendelsesforløp og aktørene i våpenhendelser. Forhåpentligvis kan byplanleggere og forebyggere i og utenfor politiet dra nytte av den empiriske kartleggingen og refleksjonen av mulighetsrommet for forebygging som gjelder våpenhendelser. Det understrekes imidlertid at kriminalitet er organisk vevd inn i folks samhandlinger og omgivelser, som varierer mellom lovbruddstyper. De må alle kartlegges særskilt, og resultatene i denne analysen kan ikke på enkelt vis overføres til andre typer lovbrudd.

De sentrale hoved- og delspørsmålene analysen forsøker å belyse:

1. Hvordan virker de fysiske omgivelsene inn på risikoen for ulike typer våpenhendelsene i Oslo politidistrikt?

- *Hvordan er våpenhendelser i ran og fysisk vold spredt i tid, rom og på områder/steder med ulike funksjoner?*
- *I hvilken utstrekning har åstedene i våpenhendelser kjennetegn som sentrale stedsteorier anser som potensielt kriminalitetsfremmende/-hemmende?*
- *Er det spesielle romlige karakteristika ved åstedet som synes å ha hatt særlig betydning for at våpenhendelsene finner sted? (spesiell stedsidentitet)*

2. Er det bestemte hendelses- og/eller aktørprofiler som karakteriserer våpenlovbruddene på de ulike typene åsteder?

2 Analyseramme og metode

Analysen bygger på komplekset av *samfunnsvitenskapelige* tilnærminger i studiet av steder.¹¹ Først kartlegges risiko for våpenhendelser av ulike slag ut fra spredningen av åsteder i tid/rom. Deretter følger kartlegging av type åsteder, både den sosiale funksjonen for området og stedet der hendelsen skjedde, tilstedeværelse av antatt kriminalitetsfremmende/-hemmende kjennetegn på åstedene, samt karakteren ved det fysiske stedet som sosialt handlingsrom ("stedsidentitet"). Kartleggingen av type steder skjer "ovenfra" og "nedenfra". Perspektivskiftet går fra en såkalt "geometrisk" til en "fenomenologisk" forståelse av sted:¹²

Det overordnede spørsmålet i tilnærmingen "ovenfra" er: *Foreligger antatt kriminalitetsfremmende/-hemmende kjennetegn ved åstedene i de aktuelle våpenhendelsene i politidistriktet?* Utvalget av risiko-kjennetegn som kartlegges, bygger på sentrale kriminologiske, samfunnsgeografiske og stedsforebyggende teorier, (se Vedlegg 1).¹³ Av disse er det avleder 3 ulike *stedsmodeller* for åsteder: "*Forfallent sted*", "*Egnet sted*" og "*Belastet sted*". I tillegg til disse tre, inkluderer analysen såkalt "*Kontrollert sted*" der

kjennetegnet er tilstedeværelse av formelle kontrolltiltak for å redusere risikoen for lovbrudd er iverksatt. De ulike stedsmodellene er ikke gjensidig utelukkende.

Teoriene i tilnærmingen "ovenfra" legger forskjellige aktør- og handlingsteorier til grunn når de vektlegger bestemte stedkjennetegn som potensielt kriminalitetsfremmende/-hemmende. Kjennetegnene omhandler både *ivaretagelse, fysisk formgivning og den sosiale bruken* ved åstedene. Til sammen dekker dette aspekter som vektlegges innen såkalt trygghetsorientert stedsforebygging, risiko- og sikkerhetslogikk.¹⁴ I Vedlegg 2 finnes en liste over hvilke stedkjennetegn og -kvaliteter teoriene peker på, og som er inkludert i den foreliggende analysen.

Kartleggingen av romlig spredning og tilstedeværelse av antatte kriminalitetsfremmende/-hemmende kjennetegn på åsteder bidrar til å belyse relevansen av de sentrale stedsforebyggende tilnærmingene for akkurat denne typen lovbrudd.

Tilnærmingen nedenfra tar utgangspunkt i det empiriske materialet og en innlevende, aktørorientert fortolkning av åstedets betydning for at våpenhendelsen fant sted. Karakteren av *samhandlingsdynamikkene* og *handlingsrommet* for lovbrudd på åstedene ble relevant for å identifisere hva som i praksis virket avgjørende og ansporende på våpenhendelsen. Tre *stedsidentiteter* ble induktivt utledet av dette: *Belastet sted, Smart sted* og *Ubevoktet/øde/usynliggjørende sted*. I tillegg kom kategorien "*Tilfeldig sted/Annet* " for åsteder som ikke syntes spesielt påvirket av bestemte stedsmuligheter og -dynamikker. Disse er definert nærmere i Vedlegg 2.

2.1 Kilder

Oslo politidistrikt monitorerer månedlig nye registrerte anmeldelser av ran og fysisk vold der stikk- eller skytevåpen har blitt benyttet. Dette gjøres manuelt, siden automatiserte uttrekk og statistikk ikke finnes. Monitoreringens manuelle uttrekk fra straffesaksregisteret/ PAL Strasak¹⁵ danner grunnlaget for dataene i den foreliggende analysen.¹⁶

Flere av de aktuelle opplysningene om hendelsene, stedene og de involverte personene fantes ikke i straffesaksregisteret, men måtte hentes ut av anmeldelsene, avhør og andre etterforskningsdokumenter. Kilden var da BL, som er saksbehandlingsverktøyet for etterforskning av straffesaker. Noe informasjon ble hentet fra etterretningsregisteret Indicia, spesielt om aktørenes kriminelle historikk og nettverk.

Det ble også bygget opp et fotoarkiv fra gjerningsadressene. Åstedene ble fotografert ved befarings i løpet av høsten 2024. I enkelte tilfeller var befaringen relativt lenge etter gjerningstidspunkt. Befaringen og fotoarkivet er den primære kilden til informasjonen om karakteristika ved åstedene.

I tillegg ble det hentet inn informasjon om lokale omsetningssteder for narkotika. Kilden var analytikere og forebyggere ved politidistriktets geografiske enheter. Innhentingene skjedde dels gjennom intervju (Teams), dels ved skriftlige lister og briefere.

2.2 Utvalget

Utvalget i åstedsanalysen inkluderte i utgangspunktet alle de 189 anmeldelser av *ran- og voldslovbrudd med stikk- eller skytevåpen, som hadde skjedd innenfor Oslo politidistrikts grenser og blitt registrert i løpet av de to første tertialene 2024 (innen 31. august)*. Våpenet var ikke alltid brukt *aktivt*, men framvist eller vist til muntlig/i kroppsspråk. Hver anmeldelse kan omhandle én hendelse med flere gjerningspersoner og ofre, og hendelsene kan da være representert med flere anmeldelser. Når det framover henvises til "våpenhendelse", siktes det til innholdet i et hendelsesforløp som beskrives i den enkelte anmeldelse, uten hensyn til at flere anmeldelser kan omhandle samme hendelse/forløp.

Fra det primære utvalget ble flere anmeldelser filtrert ut, mange fordi de ble ansett som irrelevante for spørsmålet om hvordan våpenhendelser kan kobles til fysiske omgivelser. Dette gjaldt særlig våpenhendelser med åsted innendørs på privat og lukket adresse. Materialet besto da av 130 anmeldelser. Også hendelsene på åpent tilgjengelige steder innendørs (kiosker, butikker, etc.) eller på "mobile steder", som bil, buss, trikk, T-bane og tog ble trukket fra, og utvalget bestod da av 101 anmeldelser av ran og fysisk vold med stikk- eller skytevåpen med åsted på åpent tilgjengelig sted utendørs.¹⁷ Analysen og konklusjonen gjelder primært disse.

I enkelte anmeldelser var det ikke registrert noen mistenkte, mens det i andre var registrert en eller flere. Samme person kunne også være registrert som mistenkt i flere anmeldelser. I noen få anmeldelser var det (foreløpig) registrert flere fornærmede, som senere i straffesaksbehandlingen ville få opprettet individuelle anmeldelser. På uttrekkestidspunktet var det i de 101 aktuelle anmeldelsene registrert 113 "fornærmede" og 120 "mistenkte".¹⁸ Noen personer gikk igjen i flere anmeldte hendelser, og totalt var det 111 unike personer registrert som fornærmet og 105 som mistenkt.

2.3 Analyseteknikk

Analysen baserer seg på enkel *deskriptiv statistikk*. I første omgang vises den romlige spredningen av våpenanmeldelser og hvordan deres gjerningssted er fordelt på områder og steder med ulik storbyfunksjon (se Vedlegg 2 og 3).

I tilnærmingen til åsteder "ovenfra" ble en geometrisk forståelse av steder lagt til grunn og tilstedeværelse av kjennetegn på vedlikehold, formgivning og sosial bruk ble undersøkt og registrert. Resultatet viser antallet anmeldelser som da kunne sorteres under hver av stedsmodellene på grunn av tilstedeværelse av de antatt kriminalitetshemmende/-fremmende kjennetegnene som teoriene omhandler. Underveis i rapporten gis det eksempler på åsteder i disse anmeldelsene, iblant illustrert med foto. Siden de teoretiske stedsmodellene ikke er definert som gjensidig utelukkende kan anmeldelsenes åsteder og deres kjennetegn "overlappe" og sortere under flere modeller. Dette innebærer at det ikke er meningsfullt å sammenligne antallet og innholdet ved åstedene mellom modellene.

I tilnærmingen "nedenfra" ble steder fortolket fenomenologisk, og tolkningen var basert på inngående kunnskap om hendelsesforløp og aktører slik de var beskrevet i dokumentene i straffesaken, samt på befaring med observasjon av åstedene ute. Diskusjon og refleksjon før, under og etter befaring la grunnlag for å induktivt identifisere trekk og karakteren ved åstedet som trolig hadde betydning i den enkelte hendelse. Også tid på døgnet, årstid og

andre kontekstuelle betingelser ble tatt hensynet til i vurderingen av de romlige aspektenes betydning for hendelsen. Fra de viktigste aspektene ved stedet for hver av de 101 hendelsene ble det identifisert et sett av gjensidig utelukkende "stedsidentiteter". For disse var *sammenligning* en aktuell analyseteknikk. Deskriptiv statistikk kunne da benyttes til å vise de ulike profilene på handlingene, hendelsesforløp, motiver, aktører, relasjoner osv. på ulike typer av åsteder i de anmeldte våpenhendelsene.

Et av trekkene som undersøkes for våpenhendelsene er såkalt "idealtypisk sammenheng". Dette viser til aktørenes sosiale livs- og handlingskontekst som våpenangrepet brøt inn i, eventuelt utviklet seg innenfor. Sammenhengene angis som forenklede og fortettede bilder ("heurstikker") og er kategorisert på samme måte som i tidligere analyser av alvorlig kriminalitet i politidistriktet. Se Vedlegg 2.

2.4 Kodingsutfordringer og usikkerhet

Det er vesentlige metodologiske utfordringer i analysen. Befaringen og den etterfølgende kodingen av områder og steds funksjon, samt av deres kjennetegn, viste seg komplisert. Analytikerne hadde på forhånd lite faglig erfaring med steds kategorier, som kan ha gitt ulik fortolkning av steder og inkonsistens i koding. Slikt kan svekke troverdigheten til resultater.

To tiltak ble iverksatt for å styrke konsistensen: Det var alltid to, ofte tre, analytikere sammen på befaring for å observere, fotografere og diskutere åstedenes kjennetegn og funksjoner. Enkelt saker ble deretter drøftet gjentatte ganger og ofte kodet i fellesskap. Samtidig foregikk en kontinuerlig gjennomgang, drøfting og utprøving av teoretiske tilnærminger i stedsorientert kriminologi. Tidvis er reliabiliteten likevel usikker. Det øker risikoen for at noen resultater *kan* gjenspeile sviktende metodikk mer enn reelle tendenser og variasjoner.

Muligens gjenspeiler utfordringen i denne analysen en mer generell tendens til subjektive fortolkninger og inkonsistens i stedsanalyser. Utvidelse av materialet med flere caser reduserer neppe validitets- og reliabilitetsproblemene.

Det relativt lille antallet enheter i den foreliggende analysen (101) begrenser mulige analyseteknikker. Det påkaller varsomhet ved generaliseringer og overføring av funn og konklusjoner til andre sammenhenger.

RESULTATER

3 Våpenhendelsene i anmeldelser av ran og fysisk vold

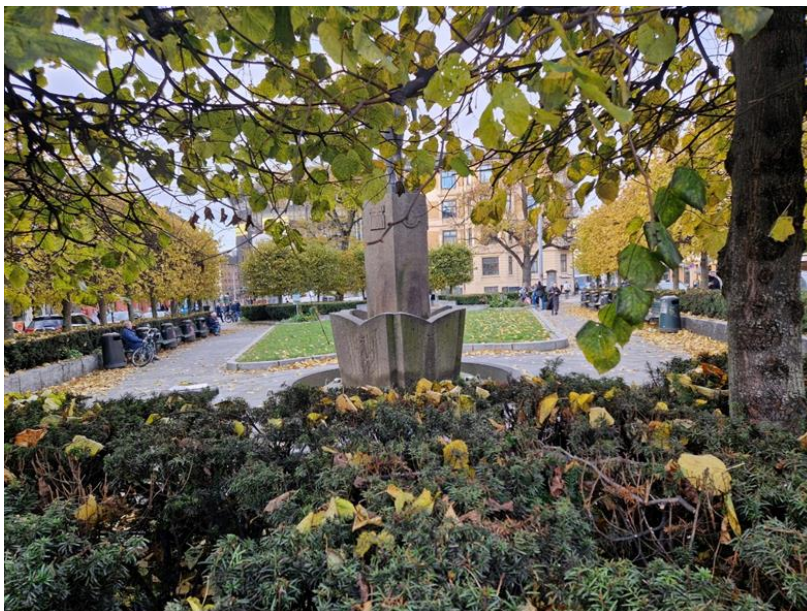
3.1 Overordnet risiko

For året 2024 som helhet ble det totalt registrert 280 anmeldelser av ran og fysisk vold der stikk- eller skytevåpen var involvert. Det var stor overvekt av ran og av hendelser med stikkvåpen. De 280 anmeldelsene representerte 0,8 våpenanmeldelser per dag. Våpnene hadde ikke alltid blitt brukt aktivt eller medført fysisk skade, men var da vist til muntlig eller med kroppsspråk.¹⁹

I perioden som undersøkes i dybden, de 8 månedene fra januar til utgangen av august 2024, var det blitt registrert totalt *189 anmeldelser av ran og fysisk vold med våpen*. Også dette var under 1 per dag i snitt. 130 av dem hadde gjerningssted på et *åpent tilgjengelig sted*, enten *utendørs* i det offentlige rom, *innendørs* i butikker, parkeringshus o.l., eller på *mobilt sted*, som på tog eller andre transportmidler. De 130 tilsier 0,5 våpenanmeldelser per dag i utvalgsperioden på 8 måneder.²⁰

Vår analyse av hvordan av ulike storbyrom utendørs innvirker på risikoen, omhandler de *101 våpenanmeldelsene* som hadde åsted på *åpent og tilgjengelig sted utendørs*. Disse anmeldelsene antyder en risiko på rundt 0,4 våpenhendelser per dag for den type lovbrudd befolkningen frykter mest.²¹

Den videre analysen viser hvordan risikoen samtidig varierer mellom steder og befolkningsgrupper på disse stedene.

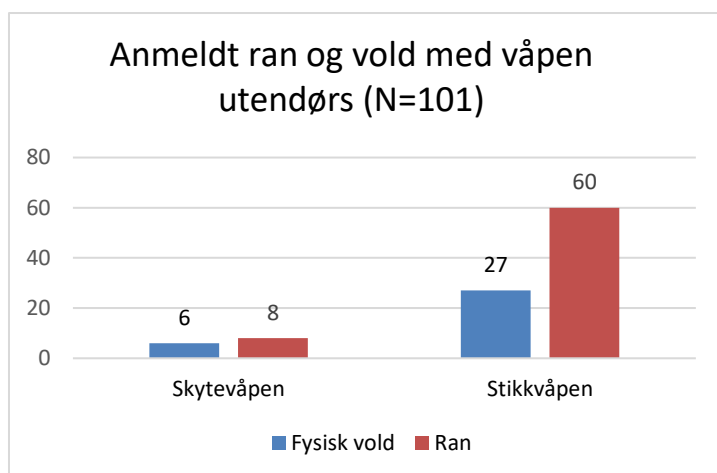

Flere våpenhendelser skjer på eller nær lokale omsetningssteder for narkotika.

3.2 Våpenhendelser utendørs

3.2.1 Lovbrudd og våpen totalt

I de totalt 101 anmeldelsene av ran og fysisk vold med våpen utendørs utgjorde *ranene to tredjedeler* (68) og *fysisk vold en tredjedel* (33) av anmeldelsene.

Majoriteten av rans- og voldsanmeldelsene med åsted utendørs, involverte *stikkvåpen*. Dette dreide seg om 87 anmeldelser, altså over 85 % av de 101 anmeldte hendelsene. *Skytevåpen* var registrert i 14 anmeldelser, nær 15 % av samtlige anmeldte våpenhendelser utendørs i undersøkelsesperioden.

Den store overvekten av stikkvåpen gjaldt for begge lovbruddstypene, med 88 % av ranene og 82 % av voldsanmeldelsene.

Ran med stikkvåpen var derfor i overvekt blant alle de anmeldte våpenhendelsene utendørs, og gjaldt 60 av de 101 anmeldelsene (60 %). Deretter fulgte 27 anmeldelser av *vold med stikkvåpen*, som utgjorde 27 % av de 101.

Risikoen for våpenhendelser utendørs med *skytevåpen* må betegnes som lav, både for anmeldte ran og tilfeller av fysisk vold. I løpet av de første åtte månedene i 2024 utgjorde de tilsammen 14 av de 101 anmeldte utendørshendelser. 8 av dem handlet om ran og 6 om fysisk vold. Risikoen dette representerte var rundt 0,06 skytevåpenhendelser per dag utendørs på åpent tilgjengelig sted i politidistriktet.

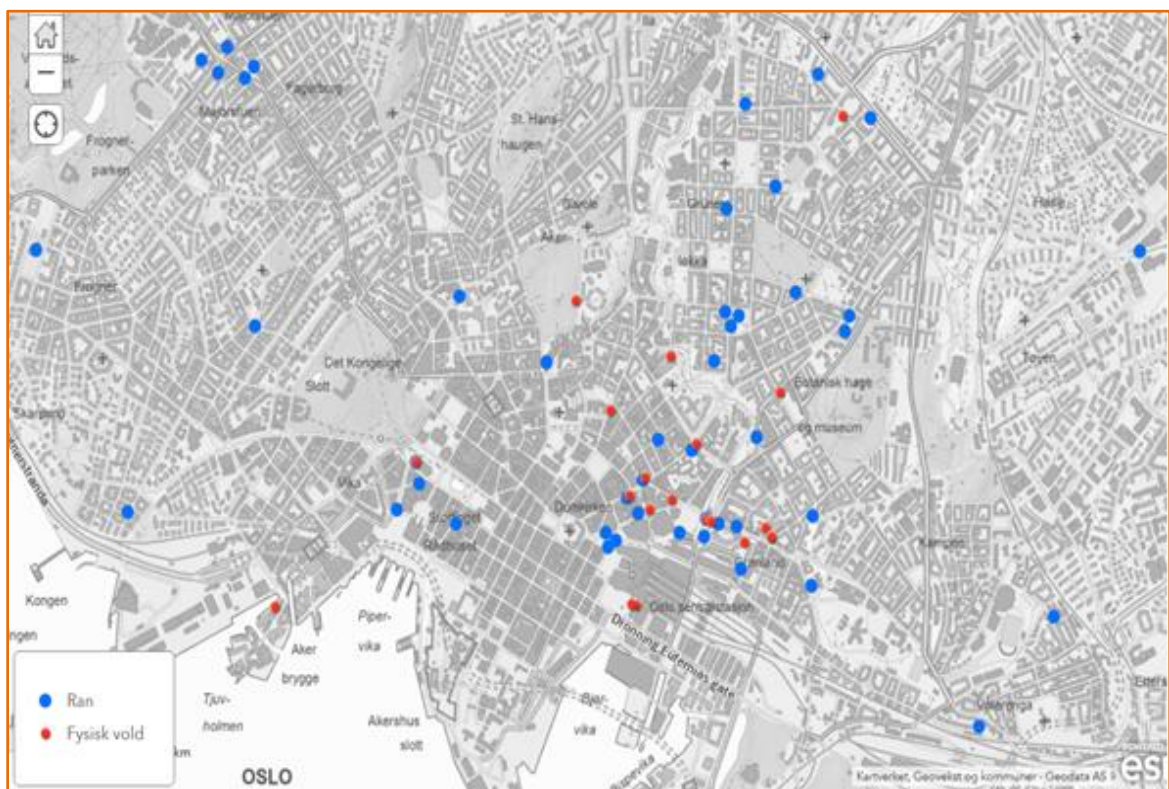
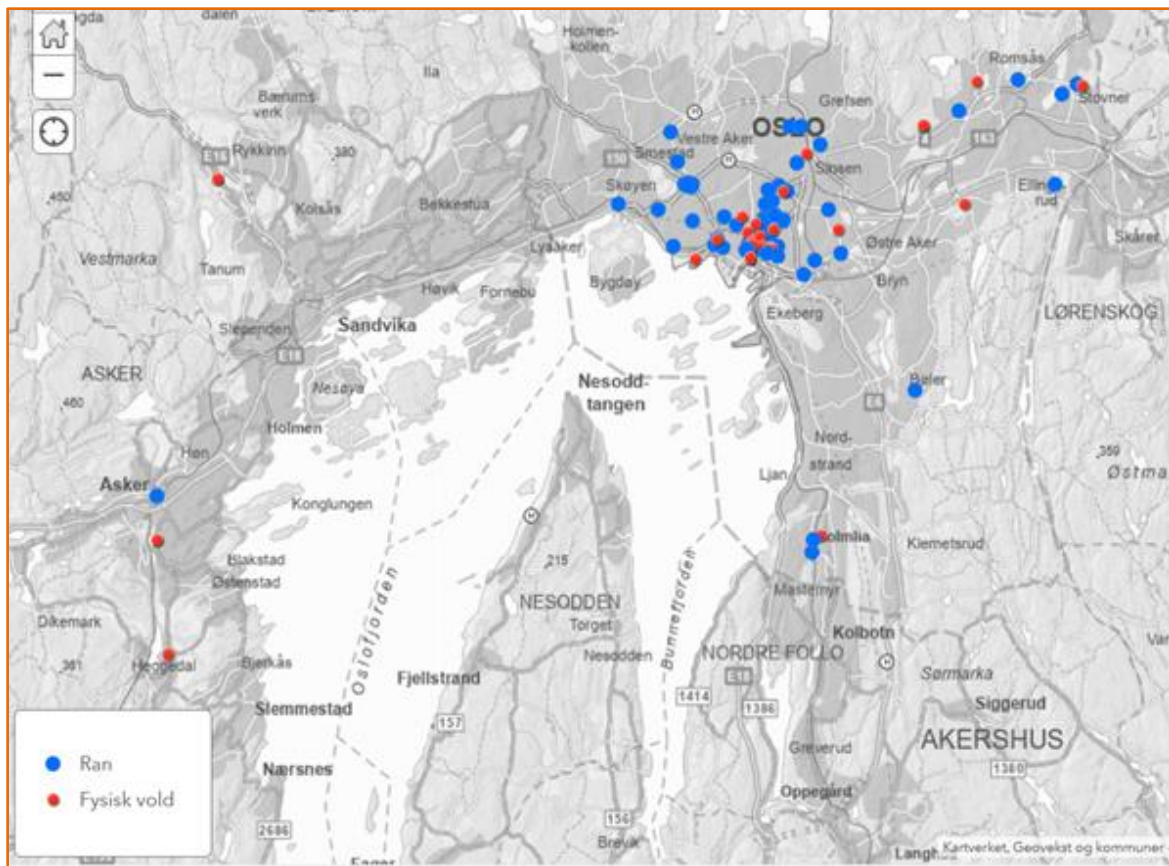
3.2.2 Romlig spredning av anmeldte våpenhendelser

Geografisk

Gjerningsstedene for de 101 anmeldte våpenhendelsene utendørs lå spredt geografisk, tidsmessig og over typer av områder og steder. Det var samtidig en klar overvekt av hendelser med åsted i Oslo kommune (94), og langt færre i Bærum (3) og Asker (4).

I kommunene Asker og Bærum, med tilsammen 7 anmeldelser, var det flere som omhandlet vold (5) enn ran (2). Det var 2 hendelser med skytevåpen blant anmeldelsene, en i hver av kommunene. En anmeldelse gjaldt ran og en fysisk vold.

Innenfor Oslo kommune var åstedene spredt på 16 bydeler. Flest åsteder var det i bydel Grünerløkka (21), Gamle Oslo (18), Sentrum (18) og Frogner (11). Tendensen til opphopning ved disse spesielle bydelene gjaldt både rans- og voldsanmeldelsene. Det samme var tilfelle for anmeldelser med stikkvåpen. For anmeldelser som gjaldt skytevåpen var det flest i bydel Gamle Oslo, Bjerke, Grorud og Søndre Nordstrand, men alle med under 4 anmeldelser hver.

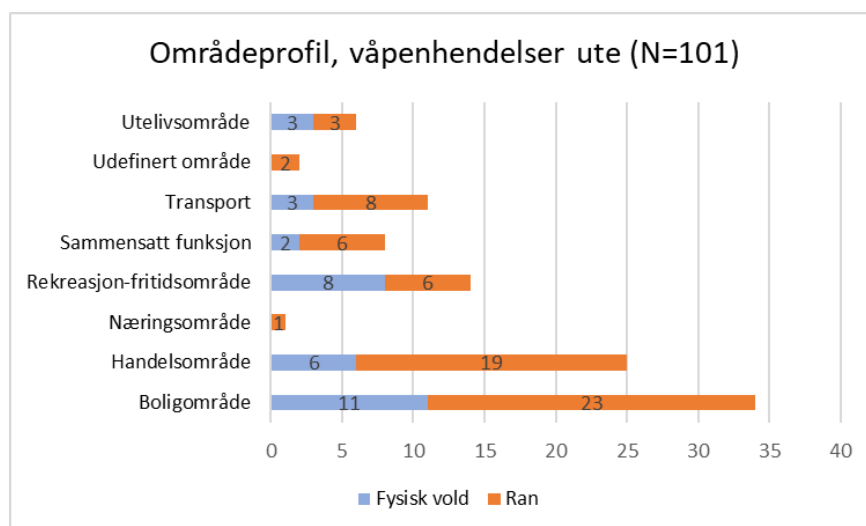

Den geografiske spredningen av anmeldelsene framkommer i kartene under. De viser at tettheten av våpenhendelser var sterkest i Oslo sentrum, ikke minst i et belte fra Sentralbanestasjonen og Vaterlandsparken og nordover, via Storgata, i retning Grünerløkka og Storo. Det var også flere relativt tett lokalisert i området rundt Majorstua. Ellers lå åstedene spredt utover i drabantbyer og forsteder, og da med en større andel voldshendelser enn i sentrum.

Område- og stedsfunksjon

En tredjedel (34) av de 101 anmeldte våpenhendelsene hadde gjerningssted i et *Boligområde*, som var det dominerende området for både rans- og voldsanmeldelsene. Grunnen var trolig en kombinasjon av at flere skjedde i rene boligområder utover i drabantbyer og bydeler utenfor sentrum, og at mange av hendelsene i byens sentrumsområder skjedde på tider av døgnet da næringsliv og kontorer var stengt, og boligfunksjonen hadde overtatt som det primære. Mange av disse hendelsene involverte imidlertid ikke de bosatte. Noen av hendelsene på kveld/natt skjedde i nærheten av nattåpne butikker eller minibanker.

For ranene fulgte *Handelsområder* som den nest vanligste lokasjonen (19). For voldsanmeldelsene var det *Rekreasjons- og fritidsområder* (8).

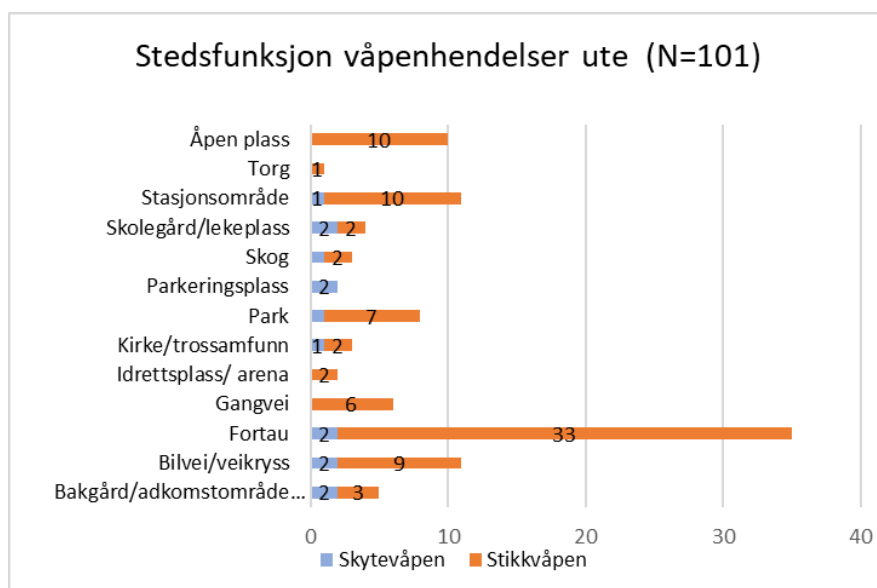

I rundt 10 % av de anmeldte våpenhendelsene var åstedet i det som ble kalt *Transportområde* (11), dvs. holdeplasser samt stasjoner og knutepunkt for kollektivtrafikk. Av disse var 8 ran og 3 fysisk vold.

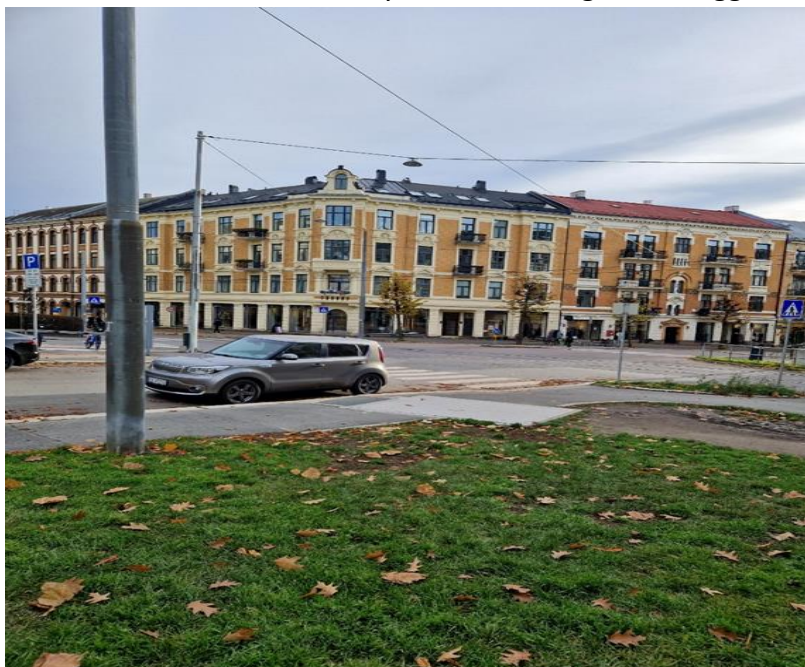
Ettermiddag, kveld og natt var tidsrommet på døgnet med størst risiko for ran og fysisk vold med våpen. *Lørdag*, inkludert natt til lørdag, framsto som ukedagen med høyest risiko. Risikoen var da størst (og like stor) for Bolig- og Handelsområder.

Den generelle trenden med stor overvekt av anmeldelser med stikkvåpen, gjaldt innenfor alle funksjonsområdene. Blant de 34 anmeldelsene med åsted i *Boligområder*, var det benyttet stikkvåpen i tre fjerdedeler av anmeldelsene (26), skytevåpen resten (8).²² I de 25 anmeldelsene med åsted i *Handelsområder* handlet nær samtlige om stikkvåpen (24), kun 1 gjaldt skytevåpen. Overvekt av stikkvåpen var det også i de 14 anmeldelsene med åsted på

Rekreasjons-/fritidsområder og de 11 på Transportområder. Også noen av de 8 anmeldelsene som gjaldt våpenhendelser på *Sammensatt sted* omhandlet større knutepunkter for transport, men der var også andre tilbud og tjenester sentrale.

Åstedene i de 101 våpenanmeldelsene av ran og fysisk vold utendørs, var også spredt på en lang rekke *stedsfunksjoner*. Det mest vanlige åstedet var *fortau*, som gjaldt rundt en tredjedel av våpenanmeldelsene (35), både for ran og fysisk vold. Deretter fulgte *stasjonsområde* og *bilvei/veikryss* (begge 11), etterfulgt av *åpne plasser* (10). Dette betyr at risikoen for våpenhendelser utendørs synes størst på steder for alminnelig liv og ferdsel, og bekrefter ikke den utbredte frykten for øde og avsidesliggende områder.

Over halvparten av anmeldelsene hadde åsted på alminnelige fortau, åpne plasser og veikryss. Mange av dem lå nær kjente bruks- og omsetningsplasser for narkotika.

Utvalgets 87 anmeldelser med stikkvåpen utendørs fulgte mønsteret med fortau som desidert vanligste åsted (35), med stasjonsområde og åpen plass som de neste (begge 10).

For de 14 anmeldelsene som gjaldt skytevåpen, var antallet anmeldelser så lite og spredningen så stor at spredningsmønster ikke kunne identifiseres.

Tid

Spredningen utover året for de anmeldte ran og voldstilfeller med våpen, fulgte ikke noe klart mønster. Totalt var det anmeldt flest hendelser med gjerningstidspunkt i *mars måned* (20), og nest flest i *august* (18). Dette kan ha vært resultat av tilfeldige svingninger. Det høye antallet i mars omhandlet avvikende mange ran (15 mot i gjennomsnitt 8,5), mens det høye antallet i august gjaldt flere registrerte voldsanmeldelser enn vanlig (9 mot i gjennomsnitt 4).

Profilen for gjerningstidspunkt var relativt lik for rans- og voldsanmeldelsene. Halvparten av de 101 våpenhendelsene utendørs skjedde på kvelden (18.00-24.00). Den andre halvparten var relativt likt fordelt rett før og etter, med 26 på ettermiddagen og 20 på natten.

Ut fra anmeldelsene framsto *lørdag* som ukedagen med flest våpenhendelser (25), også dette for både ran og fysisk vold. Mer spesifikt var *lørdags kveld* tidspunktet med høyest risiko, drøyt 10 % av de 101 anmeldelsene med åsted utendørs hadde skjedd da (12). Se Tabell 1, Vedlegg 4.

Flere av våpenanmeldelsene utendørs i 2024 handler om avtalte møter på ubevoktede og usjenerte steder, gjerne i parken, skogen eller avsidesliggende P-plass. I mange tilfeller handlet det om avtalte møter om illegal handel og oppgjør mellom kriminelle aktører.

4 "Ovenfra" perspektiv på åsted: Stedsmodell og kjennetegn

Kriminologisk relevante teorier og forklaringsmodeller som forbinder kriminalitet med kjennetegn ved fysiske omgivelser, løfter fram forskjellige aspekter ved stedene. Noen omhandler *ivaretagelsen av stedet*, andre *den fysiske utforming*, atter andre *den sosiale bruken* av stedet. Formulert til kriminogene stedsmodeller ble det da skilt mellom *Forfallent sted*, *Egnet sted* og *Belastet sted*, samt *Kontrollert sted*. Modellene er mer utfyllende beskrevet i Vedlegg 1.

4.1.1 Kriminalitetsfremmende kjennetegn i anmeldte våpenhendelser

De 101 våpenanmeldelsene ble sortert under stedsmodellene, avhengig av om teoriene antatte kriminalitetsfremmende/-hemmende kjennetegn var tilstede på åstedet. Enkelte relevante kjennetegn ble utelatt fordi de er utfordrende å identifisere med analysens metode. Blant annet gjelder dette eierskap til stedene, både økonomisk eier- og ansvarsforhold og brukernes opplevde følelse av tilhørighet.

Gjennomgangen nedenfor viser hvordan kjennetegnene var representert totalt sett blant de 101 våpenanmeldelsene i ran og fysisk vold. Her angis også deres fordeling på lovbruddstypene ran og fysisk vold og på våpentyper. I Vedlegg 3 foreligger en oversiktstabell som viser hvordan alle stedskjennetegnene var representert blant anmeldelser som falt inn under de ulike stedsmodellene.

Forfallent sted

- **Vedlikehold dårlig:** 8 av 101 anmeldte våpenhendelser hadde åsted med dårlig vedlikehold, av disse var 5 ran og 3 fysisk vold, alle ble begått med stikkvåpen (100 %).
- **Estetiske kvaliteter dårlig:** 13 av 101 anmeldte våpenhendelser hadde åsted med dårlige estetiske kvaliteter, av disse var 8 ran og 5 fysisk vold. I 11 av de 13 anmeldelsen (85 %) var stikkvåpen benyttet, bare 2 anmeldelser gjaldt skytevåpen.
- **Tagging mye:** 4 av 101 anmeldte våpenhendelser hadde åsted med mye tagging (15 litt), 3 gjaldt ran og 1 fysisk vold (hhv 13 og 2 på sted med "litt tagging"). Alle de 4 (100 %) dreide seg om stikkvåpen (hhv 13 og 2 med stikk- og skytevåpen på steder med "litt tagging".)

Egnet sted

- **Lys ute på gjerningstidspunkt dårlig:** 27 av 101 anmeldte våpenhendelser var fra sted/tid med dårlig lys, og disse var jevnt fordelt på lovbruddstyper, med 13 anmeldelser av ran og 14 av fysisk vold. 23 av de 27 anmeldelsene (85 %) gjaldt stikkvåpen og 4 skytevåpen.
- **Oversiktighet dårlig:** 15 av 101 anmeldte våpenhendelser hadde åsted med dårlig oversiktighet, av disse 8 ran og 7 voldshendelser. 10 av de 15 (67 %) gjaldt stikkvåpen.
- **Innsyn utenfra dårlig:** 22 av 101 anmeldte våpenhendelser hadde åsted med lite innsyn utenfra, hvorav 14 ran og 8 fysisk vold. 14 av de 22 (64 %) gjaldt stikkvåpen.
- **Øde aktuelt tidspunkt:** 23 av 101 anmeldte våpenhendelser hadde åsted på øde sted/tid, av disse var 15 ran og 8 fysisk vold. 15 (65 %) gjaldt stikkvåpen.
- **Fluktruter for gjerningsperson finnes:** 95 av 101 anmeldte våpenhendelser hadde åsted med mulige fluktruter for gjerningsperson (generelt, ikke kun

kollektivtransport), av disse var 63 ran og 32 fysisk vold. 81 av de 95 (85 %) gjaldt stikkvåpen.

- **Utveier for offer mangler:** 9 av 101 anmeldte våpenhendelser hadde åsted *uten* utveier for offer, herunder 7 anmeldelser av ran og 2 av fysisk vold. 4 av de 9 (44 %) dreide seg om stikkvåpen.
- **Hjelp for offer mangler:** 22 av 101 anmeldte våpenhendelser hadde åsted som trolig var uten mulig hjelp for offer, hvorav 15 gjaldt ran og 7 fysisk vold. 16 av anmeldelsene (73 %) var med stikkvåpen involvert.
- **Mennesketetthet høy:** 5 av 101 anmeldte våpenhendelser hadde åsted med stor mennesketetthet, hvorav 3 ran og 2 fysisk vold. Alle involverte stikkvåpen (100 %).
- **Nær kollektivtrafikk:** 12 av 101 anmeldte våpenhendelser hadde åsted nær til kollektivtrafikk (22 delvis). Dette gjaldt 9 ran og 5 anmeldelser av fysisk vold (hhv 17 og 5 delvis). 10 av de 12 (83 %) gjaldt stikkvåpen (20 av 22 delvis).

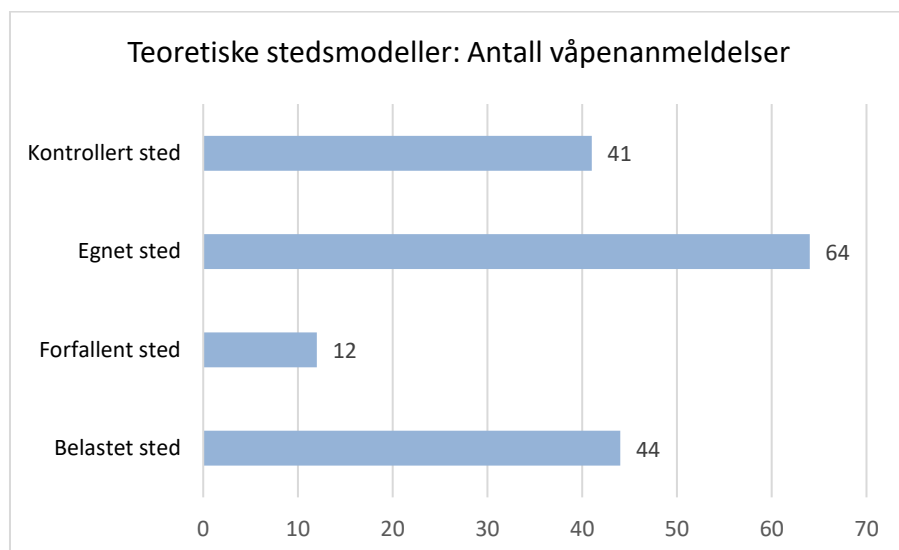
Belastet sted

- **Nærhet til bruk-/omsetningsmarkeder:** 43 av 101 anmeldte våpenhendelser hadde åsted nær/på kjente bruks-/omsetningssteder for narkotika, herav 28 ran og 15 tilfeller av fysisk vold. 38 av de 43 (88 %) gjaldt stikkvåpen.
- **Ustabile beboere/brukere:** 19 av 101 anmeldte våpenhendelser hadde åsted med mange ustabile beboere/brukere (16 i noen grad). Av disse var 11 ran og 8 fysisk vold. 18 av de 19 (95 %) gjaldt stikkvåpen.

Kontrollert sted

- **Kameraovervåkning mye/lite:** 39 av 101 anmeldte våpenhendelser hadde åsted med kameraovervåkning, 54 uten (8 usikkert). Av de 39 med, var det 25 ran og 14 anmeldelser av fysisk vold (hhv 46 og 18 uten). 36 av de 39 (92 %) gjaldt stikkvåpen (43 av 54 uten).
- **Vakthold mye/lite:** 15 av 101 anmeldte våpenhendelser hadde åsted med vakthold, 72 uten (14 usikkert). 10 av de 15 gjaldt ran og 5 fysisk vold. I 14 av de 15 anmeldelsene (93 %) var stikkvåpen benyttet.

Diagrammet under viser hvor mange av de 101 våpenanmeldelsene som hadde åsted med stedstypiske kjennetegn. Kategoriene er ikke gjensidig utelukkende og totalen er over 101.

Nedenfor følger en beskrivelse av stedsmodellene og de anmeldelsene som "sjekket av" på de aktuelle kjennetegnene. Den knytter også stedsmodellene an til ulike forebyggingstradisjoner.

Resultatet belyser aktualiteten ved de teoretiske kriminalitetsfremmende kjennetegnene og stedsmodellene for Oslo politidistrikt, når det gjelder så alvorlige lovbrudd som ran og fysisk vold med våpen. Dette antyder også hvilke forebyggingsstrategier som kan virke fruktbare.

4.1.2 "Forfallent sted"

"Broken Windows" er en av de sentrale tilnærmingene til stedsforebygging innen kriminologien. Tanken er at dårlig ivaretagelse og fysisk forfall på steder også genererer kriminalitet. Dette har ligget til grunn for 0-toleranse som forebyggingsstrategi, blant annet overfor tagging. Samarbeid med stedlige beboerforeninger, frivillige organisasjoner, næringsliv og offentlige aktører har også vært viktig tilnærming, myntet på å øke lokalt engasjement og styrke ivaretagelsen av det fysiske nærmiljøet.

Dårlig vedlikehold

Analysens bærende kjennetegnet på forfall er *dårlig vedlikehold*. Dette kjennetegnet var tilstede ved åstedet i 8 av de 101 anmeldte våpenhendelser utendørs, altså under 10 % av anmeldelsene. Av disse var 5 ran og 3 fysisk vold, og alle omhandlet bruk av stikkvåpen.

Av de 8 anmeldelsene hadde halvparten åsted *nært* forbundet med en av politidistriktets åpne rusmarkeder, i tillegg var 3 noe forbundet. 6 av de 8 nært forbundet skjedde sen kveld (etter kl. 21.00) eller natt. Hendelsene var fordelt utover ukedagene, men flest skjedde (natt til-) mandag (3). Flere av dem handlet om narkotikahandel og konflikt i tunge rusmiljøer. I ett tilfelle var hendelsen derimot en følge av ryktespredning og konflikter på sosiale medier.

3 av de 8 anmeldelsene der åstedet var *dårlig vedlikehold* skjedde på et fortau og 2 på stasjonsområde for T-banen (1) og buss (1). 5 av de 8 anmeldelsene ble vurdert som forankret i avviksrelatert livssammenhenger, og 3 var fritidsrelatert.²³

*Et lite antall
åsteder bar
tydelig preg av
dårlig
vedlikehold,
tagging og/eller
svake estetiske
kvaliteter.*

Mye tagging

Det andre kjennetegnet på forfallent sted, var *mye tagging*. Dette gjaldt for 4 av 101 våpenanmeldelser, alle med stikkvåpen, hvorav 3 var ran og 1 fysisk vold. Igjen lå flertallet i nærhet til åpne rusmarkeder, og samtlige var blant de med dårlig vedlikeholdte åsteder, beskrevet over.

Dårlig estetisk kvalitet (+noe tagging)

Et siste kjennetegn på forfallent sted var *dårlig estetisk kvalitet*, som totalt gjaldt for 13 av de 101 anmeldelsene. I mylderet av bygningsmessige stiler og årganger i storbyområdet, var dette kjennetegnet spesielt vanskelig å vurdere. Resultatet var at kjennetegnet dårlig estetikk ble forsterket ved å settes i kombinasjon med "noe tagging". I 5 anmeldelser var denne kombinasjonen tilstede, hvorav alle var ran, 4 begått med stikkvåpen og 1 med skytevåpen. Foruten 1 anmeldelse hadde alle med dårlig estetisk kvalitet (og litt tagging) gjerningssted nær det nevnte åpne rusmarkedet.

Oppsummert om Forfallent sted

I noen anmeldelser var flere av de nevnte kjennetegnene på forfallent sted tilstede. Når overlappet var fjernet, sto det kun igjen **12 anmeldelser på Forfallent sted, altså drøyt 10 % av de totalt 101 våpenhendelsene utendørs**. Med dette var Forfallent sted den stedsmodellen som virket mist aktuell for de grove våpenanmeldelsene i politidistriktet i utvalgsperioden.

Samtlige av åstedene på Forfallent sted hadde også stedskjennetegn som gjorde dem relevante for en eller flere av de øvrige stedsmodellene. Dette skyldtes at flertallet av åstedene lå lokalisert i nærheten av hverandre, og også nært forbundet med kjente bruk-/omsetningssteder for narkotika. Til dels var området godt utrustet med kameraovervåkning og kontrolltiltak, dels hadde det også egenskaper som et Eget sted for lovbrudd (blant annet med begrenset innsyn og oversikt). På denne måten havnet anmeldelsene på Forfallent sted også under Belastet-, Eget-, og/eller Kontrollert sted.

4.1.3 "Eget sted"

Stedsmodellen *Eget sted* ble utledet av teoritradisjoner som siden 1990-tallet har dominert i situasjonell forebygging. Tanken er at en motivert gjerningsperson vil vurdere omgivelsene rasjonelt, og velge åsteder som både byr på egnede ofre og stedlige forutsetninger for å slippe unna med ugjerningen.

Situasjonell forebygging omhandler alt fra tiltak som kan demotivere lovbrøttere og/eller styrke ofres robusthet, både psykisk, fysisk, teknisk og gjennom informasjon, til tilstedeværelse av uformelle og formelle kontrollordninger. Kontrollordningene kan være uformell og "naturlig" tilstedeværelse av menneskers "blikk" og forventninger til andres adferd, til profesjonell patruljering, urovirksomhet, vakthold og andre tekniske/bygningsmessige løsninger som kan virke kriminalitetshemmende. I tillegg kan kontrollordninger være kameraovervåkning, alarmer mm., som styrker evnen til avskrekking, dekking og strafferettslig forfølgelse av lovbruddene.

Øde

I analysen ble *lite uformell kontroll* registrert ut fra om åstedet var *øde*. Dette gjaldt 23 av de 101 anmeldte våpenhendelsene med åsted utendørs, hovedsakelig lokalisert i Oslo kommune (unntatt én) og spredt over 12 bydeler. De 23 anmeldelsene omhandlet 15 ran og 8 voldshendelser. Skytevåpen var benyttet i 8 anmeldelser, og utgjorde dermed en tredjedel av våpenanmeldelsene på øde sted. Det var 15 anmeldelser med stikkvåpen på øde sted.

13 av de 23 anmeldte våpenhendelsene på øde sted skjedde da det var lite lys på stedet, og 5 utspilte seg i rekreasjons-/fritidsområder som i parken, skogen, på parkeringsplasser og fortau nær friluftsområder. Andre skjedde i boligområder i/ved kirkegårder, skolegårder og ved andre

monofunksjonelle bygg som holder stengt deler av døgnet. Samtlige var steder uten vakthold, men på 5 av åstedene var det kameraovervåkning. I 7 av de 23 anmeldelsene fra øde sted var åstedet nært forbundet til kjente bruks- og omsetningssteder for narkotika.

Skoler og andre bygg med monofunksjonell bruk, var åsted i enkelte våpenangrep på kveldstid og i helger. Ofte handlet det om avtalte møter for illegal omsetning eller oppgjør mellom kriminelle.

I 9 av de 23 anmeldelser var det nok informasjon til å forstå at møtet på tilbaketrukket og usjenert sted var resultat av et avtalt møte mellom partene. Dette kan ha vært tilfelle i flere av anmeldelsene, men ble ikke fortalt om i avhør. Slike avtalte møter var for det meste knyttet til forhandlinger om illegal handel. Konflikter kunne oppstå og eskalere på stedet, eller selve situasjonen kunne ende i ran av den ene parten. En problemfylt forhistorie om blant annet narkotikagjeld, var blant konfliktene som utløste voldelige sammenstøt når partene møttes.

Dårlig innsyn og oversiktighet på stedet

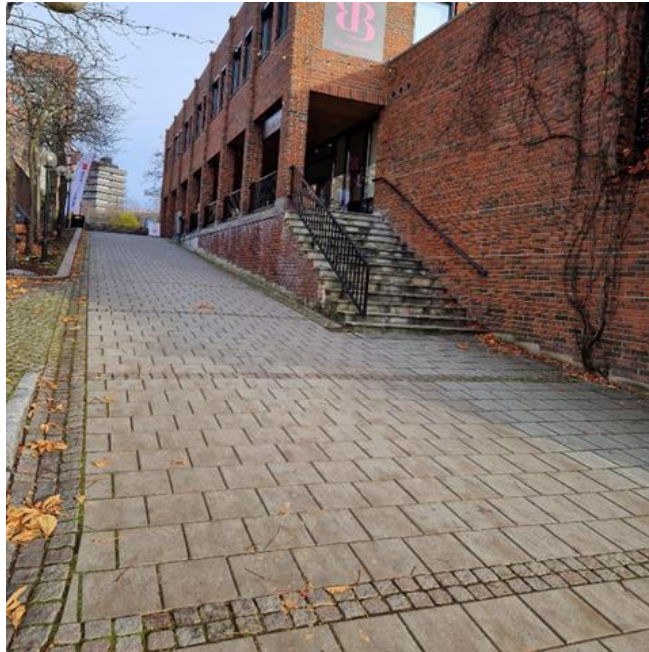
En annen indikator på fravær av uformell kontroll var kombinasjonen av *dårlig innsyn utenfra & dårlig oversiktighet på selve stedet*. Til sammen preget dette 11 åsteder blant de 101 anmeldelsene. 6 av de 11 handlet om ran og 5 om fysisk vold. Skytevåpen ble benyttet i 4 anmeldelser, noe som gjorde at en drøy fjerdedel av samtlige skytevåpenhendelser i de 101 anmeldelsene skjedde på åsteder preget av dårlig innsyn og oversikt. I 7 anmeldelser var det benyttet stikkvåpen.

Totalt var åsteder preget av dårlig innsyn og oversikt fordelt på 5 ulike bydeler i Oslo og 1 i Bærum. Flere av disse åstedene var også kodet som *øde*, og inngår i avsnittet over.

I fagdiskusjoner om stedsforebyggende formgivning og arkitektur har ett tema vært utvendige arkader. Reduserer fasader bygd som arkader det stedlige innsynet og oversikten på en måte som virker kriminalitetsfremmende? Ingen av de 11 gjerningsstedene som ble vurdert å ha både dårlig innsyn og oversiktighet var bygd med arkader. Derimot gjaldt dette 2 andre anmeldelser, der åstedet ikke var preget av *både* dårlig innsikt og oversikt. I 1 var innsikten grei på grunn av topografisk helling som ga innsyn fra en aktiv P-plass og inn i arkaden. I det andre tilfellet var oversikten grei, mens innsikten til selve åstedet, en inngangsdør i boligblokk, var begrenset.

Det har også blitt diskutert om underganger øker risikoen for kriminalitet. I de 101 anmeldte rans- og voldstilfellene med våpen i utvalgsperioden var det ingen åsteder i en undergang. Flere hadde samtidig lignende preg; lavtliggende tog-perrong, nedgang til T-banestasjon, under hevet trafikkmaskin, tunnelaktig handlepassasje.

I 5 av de 11 anmeldelsene med åsted preget av dårlig innsyn og oversikt, var partene bekjente av hverandre fra før av, primært fra handel med illegale varer. Disse hendelsene handlet i stor grad om avtalte møter, gjerne i forbindelse med illegal handel eller oppgjør i kriminelle miljøer. I likhet med stedskjennetegnet Øde, var noen møter lagt nær skog, park eller ved usjenerte steder som under en bro, rundt hjørnet for en nedgang til T-banestasjon, el.l. En skytehendelse i et kriminelt miljø skjedde på avtalt møtested i en tom skolegård der store trær hindret innsyn og motstående bygårder hadde få vindusflater i de nedre etasjene.

Mulige kriminalitetsfremmende fasader har blitt diskutert, blant annet i tilknytning til arkader. Svekker de muligheter for uformell kontroll ved å hindre stedlig innsikt og oversikt?

Fravær av kameraovervåkning

Mangel på formell kontroll som aspekt ved Egned sted ble målt særskilt, og da ved *fravær av kameraovervåkning*. Hele 54 av de 101 våpenanmeldelsene utendørs, nær halvparten, hadde åsted uten kameraovervåkning. Dette er ikke et overraskende funn, gitt den store geografiske spredningen på hendelsene i et storbysamfunn preget av høy tillit til medmennesker og samfunnsinstitusjoner.

Av de 54 anmeldelsene gjaldt to tredjedeler ran (36) og en tredjedel vold (18), en fordeling i tråd med samtlige 101 våpenanmeldelser. 3 av anmeldelsene hadde gjerningssted i Asker og 3 i Bærum, resten var lokalisert til 11 bydeler i Oslo kommune.

31 av de 54 anmeldelsene uten kameraovervåkning utspilte seg i det som på gjerningstidspunktet ble vurdert som primært et boligområde. I 19 av tilfellene var selve

åstedet et fortau. I 10 tilfeller var åstedet i et rekreasjons-/fritidsområde, hvorav 7 i parken og 3 i skogen.

Halvparten (24) av våpenanmeldelsene fra åsteder uten kameraovervåkning skjedde da det var lyst ute, og rundt 10 % (11) i løpet av (natt til) lørdag. I drøyt halvparten av anmeldelsene (28) var partene ukjente for hverandre og det forelå ingen forhistorie som utløste hendelsen. I den andre halvparten kjente partene hverandre gjerne gjennom tilknytning til samme kriminelle nettverk eller brukermiljø. I ett tilfelle kjente de til hverandre gjennom en arbeidslivskonflikt.

Ingen utveier for offer

Tilstedeværelse av egnet offer ble målt ved stedets *fravær av mulige fluktveier for offer*. Dette gjaldt til sammen 9 anmeldelser, herav 7 ran og 2 vold. Det betyr at det relativt sjelden ble anmeldt ran og vold med våpen der fornærmede sto i en presset situasjon ved at de fysiske omgivelsene ga begrensede utveier. I en av anmeldelsene med arkade var mulig utvei for offeret begrenset på grunn av et langsgående rekkverk på yttersiden, som tilsynelatende ga vedkommende kun en "korridor" som fluktvei.

Noen ran med våpen skjer i forbindelse med innlåsing til bopel, f.eks. ved at offeret presset inn i hjørnet ved inngangsdør.

Anmeldelser med skytevåpen var i flertall der stedet ble vurdert som uten fluktveier for offer. Dette gjaldt 5 anmeldelser, mens 4 dreide seg om stikkvåpen. 2 av anmeldelsene med skytevåpen handlet om vold og gjerningsstedet var i begge tilfeller i østlige bydeler. Våpentypen spilte inn på vurderingen av fluktveier for offeret.

Majoriteten av våpenhendelsene på åsteder uten fluktveier for offeret skjedde i Oslo kommune, spredt over 5 bydeler. I 4 anmeldelser lå åstedet i et boligområde, som var det vanligste. 2 av de anmeldte hendelsene hadde åsted i tilknytning til bopel, blant annet 1 ran i forbindelse med innlåsing i en bygård, der fornærmede ble presset opp mot veggen. Flere skjedde imidlertid i sammenheng med

narkotikahandel, blant annet et tilfelle i skogen der mange gjerningspersoner omringet kjøperen som ble truet med pistol og fraranet kontanter. Også på det åpne rusmarkedet i sentrum ble en mann overfalt og truet med pistol, men vedkommende ville ikke fortelle mer om hendelsen i avhøret. I et knivran ved nedgangen til en T-banestasjon i sentrum ble fornærmede omringet av 4-6 gjerningspersoner som stengte alle muligheter for flukt, også dette trolig i forbindelse med narkotikahandel.

Oppsummert om Eget sted

Mange egenskaper kan ut fra teorier om situasjonell forebygging gjøre steder egnet for lovbrudd. Mange våpenanmeldelser skåret derfor på en eller flere av kjennetegnene på stedsmodellen Eget sted. Når overlappet var fjernet sto det igjen **64 anmeldelser der**

åstedet var et "Egnet sted". Dette utgjorde to tredjedeler av de 101 anmeldte våpenhendelser i ran og vold utendørs.

Med 64 anmeldelser var *Egnet sted* den mest aktuelle *stedsmodellen* for våpenanmeldelser med åsted utendørs i Oslo politidistrikt. De utgjorde også halvparten av samtlige 130 anmeldte våpenhendelser på åpent tilgjengelig sted, være seg inne, ute eller på mobilt sted, som ble anmeldt innen de 8 første månedene i 2024. Trolig gjenspeiler dette primært at kjennetegnene som definerte Egnet sted var vide og lite egnet for avgrensning. Det uttrykker også at i et differensiert storbyområde med høy tillit mellom mennesker, vil mange plasser ha trekk som ifølge internasjonale teoriene gjør stedet "egnet for lovbrudd". Resultatet var at en stor andel av de anmeldte våpenhendelsene på Egnet sted også hadde kjennetegn som indikerte andre stedsmodeller. Blant annet var hele 22 av dem å finne igjen på Belastet sted.

4.1.4 "Belastet sted"

Stedsmodellen *Belastet sted* omhandler den sosiale bruken og brukerne ved fysiske steder. Områder kan få karakter ut fra felles kjennetegn ved aktørene og gruppene som benytter stedet som arena for sine aktiviteter. I denne analysen er det grupper involvert i lovbrudd, og spesielt bruken av steder som markeds plass for narkotikahandel, som er det definerende. I tillegg kommer steder der ustabile personer av andre grunner oppholder seg, handler og samhandler – gjerne uberegnelig og utenfor etablerte normer.

Forebygging knyttet til slike steder har tradisjonelt vært rettet mot brukergruppene og enkeltaktører blant dem, blant annet med patruljering, urovirksomhet og strafferettslig forfølgning. Ordensmessige tiltak for å flytte personer og miljøer fysisk benyttes også, samt samarbeid med stedlig næringsliv og beboerforeninger for fysisk og teknisk trygging og overvåkning. I tillegg kommer samarbeid med offentlige etater og frivillige organisasjoner for personorienterte sosiale og helsemessige tilbud.

En stor andel av anmeldt ran og vold med våpen gjelder hendelser på belastet sted der narkotika omsettes og brukes.

Nær forbindelse til bruks- og omsetningssteder

Av de 101 anmeldelsene av våpenhendelser utendørs hadde 43 åsted med *nær forbindelse til kjente bruks- og omsetningssteder av narkotika eller annen illegal handel*. I tillegg til disse, var gjerningsstedet i 20 anmeldelser *noe* forbundet til bruk- og omsetningssteder, som kan dreie seg om sidegater og -kvartal til hovedarenaene for omsetning. For å rendyrke

kategorien *Belastet sted* inkluderes kun anmeldelsene der åstedet var **nært forbundet til kjente bruks- og omsetningssteder for illegal handel**.²⁴

I tråd med fordelingen generelt, gjaldt to tredjedeler av de 43 åstedene nær bruks- og omsetningsarenaer anmeldte ran (28) og en tredjedel fysisk vold (15). Stikkvåpen var det dominerende våpenet også her, og var brukt i 38 anmeldte våpenhendelser, skytevåpen i 5.

På analysetidspunktet var områder langs Storgata og i Vaterlandsparken de mest kjente omsetningsområdene, men politidistriktet hadde i tillegg flere mindre og mer lokale markeder spredt utover. Flere hendelser nært forbundet med bruk- og omsetningssteder av narkotika hadde lokasjon i nærheten av stasjoner langs T-bane- og toglinjene eller nær lokale kjøpesentre. Dette ga anmeldelsene på Belastet sted en avvikende profil for åstedets funksjonsområde. Kun 4 av de 43 anmeldelsene nær bruk- og omsetningssteder hadde åsted i et Boligområde, mens hele 20 hadde skjedd i et Handelsområde og 8 i et område med Transportfunksjon som det primære. Også i disse anmeldelsene var imidlertid Fortau det mest utbredte gjerningsstedet (13), etterfulgt av Åpen plass (8), Stasjonsområde og Bilvei/veikryss (begge 6). Samtlige hadde skjedd innenfor Oslo kommunes grenser, men åstedene var spredt på 10 bydeler.

Mange av våpenanmeldelsene i Oslo politidistrikt i 2024 hadde forbindelse med kjente omsetningssteder for narkotika

For de 43 anmeldelsene nær bruk- og omsetningssteder hadde flest gjerningstidspunkt på fredag (12), men relativt mange også på (natt til-) mandag (8).

Et lite antall av anmeldelsene nær kjente bruks- og omsetningssteder hadde skjedd på steder med lite innsyn og oversikt (4) eller på øde sted (7). I 4 tilfeller var stedet preget av dårlig vedlikehold.

I halvparten av anmeldelsene lå åstedet på et kameraovervåket sted, og i to tredjedeler var stedet utformet slik at offeret prinsipielt sett *hadde* rømningsveier. I rundt halvparten av de 43 anmeldelsene var gjerningsperson og offer *fremmede* for hverandre (23), og dette preget hele 20 av de 28 ranene nært forbundet med arenaer for bruk eller omsetning av narkotika. Derimot var 9 av de 15 *volds*anmeldelsene nær bruks- og omsetningssteder preget av at partene var *bekjente* av hverandre.

"Ustabile" mennesker

Et annet kjennetegn for å indikere Belastet sted var at tilstedeværelse av *"ustabile" mennesker*, personer som kan virke skremmende fordi de framstår ruset og/eller handler uforutsigbart og grenseoverskridende. Både egen befaring, kunnskapen fra analytikere ved politidistriktets geografiske driftsenheter og fra andre med lokal innsikt, bidro til å lokalisere disse områdene. I de 101 anmeldelsene av ran og fysisk vold der våpen var involvert, var det 19 (20 %) med gjerningssted på en slik plass. 18 av dem overlappet med anmeldelsene med åsted nær bruks-/omsetningsområder, og beskrivelsen av disse gjelder også for åsteder med preg av ustabile mennesker.

Oppsummert om Belastet sted

I de 101 våpenanmeldelsene med åsted utendørs var det, når overlapp var fjernet, til sammen **44 med åsted på Belastede steder**. Etter Eget sted var dette den mest aktuelle stedsmodellen for våpenanmeldelsene i utvalget. 22 av anmeldelsene på Eget sted inngikk også blant anmeldelsene på Belastet sted. Det samme gjaldt alle de 12 anmeldelsene på Forfallent sted. Stedsmodellen Belastet sted virket derfor å ha stor og overgripende aktualitet for våpenhendelser i Oslo politidistrikt, ved at de fanget opp i seg en vesentlig andel av anmeldelsene i de andre stedsmodeller. Neste kapittel viser at dette overlappet er betydelig også for Kontrollert sted.

4.1.5 "Kontrollert sted"

Kontrollert sted er definert ut fra om formelle kontrolltiltak for forebygging av kriminalitet allerede er på plass. Hvilke typer kriminalitet som utspiller seg til tross for dette, er av interesse både for politiet og andre aktører med ansvar for trygghet i storbyområdet.

Kameraovervåkning finnes (og vakthold)

Mens fravær av kameraovervåkning og andre kontrolltiltak var et av de definerende kjennetegnene for Eget sted, er stedsidentiteten Kontrollert sted definert motsatt. Kategorien er konstituert av anmeldelsene på steder *med kameraovervåkning* (39), herunder også de med *både kameraovervåkning og vakthold* (15).

En betydelig andel av anmeldte våpenhendelser i ran og vold skjedde på et sted med kameraovervåkning og andre formelle kontrollordninger.

De 39 anmeldte våpenhendelsene utendørs på åsteder med kameraovervåkning, omhandlet 25 tilfeller av ran og 14 av fysisk vold. Samtlige var begått i Oslo kommune, spredt over 11 bydeler. 36 av de 39 var begått med stikkvåpen og 3 med skytevåpen. 2 av anmeldelsene med skytevåpen gjaldt samme hendelse og ble begått i skogkanten utenfor sentrum og nær et offentlig bygg. Den siste anmeldelsen med skytevåpen på kameraovervåket sted, gjaldt en hendelse i nedgangen til en T-banestasjon i bysentrum.

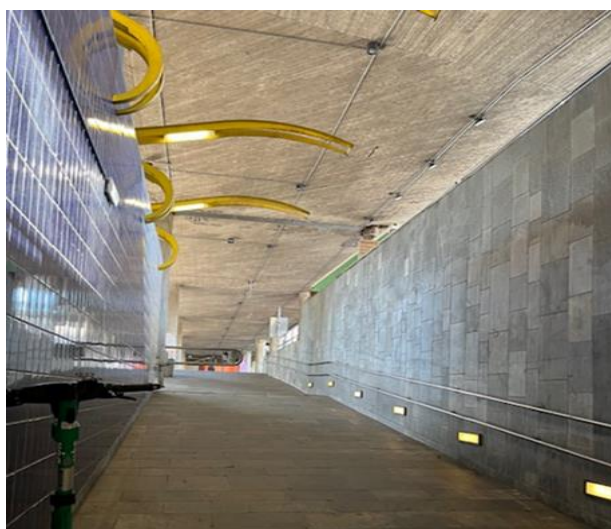
Majoriteten av de 39 hendelsene utendørs på kameraovervåket sted, skjedde da det var lyst på stedet (24), og drøyt 30 av de 39 var (noe eller mye) forbundet med bruks- og omsetningssteder i politidistriktet.²⁵ Dette gjaldt både ranene og den fysiske volden. Steder forbundet med bruk og omsetning av illegale varer synes derfor viktige også for våpenhendelser som skjer på kontrollert sted.

5 av de 39 våpenhendelsene på kameraovervåket åsted skjedde på et *øde* sted og 3 på et sted med *dårlig vedlikehold*. Ved 4 åsteder var det lite innsyn og oversikt. Også for anmeldelsene der åstedet var kameraovervåket, var majoriteten preget av at det fysisk sett fantes fluktmuligheter for offer (32) og for gjerningsperson (36).

I to tredjedeler av våpenanmeldelsene fra kameraovervåket sted var gjerningsperson og fornærmet *ukjente* for hverandre. I halvparten var det flere enn to gjerningspersoner i hendelsen.

Oppsummert om Kontrollert sted.

Tilsammen **39 av de 101 anmeldelsene** av ran og fysisk vold med stikk- eller skytevåpen **hadde åsted på et Kontrollert sted** med kameraovervåkning, eventuelt også vakthold. Innen utgangen av august 2024 var altså 40 % av de 101 anmeldte våpenhendelsene i ran og vold utendørs, begått et sted der basale forebyggingstiltak allerede var tilstede. Uavhengig av type lovbrudd var 10 av anmeldelsene på Kontrollert sted også på Eget sted, og 9 på Belastet sted nært forbundet med bruks- og omsetningssteder for narkotika/illegal handel.

Kameraovervåket nedgang til T-bane. Trafikknutepunkt var åsted for flere våpenhendelser, mange forbundet med illegal handel og oppgjør mellom kriminelle aktører.

4.1.6 Konklusjon på stedskjennetegn og stedsmodeller

Gjennomgangen over gjelder tilstedeværelse av de antatt kriminalitetsfremmende/-hemmende stedskjennetegn på åstedene for anmeldte våpenhendelser i ran og fysisk vold i Oslo politidistrikt. Den viser at kjennetegnene som indikerer Eget sted var det mest utbredte blant de 101 våpenanmeldelsene. Mange anmeldelser hadde flere av de enkeltstående kjennetegnene på Eget sted, og når overlappet var fjernet var Eget sted representert med 64 anmeldelser. Noe av grunnen til at mange åsteder hadde kjennetegn på Eget sted, kan imidlertid være at tegnene er svært alminnelige og lite avgrensende.

Med tanke på forebyggingsmuligheter var det derfor kanskje mer interessant at gjennomgangen viste at mange anmeldte våpenhendelser har åsteder med stedskjennetegn vektlagt i *flere* teoretiske stedsmodeller. Selve kategoriseringen og skillene mellom *ulike* stedsmodeller syntes å kollapse i møtet med de faktiske åstedene.

Noe av grunnen til oppløsningen av stedsmodellene var at mange våpenanmeldelser i politidistriktet hadde åsted nært forbundet med kjente bruks- og omsetningsområder. Dette gjaldt på tvers av Forfallent-, Egnet- og Kontrollert sted, og ga et vesentlig overlapp av anmeldelser mellom stedsmodellene. Det antyder at stedsforebyggingen av slike farlige våpenhendelser ikke kan overse betydningen narkotika- og annen illegal handel har på risikoen.

40 % av anmeldelsene i de aktuelle 8 månedene hadde åsted på Kontrollert sted, der formelle kontrolltiltak allerede var satt inn. Den vanlige situasjonelle stedsforebyggingen med kameraovervåkning og vakthold, som trolig har effekt på mange typer av lovbrudd, synes dermed å ha begrenset effekt overfor våpenhendelser, særlig for hendelser med stikkvåpen. Samtidig kunne antallet hendelser nok vært større uten. Antallet hendelser med skytevåpen var imidlertid lavt på Kontrollert sted og kan tyde på en større effekt.

Muligens bør det utvikles nye stedsforebyggende grep rettet spesielt mot ran og fysisk vold med våpen. Ny innretning av stedsforebygging kan ta hensyn til at noen av våpenhendelsene skjedde på steder preget av dårlig ivaretagelse samt begrenset innsyn og oversikt, men i valget av framtidige strategier kan man vanskelig se bort fra den sosiale bruken av steder til illegal handel. Dette gjelder byrom både i sentrum av storbyen og utover i forsteder og drabantbyer, også i områder knyttet til omliggende rekreasjons- og fritidsområder.

Flere av våpenhendelsene skjer i tilknytning til T-banenettet. Ofte er det ran i forbindelse med omsetning av narkotika. Noen ganger handler det om ungdommer som raner andre unge som del av gruppeprosesser.

5 "Nedenfra" stedsidentiteter av størst betydning

5.1.1 Revidering; fra Stedsmodell til Stedsidentitet av størst betydning

For å få bedre belyst hvilke stedsegenskaper og -dynamikker som synes å ha *mest betydning* i våpenhendelsene i Oslo politidistrikt, ble hver hendelsene vurdert individuelt, utfra en mer helhetlig, aktør-nær og innlevende tilnærming. Stedet som aktørenes handlingsrom, vedkommendes intensjoner og "agens", ble viktig, i likhet med de kontekstuelle forhold som innvirket på dette, som tidspunkt på døgnet, mm (se kapittel 2). Hva slags betydning hadde stedene for utøvelsen av våpenhandlingen? Var det bestemte aspekter og kjennetegn på åstedene som virket betydningsfulle og innvirket på aktørenes valg og for at hendelsen fant sted? Vurderingene av dette ble gjort til dels før, under og etter befaring av åsteder, ofte i "refleksjonsgruppe", og var forankret i den enkelte hendelsens handlingsforløp.

Den innlevende og induktivt baserte vurderingen av våpenhendelsenes forankring til stedstypiske kjennetegn og samhandlingsdynamikker, medførte en revidering av de teoretisk forankrede stedsmodellene:

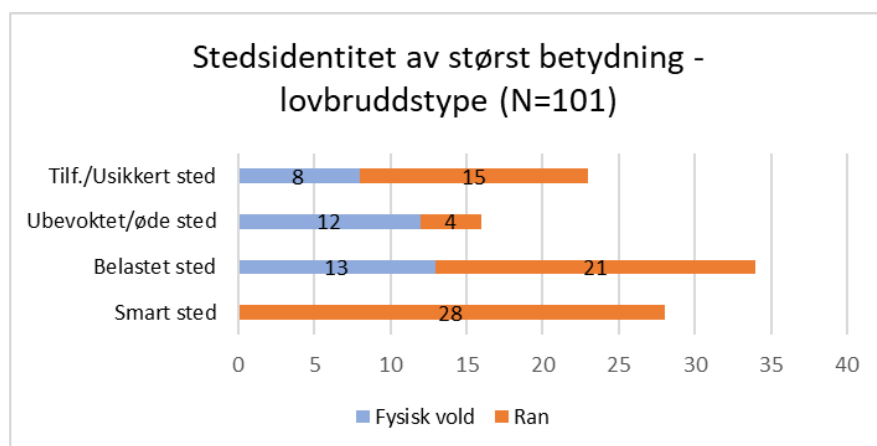
- *Forfallent sted* framsto som en lite relevant stedsbetegnelse. Under befaring var det sjelden å se områder preget av forfall. I åsteder med dårlig vedlikehold, estetiske kvaliteter og tagging, virket den anmeldte hendelsen samtidig motivert og drevet fram av primært *andre* stedsspesifikke aspekter og samhandlingsformer, spesielt av nærheten til bruks- og markeds plasser for narkotika.
- Kategorien *Belastet sted* virket fortsatt meningsfull etter en innvendig lesning av anmeldelsene. Særlig framsto mange av våpenhendelsene betinget og påvirket av konflikter og samhandlingsdynamikker som er spesifikke for oppholdssteder og markeds plasser for narkotika.²⁶
- Modellen av *Egnet sted* fortsatte også å virke relevant, fordi mange hendelser primært syntes motivert av at anledningen "bød seg", det forelå et handlingsrom, og samtidig var det lite ved stedet som demotiverte eller hemmet ugjerningen fra å bli utøvd. I den innlevende tilnærmingen, der aktørenes intensjon ble tatt hensyn til, virket det imidlertid riktig å skjerpe definisjonen og omdøpe Egnet sted til *Smart sted*.
- Befaringen og den innlevende lesningen ga også opphav til én ny kategori. Det dreide seg om hendelser på steder som virket spesielt utvalgte. Dette handlet om *avtalte møteplasser* mellom aktører/grupper for å forhandle i konflikter eller gjøre illegal handel. Stedenes typiske kjennetegn var deres karakter som "usjenerte", uten uformell og formell kontroll. De lå øde og ubevoktet til og nettopp handlingsrommet dette ga, virket som en betingelse for at våpenhandlingen skjedde. Alternativt var de preget av det motsatte, stor mennesketetthet, som medførte at man kunne bli "borte i mengden". Betegnelsen ble først *Ubevoktet/øde sted/usynliggjørende sted*, forenklet til *Ubevoktet/øde sted*.²⁷
- I tillegg til de tre nevnte Stedsidentitetene, var det behov for kategorien *Tilfeldig sted*. Dette var for hendelser som ikke virket innvevd og betinget av stedlig dynamikk. Disse ble slått sammen med hendelser der det trolig var andre trekk enn stedets som virket fremmende/hemmende på handlingen. Kategorien ble *Tilfeldig/usikkert*.

5.1.2 Lovbrudd og våpen ved stedsidentiteter av størst betydning

Basert på hva ved stedet som virket av størst betydning for at våpenhendelsen fant sted, fordelte våpenanmeldelsene i ran og fysisk vold de første 8 månedene i 2024, på følgende vis etter stedsidentitet:

- *Ubevoktet/øde sted: 16 anmeldelser*
- *Smart sted: 28 anmeldelser*
- *Belastet sted: 34 anmeldelser*
- *Tilfeldig/usikkert: 23 anmeldelser.*

Fordelingen av våpenanmeldelsene på de ulike stedene framgår av diagrammet under.

For 23 av 101 våpenanmeldelser med åsted utendørs var det ikke mulig å identifisere en bestemt stedlig forankring med betydning for at hendelsen fant sted. Stedet syntes tilfeldig, og hendelsen virket drevet fram av andre forhold enn stedlige kjennetegn. I noen tilfeller var det også for lite informasjon til å kunne vurdere. 15 av de totalt 68 ransanmeldelsene med åsted utendørs, og 8 av de totalt 33 av fysisk vold, inngikk i kategorien *Tilfeldig/usikkert sted*. Fordelingen på lovbruddstyper slike steder var i tråd med den overordnede fordelingen av anmeldte våpenhendelser med to tredjedeler ran og en tredjedel fysisk vold.

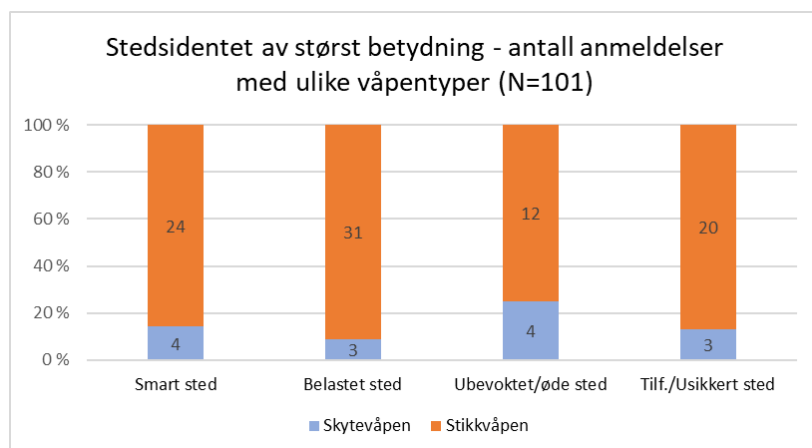
For de resterende 78 anmeldelsene virket flest forankret i samhandlingsdynamikker som er typiske for *Belastet sted* (34). Dette gjaldt 21 av ransanmeldelsene og 13 av anmeldelsene av fysisk vold med våpen, også dette tilnærmet likt den overordnede fordelingen på lovbruddstyper. Samhandlingsdynamikker som preger steder med bruk- og omsetning av narkotika og mange ustabile personer framsto dermed som særlig viktig for våpenanmeldelser i ran og vold i Oslo politidistrikt i 2024. Dette bidrar til å bekrefte konklusjonen i forrige kapittel, der nærhet til bruks- og omsetningssteder for illegal handel virket som en viktig kilde til overlappet av anmeldelser mellom stedsmodellene.

28 av de totalt 101 våpenanmeldelsene med åsted utendørs framsto motivert og forbundet med at åstedet var et *Smart* sted, med muligheter og handlingsrom for å begå lovbruddet. *Alle* disse våpenanmeldelsene gjaldt imidlertid ran, slik at den stedsspesifikke lovbruddsprofilen på Smart sted avvek tydelig fra den overordnede. Voldshendelsene virket ikke påvirket på samme måte som ran av at "anledningen bød seg". I 7 av de 28 ranene på Smart sted ble offeret tvunget til å ta ut penger fra minibank. I noen tilfeller startet angrepet et annet sted og offeret ble ført til minibanken.

Fraværet av voldsanmeldelser på Smart sted betød samtidig ikke at de ble utøvd på "uegnet" sted. Det var heller slik at det som gjorde stedet egnet til utøvelse av *fysisk vold* med våpen, var at stedet var *Ubevoktet/øde*. Slike steder ble avtalt og valgt mellom kriminelle aktører for et oppgjør eller en lyssky utveksling. Totalt synes 16 av de 101 våpenanmeldelsene motivert av de samhandlingsformer som muliggjøres på *Ubevoktet/øde sted*. 12 av dem gjaldt fysisk vold.

De 14 anmeldelsene med *skytevåpen* var relativt likt fordelt mellom de ulike stedsidentitetene, med 3 eller 4 hvert sted. De totalt 87 anmeldelsene som involverte stikkvåpen var fordelt med flest anmeldelser vedt inn i dynamikker på Belastet sted (31), etterfulgt at de som var utløst av mulighetene for lovbrudd (ran) på Smart sted (24). For øvrig virket 12 av de 87 anmeldelsene med stikkvåpen motivert av prosesser og muligheter på et Ubevoktet/øde sted (16), hvor de fleste var voldshendelser. Hele 20 anmeldelser med stikkvåpen hadde skjedd på sted som virket Tilfeldig eller hadde usikker stedsforankring.

Våpenprofilen kan også ses i det prosentuerte stolpediagrammet under:

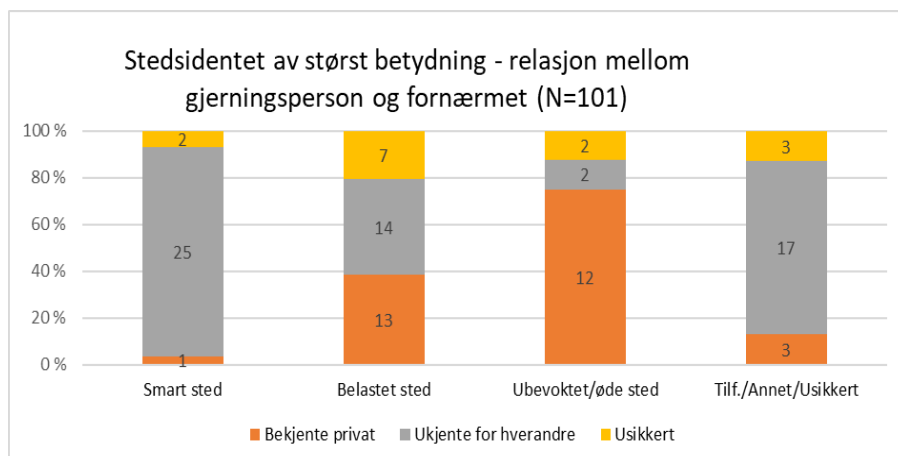

5.2 Hendelsene på ulike stedsidentiteter av størst betydning

5.2.1 Relasjon

Frykten for å oppleve våpenhendelser utendørs knytter seg gjerne til forestillingen om en fremmed person som angriper. I drøyt halvparten (58) av de totalt 101 anmeldelsene av ran og fysisk vold med våpen utendørs, var gjerningspersonen og fornærmede *ukjente* for hverandre. En stor overvekt av disse angrepene fra en ukjent person handlet om ran (51) og kun 6 var voldshendelser. Det var også en stor overvekt av hendelser med stikkvåpen (53), men også 5 med skytevåpen.

I 29 av de 101 våpenanmeldelsene var partene *bekjente*. Her var innholdet i angrepet annerledes, med en overvekt som gjaldt fysisk vold (21). Under en tredjedel dreide seg om ran (8). De mange voldshendelsene mellom bekjente omhandlet ofte personer i samme rus- eller brukermiljø (6), samme ungdomsmiljø (5), eller samme kriminelle nettverk (3). I de 8 ranene mellom kjente handlet det også ofte om at de var i samme kriminelle nettverk (4) eller rus-/brukermiljø av narkotika (3).

I 8 av de 29 anmeldelsene mellom bekjente, altså i nær en fjerdedel av dem, var det benyttet skytevåpen. I disse 8 hendelsene med skytevåpen mellom bekjente partene del av samme kriminelle nettverk i 5 tilfeller, tilhørte samme ungdomsmiljø i 1 og samme rus-/brukermiljø i 1 (og 1 var relasjonen en annen).

I 13 anmeldelser forelå det ikke nok informasjon nok til å vite hvordan relasjonen var.

Fordelt på ulike stedsidentiteter var det samtidig store forskjeller i relasjonsprofilen mellom partene. Våpenhendelser forankret i samhandlingsdynamikk typisk for et *Belastet sted* var totalt sett i flertall (34), og der var det relativt jevnt med 14 anmeldelser der partene var *ukjente* for hverandre og i 13 var *de bekjente* (7 usikkert). Der partene var ukjente var det blitt benyttet skytevåpen i 1 hendelse og stikkvåpen i 13. Der partene kjente hverandre fra før av, gjaldt 2 anmeldelser skytevåpen og 11 stikkvåpen. Risikoen for våpenhendelser med utspring i prosesser på Belastet sted synes derfor like stor for angrep fra kjente som ukjente personer, men dreide seg uansett mest om stikkvåpen.

På *Smart sted*, der alle våpenangrepene dreide seg om ran, var det nesten utelukkende angrep begått av en *ukjent* person. Dette gjaldt i 25 av de 28 anmeldelsene på slike steder (89 %). I de 4 anmeldelsene som handlet om skytevåpen, var det 3 angrep mellom fremmede.

Motsatt relasjonsprofil var det for våpenhendelsene som virket forankret i mulighetene som gir seg ved et *Ubevoktet/øde sted*. Her var partene *bekjente* fra tidligere i hele 12 av 16 anmeldelser (75 %). Hele 10 av disse dreide seg om fysisk vold. Og i samtlige 4 hendelser med skytevåpen på slike Ubevoktede/øde steder var partene bekjente. Også i de 12 som gjaldt stikkvåpen på slike usjenerte steder, var majoriteten mellom bekjente parter (8).

I de 23 anmeldelsene på *Tilfeldig/usikkert sted* var det derimot en overvekt av hendelser der partene virket *ukjente* for hverandre (17). I tråd med det overordnede mønsteret handlet to tredjedeler av dem om ran og i majoriteten var stikkvåpen benyttet (16).

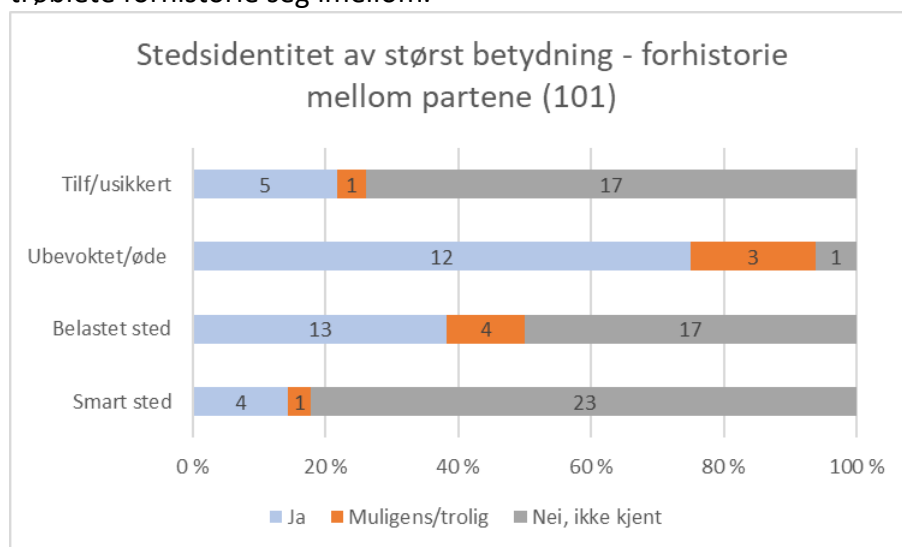
5.2.2 Forhistorie

Tilsvarende variasjoner i stedsprofil var det for tilstedeværelse av en *forhistorie* mellom partene i våpenanmeldelsene. Totalt var det en forhistorie mellom partene i 34 av de 101

våpenanmeldelsene, altså i en tredjedel av dem. Iblant var dette forutgående konflikter som det også forelå straffesaker i fra tidligere.

For de 16 våpenanmeldelsene med åsted på *Ubevoktet/øde sted*, var majoriteten (75 %) preget av parter med tidligere forhistorie. På usjenerte steder var altså våpenhendelser ikke bare hovedsakelig mellom bekjente parter, men også mellom parter som hadde en trøblete forhistorie som var kilden til at våpenhendelsen fant sted.

Det motsatte preget de 28 anmeldelsene på *Smart sted*, der flertallet ikke bare gjaldt våpenhendelser mellom fremmede, men der det sjelden var en forhistorie bak hendelsen (4). På Smart sted var altså partene i hovedsakelig anonyme for hverandre, og 24 av de 28 anmeldelsene var tilsynelatende "grunnløse" i den forstand partene ikke hadde noen trøblete forhistorie seg imellom.

I den største gruppen av våpenanmeldelser, de 34 som primært virket utløst av dynamikker på *Belastet sted*, var det balanse med 17 anmeldelser der det (trolig) var en forhistorie og 17 uten. Muligens kan våpenhendelser på slike belastede steder forstås som preger av prosesser som ellers særpreger henholdsvis usjenerte og smarte steder: I byrom som er sosialt belastet skjer både våpenhendelser som rammer "blindt" og uten grunnlag i konflikt (hvorav flere ran), samt slike som er motivert av vanskelige forhistorier mellom bekjente (hvorav flere vold).

I de totalt 34 våpenanmeldelsene med forhistorie mellom partene, var det benyttet *stikkvåpen* i 29 av tilfellene og *skytevåpen* i 5. Antallet med stikkvåpen var høyest på *Belastet sted* (12), mens antallet med skytevåpen var størst på *Ubevoktet/øde sted* (3).

5.2.3 Idealtypisk sammenheng

I tråd med politidistriktets tidligere analyser av alvorlig kriminalitet, ble våpenanmeldelsene vurdert utfra hva slags idealtypisk livssammenheng de skjedde innenfor. Kategoriene omhandler:

- Festrelatert sammenheng
- Fritidsrelatert sammenheng
- Avviksrelatert sammenheng

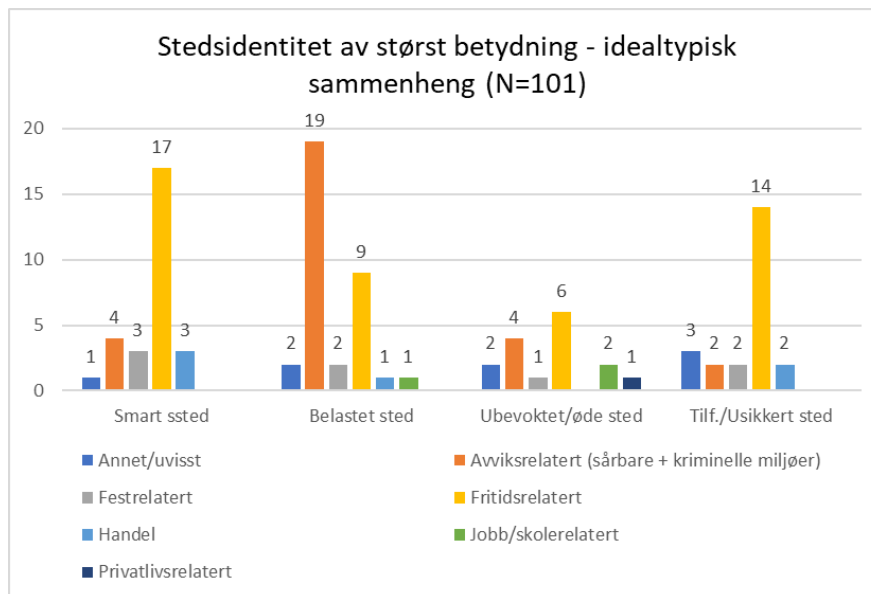
- Handelsrelatert sammenheng
- Jobb/skolerelatert sammenheng
- Privatlivrelatert sammenheng
- Annet/uvisst

I vurderingen ble det tatt hensyn til både gjerningspersonens og den fornærmedes individuelle livs- og handlingsprosess da angrepet skjedde. Siden fornærmedes sammenheng vanligvis kommer tydeligst fram i avhør, vil deres livs- og handlingssammenheng oftest virke mest definerende.²⁸

I utgangspunktet var *fritidsrelatert sammenhenger* i flertall, og slike fritidsrelaterte livs- og samhandlingsprosesser ble vurdert som kontekstuell ramme om nær halvparten av alle våpenanmeldelsene (46). Fordelt på lovbruddstyper var fritidskonteksten den aktuelle sammenhengen for halvparten av de 68 ransanmeldelsene (34), og en noe mindre del av de 33 voldsanmeldelsene (12). Etter dette var *avviksrelaterte sammenhenger* det mest utbredte konteksten og gjaldt 29 av de 101 våpenanmeldelsene, herunder en fjerdedel av ranene (17) og en tredjedel av de voldsanmeldelsene (12).

Profilen på idealtypisk sammenheng for våpenhendelsene viste seg samtidig å variere sterkt med stedsidentitet. For anmeldelsene som virket forankret til muligheter og dynamikker på Smart- og Belastet sted, framsto profilene for idealtypisk sammenheng nærmest som kontraster. Våpenhendelsene på Smart sted ble i dominerende grad vurdert som relatert til fritidssammenhenger, trolig ved at de ofte skjedde uten relasjon og forhistorie mellom partene, og fordi det ofte var den fornærmedes livssammenheng på gjerningstidspunktet som ble definerende for konteksten. Det handlet om ofre på farten med fritidsaktige gjøremål, som ungdommer på bytur etter skoletid eller på vei hjem fra trening, voksne på vei til byens underholdnings- og uteliv, til familiemiddag eller på vei fra jobb. I noen fall handlet det også om *gjerningspersoner* som var fritidsrelatert, herunder en gruppe ungdommer som i en periode i 2024 syntes å ha knivran av ande barn/ungdommer som "fritidssysse" utenom skoletid.

Motsatt var det for angrepene forankret i prosesser på Belastet sted, der avviksrelaterte sammenheng dominerte som kontekstuell ramme. Trolig avspeilet dette at hendelsene ofte involverte parter med relasjon og historikk mellom seg, der også den fornærmede var del av en avviksrelatert livssammenheng. Også for Belastet sted handlet imidlertid en del av anmeldelsene om fritidsrelaterte hendelser, som trolig avspeiler at særlig flere av ranene med utspring i samhandlingsdynamikker på Belastet sted, rammet personer som ikke selv var del av stedets spesielle brukergruppe, eller bare løselig streift innom, enten det var i annet ærende, på vei til/fra fest, eller muligens var sporadisk "kunde" på narkotikamarkedet.

Hendelsesprofilen på *Ubevoktet/øde* sted framsto som en mellomting mellom den på Smart- og Belastet sted. Flest anmeldelser gjaldt hendelser forbundet med fritidsrelaterte livssammenhenger (6), men antallet avviksrelaterte var ikke mye lavere (4). En måte å forstå dette på er at også Ubevoktede/øde steder kan være en "egnet arena" med store mulighetsrom og få hindringer mot lovbrudd, og dermed fungere noe på samme måte som Smart sted. Samtidig kan det være arena for konflikter som ellers kommer til uttrykk på Belastet sted, og da spesielt egnet for "tyngre" forhandlinger og oppgjør i den forbindelse. Inntrykket fra det empiriske materialet og fra befaringen på stedet var at sammensetningen av fritidsrelaterte og avviksrelaterte sammenhenger på Ubevoktet/øde sted mest skyldtes at dette var møteplass både for eldre og tungt belastede kriminelle aktørers oppgjør, og for *ynge lokale personer* som på fritiden, utenom skoletid, var involvert i illegal dealing og annen virksomhet i kriminelle miljøer.

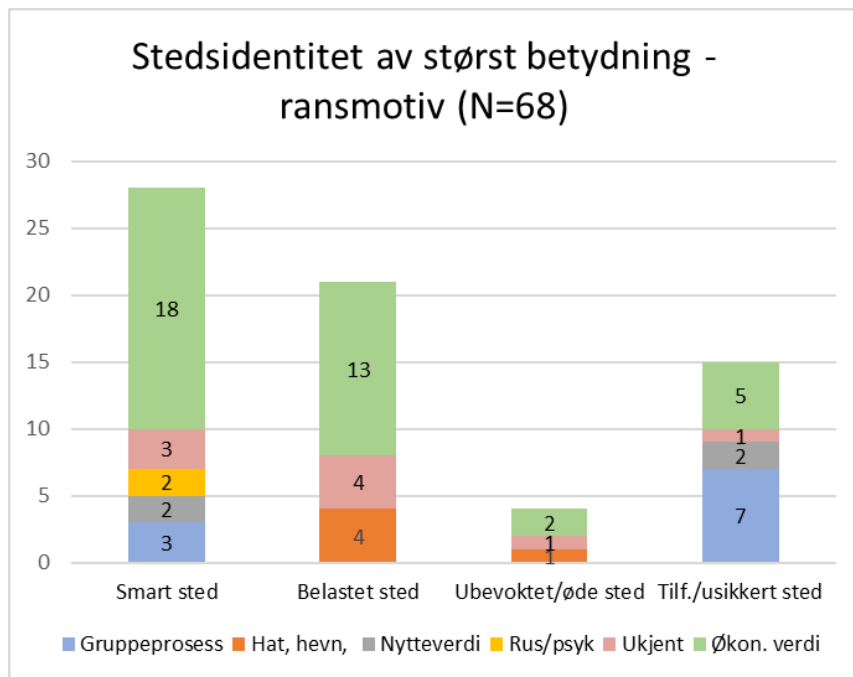
I fortettet form uttrykker disse forskjellene i idealtypiske sammenhenger ved ulike Stedsidentiteter en mer gjennomgående tendens i materialet: Smart- og Belastet sted utgjør i flere sammenhenger to sterkt kontrasterende ytterpunkter for hva de rommer av våpenhendelser. Ubevoktet/øde sted "forener" iblant disse ytterpunktene, men iblant forsterker de trekket fra enten Smart eller Belastet sted.

5.2.4 Motiv for hendelsene

Ransmotiv

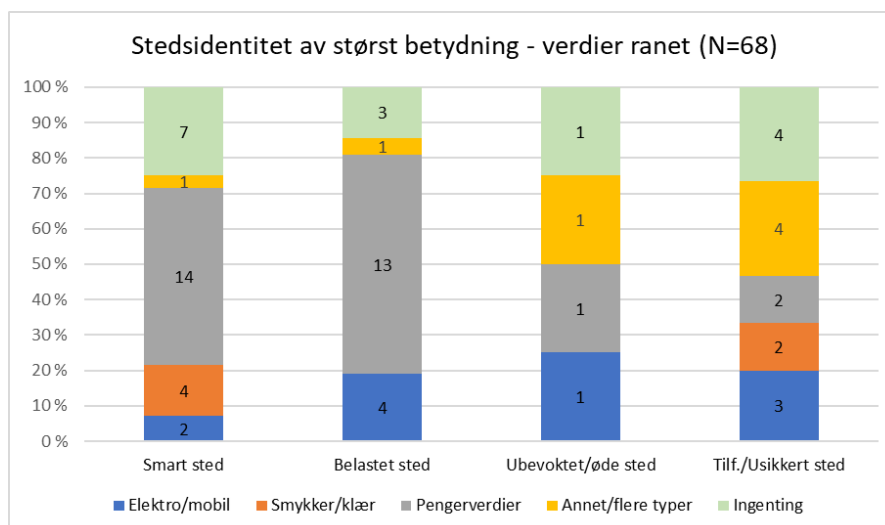
I de 68 anmeldte våpenhendelsene i ran syntes de fleste motivert av ønsket om *økonomisk utbytte* (38). Blant disse var flest forankret i mulighetene på Smart sted (18) og samhandlingsdynamikker på Belastet sted (13).

En relativt stor andel av våpenranene virket også motivert av *gruppeprosesser* (10), og der framsto åstedet i de fleste tilfellene tilfeldig eller det var vanskelig å knytte til stedsspesifikke aspekter (7). Flere av de gruppeinspirerte ranene var begått av ungdommer som ranet andre ungdommer. Utbyttet var gjerne ingenting eller bagatellmessig. Markering av identitet og makt virket som viktigste motiv. I flere av disse ranene var de samme gjerningspersonene involvert.

Hat og hevn syntes å være en drivende kraft bak enkelte våpenran (5). Ofte handlet dette om våpenhendelser med utspring i dynamikker på Belastet sted, der partene hadde relasjoner og komplisert forhistorie seg imellom. I noen få tilfeller var det grunn til å tro av ranet handlet om å innkreve økonomisk gjeld, trolig fra illegal virksomhet.

I 4 ran virket *bruks- eller nytteverdien* ved ransobjektet som det attraktive, 2 av dem skjedde på Smart sted. 2 var vanskelig å knytte til stedsidentitet, begge var begått med stikkvåpen. En av disse gjaldt ran av sykkel da syklisten tilfeldigvis stoppet på et fortau for å sjekke kartet og da støtte på raneren som var på vei hjem fra fest og kunne trenge et kjøretøy. I de 2 ranene på Smart sted var ett med skytevåpen i et parkområde i sentrum, der gjerningspersonen hadde behov for en sykkel. Det siste ble begått med stikkvåpen på et fortau og handlet om ran av dop/penger fra personer på vei til et sted for å handle narkotika.

I forbindelse med kartlegging av ransmotiv ble det undersøkt hvilke verdier som faktisk ble ranet. I rundt halvparten av de 68 ranene var utbyttet *Pengeverdier* (30), og disse dominerte både for ran begått på Smart sted (14) og på Belastet sted (13). Ranet med den høyeste økonomiske ransverdien skjedde likevel på et usjenert sted i sentrum (nær kirkegård) og handlet om en bag med flere titusener av kroner i kontanter. Partene var bekjente og trolig gjaldt ranet gjeld/betaling i forbindelse med illegal handel. For øvrig omhandlet de fleste ranene småbeløp, blant annet av ungdommer som i fritidsrelatert sammenheng ble truet av andre ungdommer til å overføre sparepenger seg imellom, og som deretter ble tvunget til å ta ut pengene fra en minibank eller butikk i nærheten.

I 10 ran ble *elektronisk utstyr eller mobiltelefon* tatt, og samhandlingsdynamikken på Belastet sted virket som det mest betydningsfulle for de fleste av disse. *Smykker og klær* var sjeldent et utbytte, men 4 av de 6 ranene av smykker virket betinget av mulighetene på Smart sted. I noen av disse tilfellene handlet ransutbyttet om personlig verdifulle gjenstander, blant annet en arvet klokke.

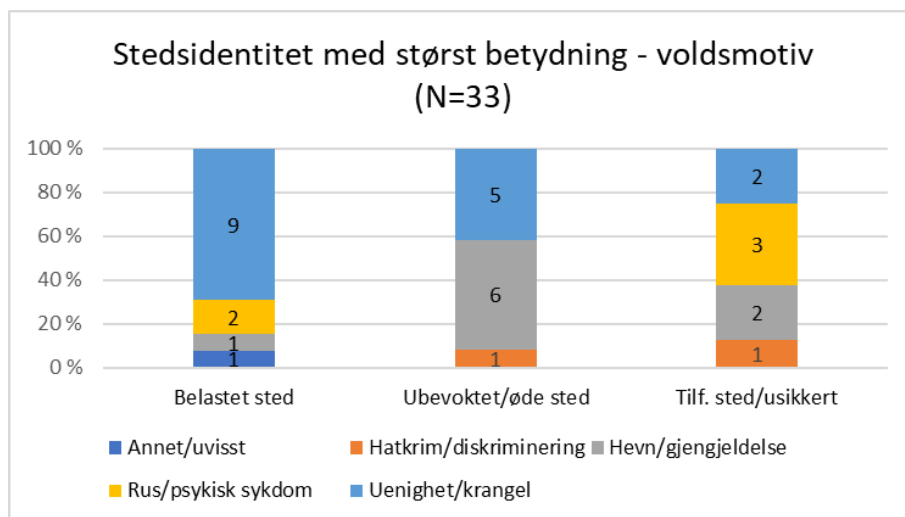
I hele 15 av de 68 ranstilfeller var utbyttet i våpenranet *ingenting*. Halvparten av dem framsto som motivert av mulighetsrommet på et Smart sted (7).

Voldsmotiv

Også profilen på voldsmotiv syntes å variere mellom stedsidentitetene. På Belastet sted framsto *Uenighet/krangel* som det dominerende voldsmotiv, mens det på Ubevoktet/øde sted var vel så vanlig med *hevn/gjengjeldelse*. Voldshendelser med Tilfeldig/usikkert stedstilknytning virket oftere drevet av *rus/psykisk sykdom*, men her var også tilfeller av *hatkriminalitet og annet*, blant annet som identitetsbekreftende gruppeprosesser.

I majoriteten av de 33 anmeldelsene i *fysisk vold* med våpen virket *uenighet/krangel* mellom partene som det utløsende. De fleste var utløst i handlingsdynamikken på Belastet sted (9), men noen syntes betinget av mulighetsrommet på Ubevoktet/øde sted (5). På begge stedene virket uenigheten ofte å gjelde narkotika- eller annen illegal handel.

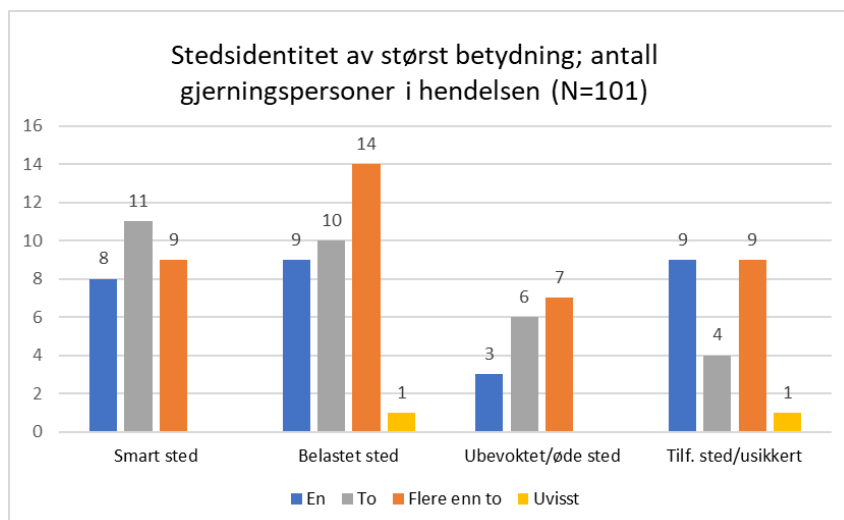
Det nest mest utbredte voldsmotivet var *hevn/gjengjeldelse*, som gjaldt 9 anmeldelser, de fleste med åsted på Ubevoktet/øde sted (4). I den grad det forelå opplysninger, virket slike hevn-/gjengjeldelsesmotiverte voldshendelser på usjenerte steder å skje mellom parter med en relasjon og trøblete forhistorie seg imellom. I ett tilfelle var utgangspunktet en tidligere arbeidslivskonflikt, og andre dreide seg om pågående konfliktlinjer mellom ungdomsmiljøer i politidistriktet. Det kunne samtidig være vanskelig å få tak i innholdet i den dypere konflikten, enten fordi historien var vanskelig å følge eller fordi partene var uvillige til å gi troverdige forklaring.

Som tidligere beskrevet virket ingen av de 33 anmeldte voldstilfellene med våpen betinget av mulighetsrommet ved Smart sted. Anmeldte våpenhendelsene i fysisk vold på et "egnet" sted, handlet om stedsidentiteten kategorisert som Ubevoktet/øde sted.

5.3 Antallet aktører ved ulike stedsidentiteter

Alvoret i våpenhendelser handler ikke bare om våpen og lovbruddstype, men også om antallet gjerningspersoner og fornærmede som er involvert. I hver av våpenanmeldelsene i utvalget ble derfor det reelle antallet av både gjerningspersoner og ofre notert, uavhengig av hvor mange som formelt var registrert i roller som mistenkt/siktet og fornærmet.

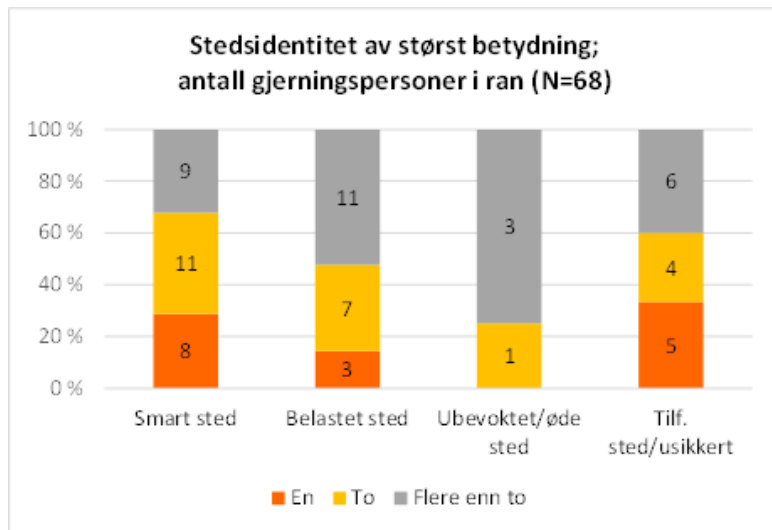

5.3.1 Antall gjerningspersoner i hendelsen

De 101 våpenanmeldelsene registrert i løpet av de første 8 månedene i 2024 var preget av mange hendelser med mange gjerningspersoner. I knapt en tredjedel (29) av anmeldelsene var det kun *én* gjerningsperson. I 31 anmeldelser var det 2 gjerningspersoner i hendelsen, mens det i 39 tilfeller handlet om *flere enn to gjerningspersoner* (40 %).²⁹

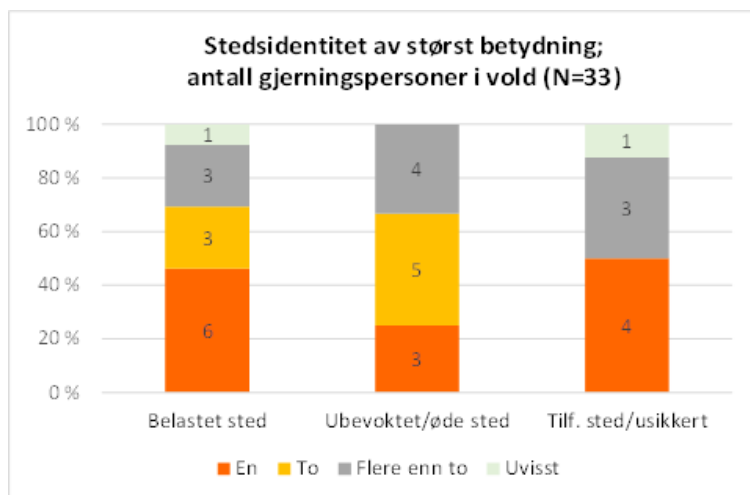
Profilen der rundt 40 % av anmeldelsene hadde flere enn to gjerningspersoner, gjenspeilet seg kun i ranshendelsene. I voldsanmeldelsene var andelen med flere enn to

gjerningspersonene noe lavere, rundt 30 %. I både stikk- og skytevåpenanmeldelsene var fordelingen relativt lik som den generelle profilen.

Fordelt på stedsidentiteter med størst betydning, var anmeldelsene *med flere enn to gjerningspersoner på Belastet sted* det oftest forekommende (14). De var også i flertall blant våpenhendelser på Ubevoktet/øde sted (7). Forøvrig var andelen anmeldelser med flere enn to gjerningspersoner gjennomgående høy for alle stedsidentitetene.

På Smart sted var det et relativt likt antall våpenanmeldelser med én, to eller flere enn to gjerningspersoner (hhv 8, 11, 9). I anmeldelsene der gjerningsstedet var Ubevoktet/øde/usynliggjørende sted, var antallet med kun én gjerningsperson spesielt lavt og gjaldt bare 3 av de 16 anmeldelsene.

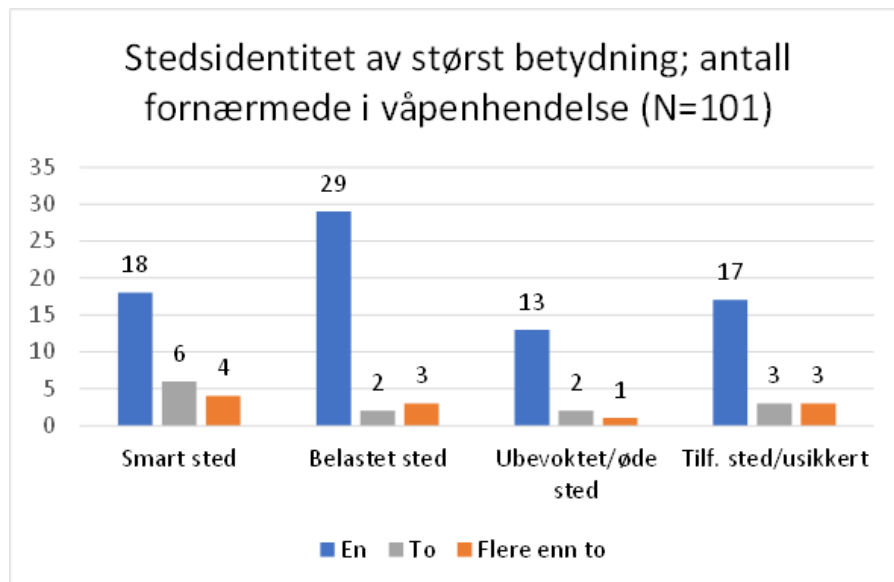

Profilen karakterisert av høy andel anmeldelser med *flere enn to gjerningspersoner på Belastet og Ubevoktet/øde sted*, gjenfinnes blant ransanmeldelsene (hhv 3 av 4 og 11 av 21).

For anmeldelsene av fysisk vold var profilen annerledes, og det vanligste var hendelser med *én gjerningsperson på Belastet sted*. Etter dette fulgte anmeldelser med *to gjerningspersoner på Ubevoktet/øde sted* (hhv 6 og 5 anmeldelser).

5.3.2 Antall ofre de ulike stedene

Uansett stedsidentitet handlet majoriteten av anmeldelser om hendelser med kun *ett offer*. Samlet gjaldt dette drøyt tre fjerdedeler av de 101 anmeldelsene (77). Opptellingen gjelder som tidligere nevnt, det reelle antallet ofre i hendelsen, uavhengig av hvor mange som formelt var registrert som fornærmet.

I utvalget på 101 våpenanmeldelser fra 2024 var antallet med kun *ett offer* størst på Belastet sted (29). De utgjorde 85 % av våpenanmeldelsene som hadde skjedd på steder preget av illegal omsetning, bruk og utenforskap. Lavest var andelen med ett offer på Smart sted, der de utgjorde 64 % av anmeldelsene.

Antallet anmeldelser med *flere enn to ofre* var høyest for anmeldelsene forbundet med Smart sted (6). Her utgjorde de 14 % av anmeldelsene, vesentlig over andelen på Belastet og Ubevoktet sted (hhv 9 % og 6 %). Samtidig er basistallene små og fordelingen kan være rent tilfeldig.

Når anmeldelsene ble fordelt på våpentypene stikk- og skytevåpen, og sortert etter antall ofre, var det gjennomgående mønsteret i tråd med det generelle bildet; majoriteten av anmeldelser gjaldt hendelser som rammet én fornærmet, uavhengig av hvilket våpen som ble benyttet. Det var bare 1 skytevåpenhendelse med flere enn to fornærmede, og åstedet var da lokalisert til *Belastet sted*. Hendelsen gjaldt et ran mellom ungdomsgrupper i en drabantby, på et lokalt omsetningssted for illegal handel. Åstedet var en åpen plass utenfor et tomt offentlig bygg på kveldstid.

6 Aktørene i anmeldte våpenhendelser

I dette kapittelet belyses kjennetegner ved personene som var involvert i de anmeldte våpenhendelsene i ran og fysisk vold, og som i politiets registre var registrert i rollen som "mistenkt" eller "fornærmet". Vi kartlegger kjønn, alder, statsborgerskap, fødeland og kriminell belastning, og ser på variasjonene mellom aktører på de ulike stedsidentitetene.

I de 101 anmeldelsene var det registrert 120 *mistenkte/siktede/domfelte gjerningspersoner*. 67 av dem var registrert som mistenkt i anmeldelser av for fysisk vold med våpen og 53 i anmeldelser som gjaldt ran. 102 var registrert som mistenkt/siktet/domfelt i anmeldelser med stikkvåpen og 18 med skytevåpen.³⁰

Til de 101 anmeldte våpenhendelsene var det også registrert 113 fornærmede, hvorav 79 var blitt utsatt for ran med våpen, og 34 for fysisk vold med våpen.

I gjennomgangen nedenfor henvises aktørene til som "mistenkte" og "fornærmet". I Vedlegg 4 framstiller Tabell 2 og 3 kjernedata for mistenkte og siktede som gjennomgås nedenfor.³¹

6.1 Kjønn

Mistenkte og fornærmede

Både mistenkte og fornærmede i de anmeldte våpenhendelsene var i hovedsak menn. Bare 3 av de 120 *mistenkte* var kvinner, hvorav 2 var mistenkte i ran og 1 i fysisk vold, begge med stikkvåpen. 12 av 113 *fornærmede* var kvinner. Kvinner var oftere fornærmet i voldsanmeldelsene (10 av 79) enn i ransanmeldelsene (2 av 34).

På grunn av den store kjønnskjevheten behandles aktørene samlet i gjennomgangen nedenfor, uansett kjønn.

6.2 Alder

Det var stort spenn i alder for de involverte i anmeldte våpenhendelser. Det var også betydelige variasjoner i alder knyttet til stedsidentitet, og høyest var gjennomsnittsalderen på Belastet sted, både for mistenkte og fornærmede.

Mistenktes alder

For mistenkte var i *gjennomsnittsalder 22,1 år*, og aldersspennet var stort – fra 13 til 54 år.³² I ransanmeldelser var snittalderen for de mistenkt 20,1 år, og noe høyere i fysisk vold; 23,7 år. Nær halvparten av de som ble mistenkt for ran var under 18 år. Det samme gjaldt 42 % av de som var mistenkt for fysisk vold.

Aldersprofilen varierte betydelig mellom stedsidentitetene. Anmeldelsene som gjaldt *Belastet sted* var preget av høy gjennomsnittsalder på 27,1 år for mistenkte, høyere enn noe annet sted. Ved de andre typene steder var gjennomsnittsalderen på mistenkte rundt 20 år, og lavest på Smart sted med 17,2 år. (Se Vedlegg 4).

Andelen mistenkte under 18 år var lavest på Belastet sted, med 19 %. Forøvrig varierte andelen mistenkte under 18 år mellom 52 % og 59 % på de andre stedsidentitetene. Høyest var den på Smart og Ubevoktet/øde sted.*

Fornærmedes alder

Aldersprofilen på fornærmede gjenspeilet et stykke på vei det som gjaldt for de mistenkte.

* Andel på Smart sted: Korrigert i foreliggende rapportversjon av 18.12.2025.

Gjennomsnittsalderen var 25,0 år, og dermed noe høyere enn for mistenkte. Men også for fornærmede var det stort spenn i alder, der den yngste var 11 år gammel, den eldste 53.³³ I ran var snittalder for fornærmede 23,5 år. Som for mistenkte var den merkbart høyere i fysisk vold; 28,5 år.

Fordelt på stedsidentitet, var gjennomsnittsalderen høyest på Belastet for fornærmede (27,7 år), liksom den var for mistenkte (27,1 år). Lavest var den for fornærmede på Smart sted med 22,5 år, som likevel var noe høyere enn for mistenkte (17,2 år). Snittalder på fornærmede på Ubevoktet/øde sted og Tilfeldig/usikkert sted var henholdsvis 26,8 år og 23,2 år.

Andelen fornærmede under 18 år var totalt sett 35 %, og dermed lavere enn blant mistenkte (44 %). For både fornærmede og mistenkte var andelen under 18 år lavest på Belastet sted, med henholdsvis 21 % av de fornærmede og 19 % av de mistenkte. Andelen under 18 år på Smart sted var 46 % blant fornærmede, mens den var 57 % blant mistenkte.

Andelen fornærmede under 18 år var relativt høy også for hendelsene på Tilfeldig sted (42 %), mens den var noe lavere på Ubevoktet/øde sted (31 %). Begge steder var andelen unge lavere blant fornærmede enn blant mistenkte. Årsaken var særlig at det ved disse stedsidentitetene var flere voldshendelser der grupper av ungdommer støtte sammen, der særlig mange unge ble registrert som mistenkt. To av angrepene skjedde på Sentralbanestasjonen, det største trafikknutepunktet i politidistriktet, der det i 1 anmeldelse var registrert 9 mistenkte og 5 i den andre.

Andelen under 18 år var lavest på Belastet sted både for fornærmede (21 %) og mistenkte (19 %).

6.3 Statsborgerskap

Rundt 80 % av både mistenkte og fornærmede hadde norsk statsborgerskap. For begge grupper var andelen med norske statsborgere høyest i våpenhendelser på Smart sted. Det var forskjell mellom gruppen mistenkte og fornærmede når det gjald stedsidentitet med lavest andel norske statsborgere.

Mistenktes statsborgerskap

Majoriteten av mistenkte hadde norsk statsborgerskap, og dette gjaldt 77 % av dem. For øvrig var det flest med statsborgerskap fra Somalia (6), Sverige (3) og Syria (3). 11 av de mistenkte var statsborgere fra et annet europeisk land enn Norge.

Andelen norske borgere var størst i våpenhendelsene som utspilte seg på Smart sted, der det gjaldt 86 %. I våpenhendelsene forankret i samhandlingen på Belastet sted, var andelen norske borgere lavere med 78 %, og på Ubevoktet/øde og Tilfeldig/usikkert sted enda lavere, begge 73 %.

Fornærmedes statsborgerskap

Andelen fornærmede med norsk statsborgerskap var 80 % og relativt lik andelen for mistenkte. Forøvrig var flest borgere av Syria (6), og ingen andre statsborgerskap var

representert med mer enn 2 fornærmede. 9 fornærmede var statsborgere av et annet europeisk land enn Norge.

Det var betydelig forskjell i andelen norske borgere på ulike stedsidentiteter, og variasjonen i profil var relativt lik den for mistenkte. I våpenhendelsene forankret på Smart sted var andelen fornærmede med norsk statsborgerskap hele 91 %. Lavest var den for hendelser vedt inn i dynamikker på Belastet sted, der bare 66 % av de fornærmede hadde norsk statsborgerskap (25 av 38).

For Ubevoktet/øde og Tilfeldig/usikkert sted var andelen norske statsborgere blant de fornærmede rundt gjennomsnittet, med henholdsvis 81 % og 85 %.

6.4 Fødeland

Både blant mistenkte og fornærmede var andelen med norsk fødeland langt lavere enn andelen med norsk statsborgerskap. Fødelandsprofilen for ulike stedsidentiteter var ulik, til dels motsatt, for de mistenkte og fornærmede. For mistenkte var andelen norskfødte lavest på Tilfeldig/usikkert sted, mens for fornærmede var den lavest på Ubevoktet/øde sted, og da nede i 25 %.

Fødeland for mistenkte

Totalt var 58 % av de 120 mistenkte født i Norge. Andelen mistenkte med norsk fødeland var dermed betydelig lavere enn andelen med norsk statsborgerskap (77 %).

Blant mistenkte født utenfor Norge, kom flest fra Somalia (10), Kenya (6) og Irak (5). Til sammen var 8 mistenkte født i et annet europeisk land enn Norge.

Fordelt på stedsidentitet var andelen norskfødte mistenkte størst på Ubevoktet/øde sted, der de utgjorde 70 %. For Smart og Belastet sted lå andelen rundt 60 % (hhv 62 % og 58 %). På Tilfeldig/usikkert sted var andelen norskfødte mistenkte så lav som 45 %.

Fornærmedes fødeland

Også blant de fornærmede var 58 % født i Norge.³⁴ Forøvrig var flest født i Afghanistan (6), Syria (6) og Irak (5). Totalt 10 var født i et annet Europeisk land enn Norge.

Mens det for mistenkte var størst andel norskfødte i hendelser på Ubevoktet/øde sted, og minst andel på Tilfeldig/usikkert sted, var det motsatt for de fornærmede. For dem var det kun 25 % av ofrene på Ubevoktet/øde sted var norskfødte, og hele 75 % i hendelser på både Smart og Tilfeldig/usikkert sted. På Belastet sted var 44 % av de fornærmede født i Norge.

6.5 Knytning til kriminelle miljøer og nettverk

De involverte i anmeldte våpenhendelser framsto ofte som forbundet med kriminelle miljøer eller kjente nettverk. Særlig gjaldt dette de mistenkte i fysisk vold og i hendelser som utspilte seg på Belastet sted.

Mistenktes knytning til kriminelle miljøer og nettverk

Hele 86 % av de mistenkte i ble vurdert som *sannsynligvis tilknyttet et kriminelt miljø*, i mange tilfeller et kjent kriminelt nettverk. Andelen med slik tilknytning var noe større for mistenkte i anmeldt fysisk vold (90 %) enn i ran (83 %).³⁵

Tilknytning til kriminelt miljø varierte samtidig med type åsted for våpenhendelsen. Der den var forankret i samhandlingsdynamikken på Belastede sted, framsto *alle* de mistenkt som tilknyttet et kriminelt miljø. Det samme gjaldt rundt 85 % av mistenkte i hendelser på Ubevoktet/øde og Tilfeldig/usikkert sted. Lavest andel med tilknytning til kriminelle miljøer var det for mistenkte i våpenhendelser på Smart sted, der dette gjaldt 67 % av dem.

Fornærmedes knytning til kriminelle miljøer og nettverk

Selv om fornærmede ikke framsto som like forbundet til kriminelle miljøer som mistenkte, var likevel 59 % sannsynligvis knyttet til slike miljøer.[†] Særlig gjaldt dette fornærmede i anmeldelser av fysisk vold, der to tredjedeler var forbundet med kriminelle miljøer. For ransanmeldelsene var andelen lavere, men ikke uvesentlig; 23 %.

Både på Belastet- og Ubevoktet/øde sted hadde over halvparten av de fornærmede sannsynligvis knytning til kriminelle miljøer. Begge stedene dreide det seg om rusmiljøer og miljøer involvert i omsetning av narkotika. For de 33 fornærmede i hendelsene på Smart sted var det kun 15 % som sannsynligvis var knyttet til kriminelle miljøer.

6.6 Kriminell belastning

Både mistenkte og fornærmede i anmeldte våpenhendelser framsto som tungt kriminelt belastet. Dette baserer seg på deres personlige historikk som registrert mistenkt/siktet/domfelt i straffesaksregisteret, deres "rulleblad". Nær 20 % av de mistenkte var registrert som mistenkt for lovbrudd mer enn 100 ganger.

Mistenkes kriminelle belastning

Mistenkte i våpenanmeldelsene kan beskrives som en *særdeles* kriminelt belastet gruppe. Blant personene med norsk fødselsnummer (102) var det kun 1 som ikke var mistenkt/siktet for andre straffbare forhold fra tidligere.³⁶ I snitt hadde de mistenkte i de 101 våpenhendelsene vært mistenkt/siktet 48 ganger. 28 % hadde vært mistenkt færre enn 10 ganger, mens 18 % hadde vært mistenkt *mer enn* 100 ganger.

Blant de mistenkte var rundt 75 % også blitt registrert som fornærmet i annen anmeldte straffesak.

I tilknytning til våpenhendelser på Belastet sted var de mistenkte i gjennomsnitt registrert med 85,4 straffbare forhold. To tredjedeler av dem var registrert med *mer enn* 100 straffbare forhold. De mistenkte i våpenhendelsene på Belastet sted hadde i tillegg blitt registrert som fornærmet oftere enn ved noen av de andre type steder. I gjennomsnitt dreide det seg om 5,0 ganger.

[†] Prosentandel korrigert 23.09.2025.

De mistenkte i våpenhendelsene på Smart sted var registrert med det laveste gjennomsnittlige antall straffesaker; 20,6. Dette må ses i lys av lavere alder på de mistenkte på Smart sted. De hadde også i minst grad vært fornærmet i straffesaker tidligere.

Fornærmedes kriminelle belastning

Blant fornærmede var det 73 % som også har vært fornærmet i andre straffesaker. I snitt hadde de blitt registrert som fornærmet i 4,3 straffesaker hver (inkludert saker i denne undersøkelsen).

Samtidig hadde 64 % av de fornærmede selv blitt registrert som mistenkt i en straffesak, og i snitt hadde de blitt registrert som mistenkt 25 ganger. Noen av de fornærmede var registrert med svært mange straffbare forhold fra tidligere, og trakk opp snittet. Som gruppe kan også de fornærme beskrives som *svært kriminelt belastet*, om enn i noe mindre grad enn de mistenkte.

Den kriminelle belastningen var klart størst blant de fornærmede i våpenhendelse på Belastet- og Ubevoktet/øde sted. Begge steder hadde over 80 % av de fornærmede vært mistenkt i et betydelig antall straffesaker tidligere. På Smart sted gjaldt dette for 50 % av de fornærmede. I hendelsene på Tilfeldig/usikkert sted hadde 44 % av de fornærmede vært mistenkt i straffesak tidligere.

7 Oppsummering og refleksjon om stedsforebygging

Ran og vold med stikk- og skytevåpen er blant de mest alvorlige lovbruddene som begås i Oslo politidistrikt og skaper utrygghet for befolkningen. Det er behov for et empirisk grunnlag å vurdere mulig stedsforebygging ut fra. Formålet med analysen er å bidra til dette.

Analysen omhandler *alle* de 101 anmeldelsene av ran og fysisk vold med stikk- eller skytevåpen med gjerningssted *utendørs i det offentlige rom*, som ble registrert i Oslo politidistrikt i løpet av de 8 første månedene i 2024. De 101 anmeldelsene gjaldt 68 ran og

33 tilfeller av fysisk vold. Majoriteten omhandlet bruk av stikkvåpen (87), og langt færre hendelser med skytevåpen (14).

7.1 Risiko; hvor, når, hva og hvem?

Karleggingen basert på anmeldelser 8 måneder i 2024 viste en *risiko på 0,4 per dag for våpenhendelser med åsted utendørs på åpent tilgjengelig sted*. Samtidig varierte risikoen både tidsmessig og geografisk. Hendelsene var i stor grad konsentrert til området fra Sentralbanestasjonen og Vaterlandsparken, så nordover via Storgata, i retning Grünerløkka og Storo. I tillegg var noen samlet i området rundt Majorstua, og noen spredt utover til mer perifere bydeler og forsteder. Det var en klar overvekt av hendelser med åsted i Oslo kommune, og langt færre i Bærum og Asker. Åstedene var lokalisert til områder og steder med ulike funksjon.

Størst risiko var på ettermiddag, kveld og natt, og særlig lørdag kveld, i områder som på gjerningstidspunkt primært var å anse som Boligområder. De fleste skjedde på Fortau, Åpne plasser, Stasjonsområder, Veikryss og Park. Særlig for ran lå åstedet i mange tilfeller nær minibank og nattåpne butikker.

Våpenhendelsene var i betydelig grad konsentrert til 4 typer steder med ulike sosiale handlingsrom eller "stedsidentiteter". Disse hadde *distinkte profiler* på lovbruddstype (ran eller fysisk vold), type våpen benyttet (stikkvåpen eller skytevåpen), motiv for handlingen, antall og relasjon mellom mistenkte og fornærmet, samt alder og grad av kriminell belastning på partene:

Flest våpenhendelser skjedde i tilknytning til steder brukt til misbruk og omsetning av narkotika, og var betinget av den urolige og vaksomme samhandlingsdynamikken på slike *Belastede steder*. Våpenhendelsene her preges av godt voksne personer, som gjerne var bekjente og hadde en trøblete forhistorie. Hendelsene omhandlet både fysisk vold og ran. På *Belastet sted* skjedde i tillegg enkelte ran av tilfeldige, eksterne personer, noen nær minibank og nattåpne utsalgssteder. Noen var på vei hjem fra politidistriktets utelivsarena.

En del av våpenhendelsene knyttet til narkotikahandel var lagt til *Ubevoktet/øde sted*, som i tomme bygg nær sentrum, eller utenfor sentrum i f.eks. skogen eller parken. Dette handlet ofte om avtalte møter for lysskye oppgjør og forhandlinger. Partene var da ofte del av kriminelt nettverk og med tung kriminell historikk. På denne typen av steder skjedde også våpenhendelser mellom ungdomsmiljøer i konflikt eller involvert i illegal handel, og det ubevoktede/øde stedet var da ofte nær ungdommenes nærmiljø.

En del av våpenhendelsene på *Tilfeldig sted* handlet om vilkårlige møter på sosiale knutepunkter som på trafikkknutepunkt, kjøpesentre, arrangementer. Dette var gjerne ungdomsmiljøer i konflikt og som gjerne var noe involvert i kriminalitet. I tillegg omhandlet våpenhendelser på Tilfeldig sted yngre ungdommer som brukte hele storbysamfunnet som arena for å hevde seg og markere identitet, gjerne ved angrep mot barn og unge fra andre steder enn eget nærmiljø. Også voksne ble ofre, og da i hendelsesforløp som hadde karakter av hatkriminalitet. I gruppeprosessene framsto ofrenes kjennetegn som "annerledes" som det avgjørende, mens stedets utforming og grad av "egnethet" virket uvesentlig og tilfeldig.

Også noen få våpenhendelsene som kunne tilskrives psykisk sykdom og ubalanse, skjedde på *Tilfeldig/usikkert*.

Risikoen for våpenhendelser utover dette gjaldt økonomisk motiverte *ran*, gjerne begått av en unge, enslig og motivert gjerningsperson, mot enkeltpersoner. De utspilte seg på et *Smart sted*, i betydningen et sted som ikke nødvendigvis var veldig gjennomtenkt, men der det bød seg en anledning og stedet ikke virket å by på vesentlige hindringer eller utfordringer for å gjennomføre ranet.

7.2 Refleksjon over mulighetsrom for stedsforebygging

Analysen over har identifisert 4 ulike sosiale komplekser knyttet til åsteder i de anmeldte våpenhendelsene i ran og fysisk vold i Oslo politidistrikt. I disse kompleksene forbindes åsteder til distinkte profiler som gjelder lovbruddstype, våpentype, hendelsesforløp, motiver og trekk ved involverte aktører. Kompleksene konstituerer 4 ulike typer sosiale handlingsrom for kriminalitet. Brutt ned til ulike komplekser synliggjøres noe av logikken som avgjør spredningsmønster og lokasjonen for slike våpenhendelser.

Blant mange mulige forebyggende strategier, er stedsforbygging én. Herunder inngår både a) brede trygghetsskapende tilnærminger som gjelder organiseringen av samfunnsfunksjoner og den sosiale flyten i et storbyrom, b) kvalitet og formgivning på steder og områder, som påvirker adferd og følelser til stedet, samt c) mer spissede kriminalitetsavvergende sikkerhetstiltak.³⁷ Nedenfor skisseres mulige målrettede valg mellom de tre dimensjonene som kan være aktuelle i stedsforebyggingen mot hver av de 4 kompleksene og stedstypen de representerer. Strategiene vil i ulik grad vektlegge bred organisering av storbyens funksjoner, stedlig formgivning og/eller sikkerhetsinnretninger og aktualisere ulike frivillige, private og offentlige aktører.

7.2.1 Forebygging av våpenhendelser på Belastet sted

Det største komplekset av våpenhendelser som stedsforebygging bør adressere, gjelder hendelser på Belastet sted, med utspring i samhandlingsdynamikken i miljøer med illegal handel. Hendelsene gjelder ofte ran og fysisk vold internt i miljøet, og involverer tungt kriminelle personer og nettverk både som mistenkt og fornærmet. I tillegg ranes tidvis mer sporadiske brukere og tilfeldige forbipasserende.

Stedsforebygging overfor dette komplekset kan vanskelig gjøres uten hensyn til den politiske diskusjonen om samfunnets håndtering av narkotika. Til temaet hører blant annet spørsmålet om lokalisering og eventuell spredning av omsetningsstedene i forhold til annet sosialt liv, samt den stedlige organiseringen av sosiale tilbud og oppholdssteder for misbrukere og ustabile personer. Også nærhet til minibanker og utsalgssteder på kvelds- og nattestid er et tema.

I tillegg til denne brede problemstillingen om organiseringen av illegal handel i byrommet, kommer spørsmål om den fysiske utformingen på omsetningsstedene. Et tema her er hvordan utforming kan bidra til å dempe stress- og konfliktnivå i handelen. I den sammenheng har det, i tillegg til fysisk formgivning, blitt hevdet at den formelle kontrollens sikkerhetsinnretninger, som kamera og patruljering, også kan øke opplevelsen av trygghet for hovedaktørene på slike belastede steder.

En åpning av områdene for mer differensiert sosialt bruk og større variasjon i befolkningen slike steder, kan muligens bidra til styrket uformell sosial kontroll og dempe spenningene i rus- og omsetningsvirksomheten. Ulempen er at man også risikerer å øke faren for ran og våpenhendelser rettet mot eksterne, tilfeldige personer. Politiets erfaring med og kunnskap om omsetningsstedene, og om bruk/besittelse av våpen slike steder, vil da være viktig.

7.2.2 Forebygging av våpenhendelser på Ubevoktet/øde sted

Det andre vesentlige komplekset som ble identifisert for våpenhendelser utendørs, gjelder ungdommer, også ungdommer med kjente konfliktlinjer. Også her kan narkotika og illegal handel være grunnlaget for våpenhendelsen. Flere av dem er lokalisert til *Ubevoktet/øde sted* i ungdommenes nærmiljø. Plassene kan være lokale arenaer for narkotikahandel, men også skje utenfor nærmiljøet i forbindelse med avtalte møter om lysskye forhandlinger og oppgjør mellom grupper og aktører. Denne typen usjenerte møter skjer også i forlengelsene av narkotikaomsetningen mellom eldre og tungt kriminelt belastede aktører, og kan da ses som en "forlengelse" av samhandlingslogikken på Belastet sted.

Uansett organisering av byrom vil det finnes grenseområder og overganger til mer grågrindte og øde steder. Fredelige rekreasjons- og fritidsområder er til glede i majoritetsbefolkningens privatliv, og karakteren av tilbaketrukkenhet fra hverdagens stress styrker bybefolkningens trivsel og følelse av tilhørighet. Antakelig er det derfor begrenset hvor langt bevisst organisering av byrom kan forhindre *Ubevoktet/øde steder* i storbyens grenseområder, som vil kunne benyttes til lysskye møter mellom kriminelle. Muligens kan det da finnes rom for mer bruk av formelle kontrollordninger med kamera og bevoktning av parkeringsplasser og andre inngangsområder til utfartssteder, som ikke samtidig svekker trivsel og reduserer øvrig bruk av områdene. Etterretning og lokal kunnskap ved politiets geografiske enheter kan gi grunnlag for målretting av forebyggende patruljering på øde steder.

Noen av våpenhendelsene som utspiller seg på *Ubevoktede/øde* åsted gjelder tomme næringsanlegg og offentlige bygg, som bare benyttes deler av døgnet, uka og året. En bred forebyggingsstrategi kan inkludere organisering av byrom som omhandler utvidet bruk av slike bygg og anlegg. Mer multifunksjonell bruk av forlatte bygg og næringsområder kan avverge våpenhendelser i lysskye møter. Samtidig er det fare for at problemet bare forflyttes, men da kanskje til mer perifere områder utenfor urbaniserte byrom der faren ved våpenbruk kan være mindre. I tillegg kan mer oversiktighet og innsyn til slike bygg og anlegg gjennom arkitektonisk utforming, styrke den uformelle sosiale kontrollen. Det er også mulig med økt bruk av vakthold og andre formelle kontrollordninger slike steder. Kunnskap fra politiets etterretning om møteplasser for forhandlinger i de tunge kriminelle miljøene, kan bidra til proaktiv forebygging.

7.2.3 Forebygging av våpenhendelser på Smart sted

I noen våpenhendelser framsto den klassiske aktørmodellen i stedsforebyggende teori som relativt aktuell: Motivert og rasjonell lovbrøyer angriper et egnet offer, på et dertil egnet sted med lav risiko for å bli oppdaget. Potensielt utbytte vurderes opp mot risikoen som offer og sted representerer. Samtlige hendelser med åsted kategorisert som *Smart sted* var ran, ikke vold. I mange av våpenhendelsene på *Smart sted*, framsto imidlertid ikke gjerningspersonens

handling som *utpreget* kalkulert, planlagt eller dypt gjennomtenkt. Ofte virket hendelsen mer "spontan rasjonell" for en person som var motivert og åpen for å begå vinningslovbrudd. Det *bød seg* en god og praktisk anledning til gjennomføring av et påtenkt ran, på et sted som ikke virket alt for uegnet.

Sammen med lokal utforming av steder, vil bred stedsforebygging som omhandler grunnleggende organisering av storbyens sosiale funksjoner og liv, kunne gi vesentlige innspill til stedsforebygging av ran med våpen på Smart sted. Dersom redusert oppdagelsesrisiko kan knyttes til fremmedgjørende omgivelser og en formgivning som hindrer innsyn og involvering, vil bevisst bygging av en materiellstruktur for diversifisert bruk og godt innsyn, kunne stimulere uformell sosial kontroll. Samtidig skjer mange av disse våpenranene på kvelds- og nattestid, da storbyrommene er relativt folketomme og potensialet for uformell kontroll er mer begrenset. Mer spissede tiltak, som f.eks. belysning og patruljering, samt alarmer og kameraovervåkning, kan være et supplement. Ikke minst gjelder dette i områder der kontantuttak er mulig, som minibanker og nattåpne butikker, der flere av ranene på nattestid skjedde. Straffeforfølgelse av aktive ranere er også et forebyggende virkemiddel.

7.2.4 Forebygging av våpenhendelser på Tilfeldig sted

To ulike typer av hendelsesforløp utspiller seg på det som er kategorisert som Tilfeldig sted. For det første gjelder dette åsteder med stor mennesketetthet, der folk er anonyme for hverandre og man lett risikerer å støte tilfeldig på folk. Våpenhendelser i slike tilfeldige møter handlet særlig om unge personer/grupper i konflikt, som støter på hverandre på trafikknutepunkt, kjøpesentre eller arrangementer.

Forebyggende tilnærminger overfor tilfeldige våpenhendelser på sosiale knutepunkt, kan favne brede spørsmål om organisering av basal infrastruktur og koordinering av funksjoner som transport, handel, arbeidsliv og fritid i storbyen. Også spørsmål om fysisk design på knutepunkter som kan gi eventuelle konfliktpartnere oversikt og anledning til å avverge sammenstøt, er relevant. Dette berører hvordan ulike funksjoner blandes sammen på slike sosiale knutepunkt, et tema som sto høyt i 1960-tallets stedsforebyggende fagmiljøer. Antakelsen var at avstand mellom ulike funksjoner medvirket til mer oversiktlige steder og avdempet adferd.³⁸ Også forventninger til andres adferd ble da tydeligere, og lettet muligheten for både uformell og formell sosial kontroll. Utviklingen ved trafikknutepunkt og kjøpesentre synes imidlertid å ha gått i motsatt retning, trolig forbundet med økonomiske interesser. Uansett kan det i dagens "tette" storbysamfunn være urealistisk å forvente sterk involvering i andres adferdsmønstre på slike steder, det vil også være forbundet med fare i våpenhendelser. Dersom det gjennom fysisk formgivning ikke er mulig å skape mer oversikt og utveier, vil trolig formelle kontrolltiltak være verdifulle kompenserende tiltak. Digital og AI-basert teknologi i overvåkning av mennesketette byrom vil framover stå sentralt.

Den neste typen våpenhendelse på Tilfeldig sted handler også om barn/ungdom. Grupper av mobile unge, motivert av gruppeprosesser, bruker våpenhendelser til å hevde seg og markere egen identitet. Hendelsene skjer der gruppen tilfeldigvis møter et egnet offer å markere seg mot, selv om dette er en vei, åpen plass eller utenfor et serveringssted med både vitner, overvåkningskamera og vektere tilstede.

Hverken trygghetsorientert formgivning eller spisse sikkerhetsorienterte kontrolltiltak fremstår særlig relevant for å forhindre slike tilfeldig lokaliserte våpenhendelser. *Indirekte og på sikt* vil likevel bred stedsforebygging kunne påvirke framveksten av slike gruppebaserte våpenhendelser, dersom de adresserer sosioøkonomiske og -kulturelle forskjeller i storbyområdet. Blant annet handler det om å forhindre at forskjellene slår ut i sterke geografiske skjevheter i inntekt, botilbud, utdanning- og tjenestetilbud for barn og deres familier. Overfor mobile unge som allerede er aktive gjerningspersoner i ran og vold med våpen, vil andre forebyggingsstrategier enn stedsforebygging nok være mest relevant, særlig tradisjonell personorientert forebygging.

Vedlegg 1: Teorigrunnlag

Fysiske omgivelser i form av ivaretagelse, fysisk utforming og sosial bruk står sentralt i teorier som på ulike vis forbinder lovbrudd med steders karakter og kjennetegn. Det ble utarbeidet et knippe av fysiske stedskjennetegn utledet av sentrale stedsteoriene med kriminologisk relevans. Disse ble kartlagt på åstedene i de anmeldte våpenanmeldelsene. Teoriene bygger på ulike aktør- og handlingsteorier og er også forbundet med ulike forebyggingsperspektiver innen kriminologien: ³⁹

- 1) "Broken Windows" (og anomi)
- 2) Rasjonell valgteori
- 3) Nabolagseffekter
- 4) Kontrollperspektiv

De ulike tilnærmingene vektlegger ulike stedsdimensjoner som fremmende eller hemmende for kriminalitet. Dette gir grunnlag for det vi har identifisert som 4 kriminologisk baserte stedsmodeller: a) *Det forfallede stedet*, b) *Det egnede (rasjonelt valgte) stedet* c) *Det sosialt belastede stedet* og d) *Det kontrollerte stedet*. Mens de tre første stedsmodellene primært omhandler hva som kan fremme kriminalitet, dreier det kontrollerte stedet seg om hva som hemmer - eventuelt vrir eller forflytte den stedlige kriminaliteten.

Opprinnelig var den såkalte forebyggingstrekanten forankret i det som nedenfor kalles Modell 2, der kriminalitet ses som resultat av rasjonelle valg. Steder vurderes etter "egnethet for lovbrudd", og aktøren anses som en allerede motivert og rasjonell lovbrøyer. Innenfor Modell 2 er man lite opptatt av de kulturelle kontekster og samhandlinger lovbrøyerer inngår i, og som skaper en motivert gjerningsperson og styrer dens normative valg. Men forebyggingstrekanten *kan* åpnes og inkludere slike spørsmål. Den åpner da også for perspektivene i Modell 1 og Modell 3 nedenfor. Dette gir et mer differensiert syn på bindingene mellom aktører og steder som kan være av betydning når lovbrudd skjer. Stedsforebygging blir da et komplekst retts sosiologisk og -politisk spørsmål, og ikke lenger avgrenset til å handle kun om økt kontroll over gjerningspersoner og redusert sårbarhet for tilfeldige ofre.

Modell 1: Broken Windows (og anomi); "Forfallent sted"

Broken Windows-teorien har vært utgangspunkt for en rekke forståelser av kriminalitetsgenererende prosesser. Her tar vi utgangspunkt i ideen om at stedlige tegn på forfall (som tagging og knuste vinduer) kan innebære manglende identifisering og opplevelse av eierskap til stedet blant dets brukere og beboere. Dette sender videre signaler om at området er lite og lokalsamfunnet er lite verdsatt, ivaretatt og kontrollert. Det kan være del av en stedlig normativ oppløsning, og manglende oppslutning om nærmiljøet som et normativt fellesskap.⁴⁰ Anomi-modellen forklarer hvordan et samfunn i ubalanse, preget av normoppløsning over tid, kan gi oppslutning om nye og alternative normer, som av storsamfunnet er ansett som lovbrudd.⁴¹ Forfallede steder kan dermed være utgangspunkt for kriminalitet og subkulturer.

I foreliggende analyse er *Dårlig vedlikehold*, *Dårlige estetiske kvaliteter* og *Mye tagging* formulert som typiske kjennetegn på Forfallent sted. Såkalt 0-toleranse og rask reparasjon ved skadeverk og tagging har vært måter å redusere spredning av lovbrudd. Lovbrøyerer betraktes i denne tilnærmingen som deltaker i et nærmiljø og en subkultur, slik at det

forebyggende arbeidet rettes mot omgivelsene i form av forfalne områder og utsatte bomiljøer. Ofrene for lovbrudd kan være utenfra, men også selv deltakere i subkulturen som rammes av de negative omgivelsene for samhandling. I det første tilfellet framstår *fornærmede som tilfeldige offer* for kriminelle aktører, i det andre er de *mer bevisste deltakere* i et skjebnefellesskap. Slik kan de forfalne stedenes kriminaliserende mekanisme også legge grunnlag for territorielle gjengkonflikter og -oppgjør.

Modell 2: Rasjonell valgteori; "Egnet sted"

Rasjonell valgteori legger vekt på at kriminalitet er resultatet av bevisste valg gjort av individer. Ifølge teorien ser gjerningspersonen seg ut egnede ofre på egnede steder, og veier fordeler opp mot risiko/kostnader før de begår en forbrytelse.⁴² Hvis gevinsten oppfattes som større enn risikoen for å bli oppdaget, siktet og straffet, antas individet mer tilbøyelig for lovbrudd. Forståelsen ligger til grunn i den overnevnte "forebyggingstrekanten". I denne modellen er steder ulikt *egnet* som åsted – målt ut fra hva som forventes å være en gjerningspersons rasjonelle vurderinger. I åstedsanalysen er følgende kjennetegn benyttet: *Lite innsyn utenfra, Dårlig belysning, Fluktrute for gjerningsperson, Få utveier for offer, Få muligheter for hjelp, Lite kameraovervåkning, Lite vakthold og Øde sted* (lite uformell sosial kontroll).

I teoriene ses forhold ved steder som *utløsende* årsaker til at den enkelte lovbryster velger å begå kriminalitet, og tar ikke for seg dypere årsaker eller motivasjon for valget om å begå kriminalitet. Det handler derfor mer om kriminalitet som en mulighet som byr seg på stedet, og fravær av hindringer som kunne gitt rasjonelle grunner til *ikke* å realisere mulighetene.

Steders kjennetegn og egenskaper har her betydning fordi de kan fremme eller hemme aktørens **rasjonelle valg om å begå lovbrudd**. Rasjonelle vurderinger kan skje i forkant som en del av planleggingen av lovbruddet, eller spontant og situasjonelt fordi anledningen byr seg. Uttrykket "Opportunity makes the thief" viser til hvordan kriminalitet oppstår spontant som et resultat av tilgjengelige muligheter. Ideen er at de fleste lovbrudd skjer fordi en fristende lavrisiko-mulighet byr seg.⁴³ En spesifikk utforming av steder kan dermed fremstå som egnet for lovbrudd. Aktørperspektivet i denne tilnærmingen legger all "agency" på gjerningspersonen. Fornærmede blir derimot mer et tilfeldig offer, en utenforstående person "acted upon" og uskyldig rammet av andres kalkulerende ugjerninger.⁴⁴

Modell 3: Nabolagseffekter; "Belastet sted"

Når det i samfunnsgeografien refereres til nabolagseffekter ved steder, er det mer et sosialt utgangspunkt enn de fysiske stedskjennetegnene som vektlegges. Nabolagseffekter viser til hvordan hele områder tar preg av kjennetegn ved brukere og beboere, som dermed gir stedet en identitet.⁴⁵ I en kriminologisk sammenheng kan dette være steder som benevnes *særlig belastet*, fordi de er hotspots for lovbrudd og samlingssteder for lovbrystere. Ofte er dette steder som fungerer som markeds plasser for omsetning av narkotika eller andre illegale varer. Men steder kan bli sosiale samlingspunkt for belastede samfunnsgrupper også av andre grunner, f.eks. på grunn av lokaliseringen av tjenestetilbud for utstøtte og ressurssvake, som sosiale botilbud, matutdelingssteder, mm.

Samlingssteder for illegale utvekslinger kan ha opplevd utrygghet som nabolagseffekt, men også være preget av tiltakende faktisk økt risiko for lovbrudd. Nabolagseffekter handler da

ikke bare om lovbrudd som individers handlinger, men om miljøer, subkulturer og handlingsdynamikker som vokser ut av belastede områder og markedsplasser.

Dette er en annen forankring av subkultur som grunnlag for stedlig kriminalitetsutvikling enn i Modell 1. Kjennetegn på slike sosialt Belastede steder er i analysen; *Nærhet til lokale bruker/omsetningssteder for narkotika*, og tilstedeværelse av *Ustabile/uberegnelige brukere* som ikke følger vanlige samhandlingsregler.

Lovbrudd på belastede steder kan skje tilfeldig og ramme utenforstående – enten det er av kalkuleerte og rasjonelle grunner (Modell 2), eller som effekt av subkulturen (Modell 1). Mer spesielt er det at selve tettheten av utstøtte og kriminelt belastede personer gjør stedene til arena for lovbrudd fordi den interne justisen i utvekslingene ofte skjer ved tvang, utpressing, ran og vold. De direkte konfrontasjonene er subkulturens uformelle normsystem og kan være viktig for å holde stedlig "orden", selv om det bryter med storsamfunnets formelle regler.

Aktør- og intensjonsperspektivet blir da mer komplekst enn det entydige skille mellom aktiv gjerningsperson og passivt offer som i Modell 2. Som deltakere i stedets illegale utvekslinger inngår personene aktivt i subkulturelle hierarkier og samhandlingsformer der vold og ran er en del av kommunikasjonen og reportaret for konfliktløsning. Det er ofte en forhistorie bak hendelsene, og det kan både veksle og være tilfeldig hvem som ender opp som "gjerningsperson" og "offer". Samtidig kan deltakerne også utøve lovbrudd som målrettet kriminell handling (modell 2) som kan ramme både utenforstående og andre stedlige deltakere der det ikke er noen forhistorie. Stedsidentiteten og "ryktet" om forhøyet risiko for lovbrudd på sosialt belastede steder, kan imidlertid medføre en skarp demarkasjonslinje mot omverdenen, og utenforstående vil ofte forsøke å unngå eller omgå stedet.

Modell 4: Kontrollerte steder

I forlengelsen av Modell 2, som omhandler lovbrudd på egnede steder med tilgjengelig offer og manglende hemmere som kamera- og andre kontrollordninger, handler Modell 4 om steder som *har* slike kontrollordninger, enten det er *formelle tiltak* eller uformell sosial kontroll. Til tross for slike hemmere skjer iblant kriminalitet, også ran og vold med våpen. I analysen er følgende variabler benyttet som kjennetegn på kontrollerte steder; tilstedeværelse av *Kameraovervåkning*, *Vakthold*, og fravær av uformell kontroll ved *Øde/isolert sted*.

Politiet, men også næringsliv, vekterbransje, forsikringsselskap m.fl., har særlig interessert seg for steders *formelle* kontroll. Betydelige beløp er investert av både enkeltaktører og samfunnet i stort på å forebygge lovbrudd med blant annet kameraovervåkning, politipatruljering og annen bevoktning, som alle er tenkt å redusere risikoen for lovbrudd på spesifikke steder. Imidlertid inngår også *uformell* kontroll som et aspekt ved *det kontrollerte stedet*. Andre menneskers sosiale omgangsformer, deres forventninger og blikk på hverandre, anses å ha en regulerende og disiplinerende virkning, som uformelt bidrar til orden på stedet. En slik virkning forutsetter imidlertid en klarhet i hva som kan forventes av stedlig atferd. Multifunksjonelle steder og steder som ofte er såpass travle og mennesketette at man blir usynlige for hverandre, mangler gjerne *oppmerksomme* og *vaktsomme "eyes on the street"*. Både øde- og svært mennesketette steder gir anonymitet, manglende engasjement og dermed et mulig handlingsrom for lovbrudd.⁴⁶ Ofte

komponeres manglende uformell kontroll ved for eksempel kjøpesentre og sentralbanestasjonen, med mer formell kontroll i form av vektere, kameraovervåkning og produktalarmer. I behandlingen av kontrollerte åsteder blir det derfor sett hen til om stedet preges av *mennesketetthet* og/eller er nær et *kollektivtrafikk-knutepunkt*.

Vedlegg 2: Definisjoner og sentrale begreper

Romlig spredning

En første substansiell kartlegging av risiko for ran og vold med våpen på ulike steder, skjer ved identifisering av **geografisk spredning** av anmeldte hendelser langs *lengde- og breddegrader*. Videre nyanseres det geografiske bildet ved å kombinere stedsdata med data for gjerningstidspunkt, for å få en kartlegging av **tidsmessig spredning** av hendelsene.

Funksjon for området og stedet

I den tidlige internasjonale utforskningen av stedsforebygging hevdes det at tydelige funksjonsgrenser og klare ansvarsforhold for de romlige handlingsbetingelsene er viktig for steders trygghet.⁴⁷ I den foreliggende analysen blir det skilt mellom **hovedfunksjon for området** der de utvalgte våpenhendelsene skjedde, og **stedsfunksjonen for selve åstedet**.

Områder viser i denne sammenheng til den større omkretsen åstedene er plassert i, mens *sted* viser til åstedenes mer umiddelbare omgivelser og bruken av disse. Ved identifisering av områdefunksjon og stedskjennetegn er det sett hen til *det aktuelle tidspunkt på døgnet*, i uken og på året da lovbruddet skjedde.

Hovedfunksjonen for området har blitt kartlagt med utgangspunkt i en forståelse av at urbane områder skal dekke grunnleggende behov i samfunnet, som arbeids- og familieliv, transport og fritid. Det understrekes samtidig at bestemmelsen av funksjon er komplisert fordi dagens storbyer er sammensatte: Mens områder utenfor sentrum (drabantbyer og forsteder) i overveiende grad har betydning som *Boligområder* eller *Industri- og næringsområder*, har spesielt sentrumsområder en døgnbasert veksling av funksjon. Store deler av bysentrum er typiske *Handelsområder* om dagen, med butikker langs gateplan og administrasjon, kontorlokaler m.m. i høyden. Utover ettermiddagen og kvelden overtar *Utelivsfunksjonen* med serverings- og utesteder langs gaten, og *boligområde* for etasjene over. Om kvelden og natten kan steders karakter som boligområde få størst betydning. Noen områder kan være relativt entydige boligområder med varierte tjenestetilbud tilpasset dette (skoler, barnehager, lokal dagligvare osv), men innimellom kan karakteren brytes opp av nattåpne butikker i områdene, som endrer bruken av uteområdet og dets funksjon. Dette gjelder også for trafikk-knutepunkt og *Transportområder*, og for Oslo som storbyområde peker Sentralbanestasjonen seg ut med særlig sammensatte funksjoner. Flere tilbud og tjenester er tilstede samtidig, med en trafikk av mennesker med ulike intensjoner og mål. Oslo politidistrikt er i tillegg preget av betydelige *Rekreasjons- og fritidsområder*, omkranset av både sjø og stort skogsareal samt en rekke parker, idrettsanlegg, fotballbaner osv. i både sentrum, forsteder og drabantbyer.

Åstedenes mer **spesifikke funksjon** er også preget av vekslinger, samtidig som noen steder er monofunksjonelle og virksomme på visse tider, men forlatte/øde andre deler av døgnet/uken/året (bl.a. skoler, barnehager, kirker, mm). For våpenhendelser som hadde skjedd utendørs i det offentlige rom ble det skilt mellom: *Bilvei/veikryss, Fortau, Torg, Bakgård/adkomstområde bolig, Åpen plass, Stasjonsområde, Skog, Park, Brygge, Skolegård/lekeplass, Produksjons/lagerareal, Idrettsplass/-arena, Gangvei, Kirkegård/trossamfunnsareal, Offentlig bygg-område*.

Stedsmodeller

Med utgangspunkt i sentrale teorier og tilnærminger innen forebygging, er det i denne analysen formulert 4 typer av kriminologiske stedsmodeller eller stedsstereotyper: *Forfallent sted, Eget sted, Belastet sted og Kontrollert sted.*

Navnene viser til trekk eller egenskaper ved steder som de ulike teoriene tillegger en betydning for kriminaliteten som utvikles der. I disse forestillingene ligger implisitt også forestillinger om gjerningsperson og offer, og av hva som motiverer ugjerningen. Følgende antatt kriminalitetsfremmende egenskapene har blitt undersøkt ved åstedene i våpenanmeldelsene, og gjelder enten ivaretagelse, utforming eller den sosiale bruken av fysiske omgivelser:

1. Forfallent sted: Hvor godt var stedet for våpenhendelsen ivaretatt?

- a) Vedlikehold
 - a. Dårlig
- b) Tagging
 - a. Mye
- c) Dårlige estetisk kvalitet
 - a. Dårlige + b) Tagging litt

2. Eget (rasjonelt valgt) sted for lovbrudd: Var stedet (rasjonelt) for våpenhendelsen egnet for utøvelse av våpenhendelsen?

- a) Øde sted
 - a. ja
- b) Fluktveier for fornærmede
 - a. Nei
- c) Overvåkningskamera på stedet
 - a. nei
- d) Innsyn og e) Oversiktighet utenfra
 - a. Dårlig (begge)

3. Sosialt Belastet sted: Var stedet for våpenhendelsen benyttet spesielt av kriminelle, marginaliserte og ustabile grupper av befolkningen?

- a) Nær kjente bruker- og omsetningssteder for narkotika/illegal handel
 - a. Ja, nært forbundet
- b) Mange ustabile og skremmende personer - utenfor sosial orden.
 - a. Ja

4. Kontrollert sted: Var stedet preget av hindre for våpenhendelsen, i betydning formell og uformell sosial kontroll?

- a) Kameraovervåkning
 - a. Ja
- b) Vakthold
 - a. Ja
- c) Øde
 - a. nei

Stedsidentitet

Stedsidentitet viser til hva slags type sosialt rom våpenhendelsen skjer i, definert ut fra hvordan de enkelte hendelsene synes å ha vært innvevd i og betinget av stedsspesifikke samhandlingsdynamikker og mulighetsrom for lovbrudd, sett ut fra et aktørperspektiv. Stedsidentiteter for kriminalitet har tidligere blitt gitt til f.eks. "Plata", "utsatte områder", "parallelsamfunn" og "ghetto". Alle er blitt brukt i Norden for å identifisere steder med distinkt profil på kriminaliteten.⁴⁸ Slike stedsidentiteter vokser gjerne fram induktivt, "nedenfra".

- Våpenhendelsene med åsteder på det som har blitt identifisert som *Belastet sted*, har virket betinget av stress, mistillit og mistenksomhet, uformell og kredittbasert økonomi og voldsbasert justis, som preger markedene for rusmisbruk og illegal handel.
- Hendelsene på åstedene identifisert som *Smart sted* har virket motivert av et opportunistisk mulighetsrom som oppstått for å gjennomføre et lovbrudd og slippe unna med det siden formell eller uformell sosiale kontroll virker svak.
- Våpenhendelsene på *Ubevoktet/Øde sted* har virket betinget av det tilbaketrukne og avsidesliggende stedets særlig "private" handlingsrom, der hverken uformell eller formell sosiale kontroll foreligger. Stedene kan være valgt for avtalte møter eller lokale og sporadisk brukte omsetningssteder for lyssky handel.
- Hendelser på *Tilfeldig/usikkert sted* handler om at det ikke var mulig å identifisere grunner til at våpenhendelsen skjedde akkurat på sitt gitte punkt. Grunnen kan være at våpenhendelsen var rettet mot en spesiell person eller viss type offer, og det var tilfeldigvis på dette punktet gjerningsperson støtte på vedkommende. Det kan samtidig være steder som nettopp er preget av mange tilfeldige møter, som ved sosiale knutepunkt for trafikk, handel etc.

Hendelsene

Et overordnet spørsmål i analysen omhandler våpenhendelsenes innhold, bakgrunn/motiv og kjennetegn ved involverte aktører. Kan disse forbindes til steders ivaretagelse, fysiske utforming og sosiale bruk, og belyse sammenhengen mellom våpenhendelsene og stedene der de utføres?

Kjennetegn ved hendelsene handler om relasjonen mellom gjerningsperson og offer, og om de hadde en forhistorie seg imellom av betydning for den aktuelle våpenhendelsen. Videre kartlegges *motiv* for våpenhendelsen, der kategoriene er hentet fra tidligere rans- og voldsanalyser i politidistriktet. For ranene kartlegges også typen utbytte/ransobjektet.

Idealtypisk sammenheng

For lovbruddenes karakter som sosiale hendelser ble det benyttet såkalte heuristikker, som kondenserer informasjon til raske og forenklede "idealtypiske" eller "stereotype" hendelser.⁴⁹ Disse er ment å antyde den konteksten som ga aktørene evne og intensjon til å begå våpenhandlingen, eller som gjorde dem sårbare for å rammes av dette. Både situasjonelle trekk, de ulike aktørenes livssammenheng samt relasjoner og eventuelle forhistorie mellom partene, ble vurdert ved identifisering av sammenhengen av betydning for at den anmeldte hendelsens utspilte seg. Spesielt viktig var "fortellingen" gitt i avhør. Siden beskrivelsene i sakens dokumenter gjerne er mer utfyllende fra den fornærmedes side,

vil den idealtypiske sammenhengen ofte være mest påvirket av fornærmedes blikk.

Kategoriene i denne analysen følger kategoriene i tidligere analyser ved politidistriktet:

- a. *Festrelatert hendelse*; hendelsesforløp knyttet til fest, fornøyelseliv og sosiale uteliv i byen. Hendelsen skjer gjerne i etterkant av festen, på vei hjem eller til annet sted. I konteksten konsumeres ofte alkohol, og de involverte husker ofte lite.
- b. *Fritidsrelatert hendelse*; hendelsesforløp utenfor rammen av arbeid, utdanning, festing, og ikke direkte involvert i en handels-/forbrukssituasjon. Hendelsen skjer gjerne på fritidsarenaer som ungdomsklubb, kultur- og sportsarrangement og på vei til/fra dette.
- c. *Handelsrelatert hendelse*; hendelsesforløp der byen brukes som handelssted og marked, inkludert uttak i minibanker, og hendelser på kjøpesentre og ved andre forretninger, også private kjøp/salg f.eks. av varer annonsert på Finn.
- d. *Jobb/skolerelatert hendelse*; hendelsesforløp knyttet til personers jobb-, utdanning og skoletilknytning, som gjerne skjer i det offentlige rom på vei til jobb, kurs eller skole, men kan også skje inne på skolens eller jobbens grunn.
- e. *Avviksrelatert (sårbare + kriminelle miljøer) hendelse*; Hendelsesforløp knyttet til markedet for utveksling av narkotika, prostitusjon og/eller til personer i rus eller med svak psykisk fungering.
- f. *Privatlivsrelatert hendelse*; hendelsesforløp knyttet til personers privatliv, både på/nær bostedet og i nabolaget, og hendelser andre steder mellom nærstående.

Antall personer i hendelsen

Det er også kartlagt om hendelsen inkluderer en, to eller flere enn to gjerningspersoner og ofre i hendelsen. Informasjonen her er hentet fra fortellingen som gis i anmeldelsen og avhør og gjelder da det reelle antallet personer involvert i hendelsen, ikke antallet personer som formelt er registrert i rollen som mistenkt eller fornærmet.

Aktørene

Analysen av aktørene omhandler både mistenkte og fornærmede og deres *personlige kjennetegn*, som *kjønn*, *alder*, *statsborgerskap*, *fødeland* samt deres kriminelle belastning i form av relasjoner til kriminelle miljøer og personlige *lovbrudds-historikk (rulleblad)*.

Vedlegg 3: Liste stedskjennetegn ved åsteder i våpenhendelser

Andel (antall) anmeldelser med kriminalitetsfremmende/-hemmende stedskjennetegn totalt (101) og innen de 4 stedsmodellene. (Fargeangivelse på konstituerende stedskjennetegn/variabler for hver identitet).

Stedskjennetegn	Andel totalt (N=101)	Andel % Forfallent sted (N=12)	Andel % Egnet sted (N=64)	Andel % Belastet sted (N=44)	Andel % Kontrollert sted (N=40)
<i>Lite lys på gjerningstidspunkt</i>	27	42 (5)	28 (18)	20 (9)	21 (8)
<i>Lite oversiktlig</i>	15	25 (3)	22 (14)	11 (5)	13 (5)
<i>Dårlig innsyn</i>	22	17 (2)	31 (20)	18 (8)	13 (5)
<i>Øde på gjerningstidspunkt</i>	22	33 (4)	36 (23)	16 (7)	13 (5)
<i>Dårlig vedlikehold</i>	8	67 (8)	8 (5)	11 (5)	13 (5)
<i>Dårlige estetiske kvaliteter</i>	13	92 (11)	11 (7)	20 (9)	21 (8)
<i>Mye tagging</i>	4	33 (4)	3 (2)	7 (3)	8 (3)
<i>Nær bruk- /omsetn. markeder</i>	42	67 (8)	31 (20)	98 (43)	67 (26)
<i>Ustabile beboere/ brukere</i>	19	58 (7)	13 (8)	43 (19)	28 (11)
<i>Mange fluktruter for gj.pers.</i>	94	100 (12)	94 (60)	91 (40)	92 (36)
<i>Ikke utveier for offer</i>	8	17 (2)	14 (9)	9 (4)	8 (3)
<i>Ikke hjelp for offer på gj.tidspunkt</i>	22	17 (2)	31 (20)	9 (4)	8 (3)
<i>Har kamera- overvåkning</i>	39	58 (7)	16 (10)	59 (26)	100 (39)
<i>Uten kamera- overvåkning</i>	53 (8 usikkert)	42 (5)	84 (54)	32 (14)	0
<i>Har vakthold</i>	15 (85 uten/uvisst)	25 (3)	5 (3)	32 (14)	33 (13)
<i>Høy mennesketetthet</i>	5	0	2 (1)	5 (2)	5 (2)
<i>Nær kollektiv- knutepunkt</i>	12	8 (1)	9 (6)	23 (10)	26 (10)

Vedlegg 4 Tabeller

Tabell 1: Åsted ute; våpenanmeldelser fordelt etter gjerningsdag og -tidspunkt på døgnet. Oslo politidistrikt fra og med januar til utgangen av august 2024. N=101, hele tall.

Gjerningstidspunkt ukedag/klokke	Man- dag	Tirs- dag	Ons- dag	Tors- dag	Fre- dag	Lør- dag	Søn- dag	Total
D (06.00-12.00)	0	1	1	0	1	0	2	5
E (12.00-18.00)	4	6	0	3	1	8	4	26
K (18.00-24.00)	10	6	6	2	8	12	6	50
N (24-06-00)	3	2	4	1	1	5	4	20
Total	17	15	11	6	11	25	16	101

Tabell 2: Kjernedata for mistenkte i anmeldte våpenhendelser i ran og vold fordelt etter stedsidentitet hendelsen var forankret i. Oslo politidistrikt fra og med januar til utgangen av august 2024.

De mistenkte (N=120)	Smart sted	Belastet sted	Ubevoktet/ øde sted	Tilf./ usikkert sted	Totalt
Antall forhold	21	36	30	33	120
Gj.snitt alder	17,2	27,1	21,8	20,1	22,1
Andel under 18 år (N=53)	57 %	19 %	59 %	52 %	44 %
Andel norsk statsborgere	86 %	78 %	73 %	73 %	77 %
Andel født i Norge	62 %	58 %	70 %	45 %	58 %
Andel tilknyttet krim miljø/nettverk	67 %	100 %	87 %	85 %	87 %
Antall unike personer m/f.nr	16	34	25	29	102
Gj.snitt antall forhold som mistenkt totalt (N=102)	20,6	85,4	43,4	25,9	49,0
Gj.snitt antall forhold som fornærmet totalt (N=102)	1,3	5,0	3,2	2,6	3,4

"Andel under 18 år" på Smart sted korrigert 18.12.2025 fra 19 % i tidligere rapport til 57 %.

Tabell 3: Kjernedata for fornærmede i anmeldte våpenhendelser i ran og vold fordelt etter stedsidentitet hendelens var forankret i. Oslo politidistrikt fra og med januar til utgangen av august 2024.

De fornærmede (113)	Smart sted	Belastet sted	Ubevoktet/ øde sted	Tilf./ usikkert sted	Totalt
Antall forhold	33	38	16	26	113
Gj.snitt alder	22,5	27,7	26,8	23,2	25,0
Andel under 18 år	46 %	21 %	31 %	42 %	35 %
Andel norsk statsborgere	91 %	66 %	81 %	85 %	80 %
Andel født i Norge (N=109)	76 %	44 %	25 %	75 %	58 %
Andel tilknyttet krim miljø/nettverk	39 %	71 %	56 %	65 %	59 %
Antall unike personer m/f.nr	32	35	15	25	106
Gj.snitt antall forhold som fornærmet totalt (N=106)	3,6	5,5	5,0	3,6	4,3
Andel fornærmede mistenkt i andre saker (N=106)	50 %	83 %	87 %	44 %	64 %
Gj.snitt antall forhold som mistenkt totalt (N=106)	9,6	46,1	41,4	7,2	25,4

¹ Begrepet stedsforebygging har forskjellige betydninger i ulike fag og praktiske sammenhenger. I denne analysen viser det til alle tiltak som endrer fysiske omgivelser med formål å redusere risikoen for ran og fysisk vold med stikk- og skytevåpen.

² 'Våpenhendelser' inkluderer her også tilfeller der våpenet ikke er brukt aktivt eller vist fram direkte, men henviser også til anmeldte hendelser der våpenet er truet med muntlig eller med kroppsspråk.

³ Se f.eks. Lidin, K. (2021): Happiness and urban environment. *Academia Letters*. Art. No 1853, <https://doi.org/10.20935/AL1853>.

⁴ Interessen og utforskningen av hvordan stedsers fysiske og fysiokulturelle utforming innvirker på kriminalitet går langt tilbake. Nyere tilnærminger har røtter til 1960-tallet da særlig "naturlig", uformell sosial kontroll gjennom arkitektonisk formgivning av materiell struktur, ble vektlagt (Jacobs 1962). På 1980 og -90-tallet kom gjennombruddet for mer kriminologiske og politifaglige forebyggingstiltak, der mekaniske sikkerhetstiltak ble viktigere, ikke minst påvirket av Clarks studier av situasjonell forebygging, se f.eks. Clarke, R.V., & Mayhew, P. (Eds.). (1980). *Designing out crime*. London: Her Majesty's Stationary Office. I 1996 ble CPTED (Crime Prevention Through Environmental Design) dannet og er i dag en internasjonal forening med program for urban stedsforebygging av kriminalitet. Målet er tverrfaglig tilnærming til kriminalitetsforebygging, der både uformell og formell kontroll samt bruk av urban og arkitektonisk design står sentralt, se

<https://www.cpted.net/>. Noe av det teoretiske grunnlaget for tilnærmingen er beskrevet i Clarke, R.V.G.

"Theoretical background to crime prevention through environmental design (CPTED) and situational prevention." In S. Geason and P. Wilson (eds.), *Designing Out Crime: The Conference Papers*. Canberra: Australian Institute of Criminology. 1989. For mer innsikt i den tidlige forskningen på feltet, se

<https://www.cpted.net/CPTED-bibliography>. For nyere bidrag, se f.eks. K. Matlovikova 2016: Environment of estates and crime prevention through urban environment formation and modification, i *Geographica Pannonica*, samt Saville, G., and M. Mihinjac. 2022. Third-generation CPTED – Integrating crime prevention and neighbourhood liveability, i *Urban crime prevention: Multi-disciplinary approaches*, 27–54, I Springer eller V. Ceccato & P. Brantingham (2024): What is the role of architects and urban planners in crime prevention, i *Security Journal*, <https://doi.org/10.1057/s41284-024-00442-4>. Her bygges det på tradisjoner fra

samfunnsvitenskapen som lenge har ansett alminnelige sosiale omgangsformer som primærforebyggende virkemiddel mot kriminalitet, og den "trege" materiell-strukturen som en premissleverandør for stedsers mellommenneskelige "flyt" og karakter (se f.eks. D. Østerberg 1971: *Makt och materiell*. Bokforlaget Korpen, Gøteborg, samt N. Christie 1982: *Hvor tett et samfunn?* Universitetsforlaget, Oslo). Nyere studier av stedsforebygging beskriver at det i dag særlig er arkitektfaglige aktører som vektlegger positive og inkluderende miljøer gjennom trygghetsskapende formgivning som forebyggende virkemiddel, mens sekundærforebygging gjennom formelle og mekaniske sikringstiltak som kan redusere risikoen for lovbrudd, ivaretas mer av politiet og andre kontrollprofesjoner. I ytterste konsekvens kan de to retningene og gruppene interessentene komme i konflikt. (Foshaugen, M.H, 2020: Polit og arkitekters forebyggingslogikker: Forståelser av kriminalitetsforebyggende arbeid i det offentlige rom, *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskap*, 2/2020).

Forskere har også vært skeptiske til den empiriske basisen for antakelser om kriminalitetsforebyggende effekt av både bred primærforebyggende, sosialt engasjerende formgivning av byrommet og av sekundærforebyggende kontroll- og sikringstiltak (se f.eks. Andresen 2024: Byutvikling og kriminalitet – hvor klar er sammenhengen? *Tidsskrift for samfunnsplanlegging*, regional- og byutvikling: Debatt)

⁵ For steder egnet for lovbrudd se f.eks. Clarke, R. V., & Felson, M. (1993). *Routine activity and rational choice*. New Brunswick, NJ: Transaction Books.

⁶ Se: <https://www.politiet.no/globalassets/dokumenter-strategier-og-horinger/oslo/rapporter/parallelsamfunn/rapport-fra-oslo-politidistrikt-parallelsamfunn-et-politiblikk.pdf>. Og: <https://www.politiet.no/globalassets/nyheter/oslo/2024-04-30-u-innsats-i-prioriterte-omrader-oslo-pd.pdf>

⁷ Blant annet vist til ved Arendalsuka 2024, der Oslo politidistrikt ved næringslivskontakt Christina Rooth deltok i debatten om hvordan formgivning av byene påvirke kriminaliteten (se bl.a. i Aftenposten 22.08.2024). Se også <https://www.politiforum.no/gir-beskjed-til-eiendomsbransjen-slutt-a-bygg-asteder/259208>

⁸ I rapporten *Tryggere nærmiljøer. En håndbok om kriminalitetsforebygging og fysiske omgivelser utarbeidet av Kompetansesenter for kriminalitetsforebygging*. vises det blant annet 10 kriminalitetsfremmende kjennetegn for steder. Listen er opprinnelig presentert av KRÅD i 2012, se også E. Myhre Lie (2015): *I forkant. Kriminalitetsforebyggende politiarbeid*. Gyldendal Akademisk.

⁹ Oppdraget ble gitt av FEE sensommeren 2024: *Stedskjennetegn ved hendelser der våpen benyttes: Grunnlag for stedsorientert forebygging?* Tidsrammen var først 31.12 2024, så endret til 28.02 2025 pga sykdom.

¹⁰ Begrepet om steds dynamikk er hentet fra Loader I and Sparks R, 'Contemporary Landscapes of Crime, Order and Control: Governance, Risk and Globalization' i M Maguire, R Morgan and R Reiner (eds.), *The Oxford Handbook of Criminology* (3rd Edn) (Oxford University Press 2002).

¹¹ Det presiseres at den foreliggende åstedsanalysen er gjort innen rammen av samfunnsvitenskapelige stedsanalyser og ikke bygger på modeller for "stedsanalyse" i formelle planprosesser i offentlig stedsutvikling. For mer innsikt i spekteret av samfunnsvitenskapelige tilnærminger, se f.eks. Agnew and Livingstone (eds), 2011: *Handbook of Geographical Knowledge*. London Sage, samt Førde, A., Kramvig, B., Berg, N. G. & Dale, B. (red.): *Å finne sted. Metodologiske perspektiver i stedsanalyser*. Trondheim: Akademika Forlag, 23-42.

¹² Skiftet i perspektiv ligner det Agnew beskriver som to ulike hovedtilnærminger til stedsanalyser i samfunnsgeografien. "Sted" kan for det første, ifølge ham, forstås *geometrisk*, og begrepsfestes som en lokasjon i rommet, eventuelt angitt med koordinater. Det kan da beskrives med observasjoner av isolerte stedskjennetegn, som det legges abstrakte og generaliserte betydninger til, f.eks. "risikofaktorer" eller det som her kalles "kriminalitetsfremmende/hemmende egenskaper". For det andre kan "sted" forstås mer *fenomenologisk* og helhetlig, som en lokasjon der fysiske, sosiale og økonomiske prosesser foregår og gir det enkelte sted sosial betydning - i denne analysen definert som "stedsidentitet". Se Agnew, J. (2011): *Space and Place*, i Agnew and Livingstone (eds) *Handbook in Geographical Knowledge*. London, Sage.

¹³ Fra fag- og forskningslitteraturen på feltet har ikke minst *Tryggere nærmiljøer. En håndbok om kriminalitetsforebygging* spilt en viktig rolle. Boka er utarbeidet av Kompetansesenter for kriminalitetsforebygging.

¹⁴ Se Marina Hiller Foshaugen (2020): *Politi og arkitekters forebyggingslogikker: Forståelser av kriminalitetsforebyggende arbeid i offentlig rom*. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskap* 2/2020.

¹⁵ Fysisk vold omfatter statistikkgruppene 1754, 1755, 1756, 1757, 1758, 1774, 1775 og 1776. Ran omfatter 0954, 0955 og 0956.

¹⁶ Våpenet behøvde ikke å ha vært i aktiv bruk. Den kunne ha blitt vist til som trussel, enten muntlig eller med kroppsspråk.

¹⁷ Anmeldelser med feilføringer og manglende data om gjerningssted var da også fjernet

¹⁸ Opptelling i antall forhold. "Mistenkt" omfatter også Siktet og Domfelt.

¹⁹ Antallet anmeldelser var ikke avvikende for 2024 sammenlignet med de 5 foregående årene.

²⁰ Uttrekket baserer seg på registreringsdato, men det sjelden stor forskjell mellom dette og gjerningsdato.

²¹ Minner om at det ikke er fullstendig samsvar mellom antall anmeldelser og hendelser. Vanligvis er avviket samtidig lite.

²² Som beskrevet i Vedlegg 2 er "boligområder" ofte steder med sammensatt funksjon, som på gjerningstidspunktet (ofte kveld og natt) primært hadde betydning som boligområder.

²³ Se Vedlegg 2 for definisjon på idealtypisk sammenheng.

²⁴ Det bør tillegges at flere anmeldelser i det opprinnelige utvalget gjaldt narkotikaomsetning på mobile steder, dvs i biler, taxier o.l. I foreliggende analyse er det bare våpenanmeldelser med gjerningssted utendørs som er inkludert.

²⁶ Flere aktører har erfaring og kunnskap om de spesielle sosiale dynamikkene som preger åpne rusmarkeder. Her er mange kjøpere og selgere involvert i omsetningen av illegale varer, både enkeltvis og i små grupper, på egne vegne eller på vegne av andre, og forhandlinger foregår muntlig, til dels skjult og sanksjoneres ved hjelp av vold. En bok som beskriver deler av markedet i det som her er beskrevet som Belastet sted, er Sandberg, S, og Pedersen, W. (2006): *Gatekapital*. Universitetsforlaget.

²⁷ Usynliggjørende sted er de med høy mennesketetthet, men uten at de har vesentlige med hverandre eller stedet å gjøre. Typisk sted er store kommunikasjonsknutepunkt, eventuelt også store kjøpesentre. Blant de 16 anmeldelsene med åsted forankret i prosesser på ubevoktet/øde/usynliggjørende sted var det 1 som gjaldt prosesser på usynliggjørende sted, nærmere bestemt Sentralbanestasjonen i Sentrum.

²⁸ Dette gjelder samtidig i mindre grad der fornærmede er motvillige til å fortelle om hendelsen, som trolig gjelder mest anmeldelser ved Ubevoktede/øde sted.

²⁹ I 2 av 101 anmeldelser var antallet gjerningspersoner usikkert.

³⁰ I noen anmeldelser var flere personer registrert som mistenkt/siktet/domfelt i straffesaken, i andre manglet det gjerningspersoner. Noen personer gikk også igjen som mistenkt/siktet/domfelt i flere ulike anmeldelser. Til sammen var det registrert 105 unike personer som mistenkt/siktet/domfelt i utvalget av våpenhendelser. I rollen som fornærmet var det totalt registrert 111 unike personer registrert i rollen som fornærmet.

³¹ Det bemerkes at antallene som prosentueres iblant er små og kan bli misvisende.

³² Medianen var 18 år.

³³ Medianen var noe lavere; 22,5 år.

³⁴ Fødeland var oppgitt for 109 fornærmede og 63 av disse var født i Norge.

³⁵ Informasjon stammer primært fra saksdokumenter. Av ressurs hensyn er det ikke gjort tyngre søk i etterretningsregisteret for alle de mistenkte.

³⁶ Måletidspunkt februar 2025.

³⁷ Kriminalitetsavvergende tiltak tilsvarer den typen forebygging som også kalles sikkerhetsorientert forebygging, se Marina Hiller Foshaugen (2020): Politi og arkitekters forebyggingslogikker: Forståelser av kriminalitetsforebyggende arbeid i offentlig rom. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskap* 2/2020.

³⁸ Jacobs, J. 1961: *The death and Life of Great American Cities*. New York: Random House.

³⁹ Til grunn for valget av kategorier for stedskjennetegn var særlig listen med 10 kjennetegn, beskrevet i rapporten *Tryggere nærmiljøer. En håndbok om kriminalitetsforebygging og fysiske omgivelser* utarbeidet av Kompetansesenter for kriminalitetsforebygging. Opprinnelig presentert av KRÅD i 2012, se også E. Myhre Lie (2015): *I forkant. Kriminalitetsforebyggende politiarbeid*. Gyldendal Akademisk.

⁴⁰ Wilson, J.Ø. & Kelling G.L. 1982: Broken Windows. The police and neighborhood safety. Se: <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/1982/03/broken-windows/304465/>. Se også Oscar Newman (1966): <https://books.google.com/books?id=80w0GEh4ffEC&pg=PA2>

⁴¹ Anomi er et sentralt begrep innen sosiologi og kriminologi, og viser til en tilstand i samfunnet der sosiale normer er for fjerne eller svake til å kunne regulere folks orientering og adferd.

⁴² Se f.eks. Cohen, L. E.; Felson, Marcus (1979). "Social change and crime rate trends: a routine activity approach". *American Sociological Review*. 44 (4): 588–608. doi:10.2307/2094589.

⁴³ Felson, M. and Clarke, R.V. (1998) Opportunity Makes the Thief: Practical Theory for Crime Prevention (Police Research Series Paper No. 98. London: *Home Office Policing and Reducing Crime Unit*. ISBN 1-84082-159-0.). Research, Development and Statistics Directorate, London. https://popcenter.asu.edu/sites/default/files/opportunity_makes_the_thief.pdf

⁴⁴ Om begrenset rasjonalitet og om normative/følelsesmessige påvirkninger på kriminell adferd, se f.eks. Elster, J. (1986). *Rational choice*. New York, NY: New York University Press., P-O H Wikström 2014: Why Crime happens: A situational action theory, I *Analytical Sociology: Action and Networks*, ed. Manzo, John Wiley & Sons. og Kaufman, B. (1998): "Emotional arousal as a source of bounded rationality". *Journal of Economic Behavior and Organization* (38): 135–144.

⁴⁵ For innsikt i samfunnsgeografers mer sosiokulturelle stedsanalyser, se f.eks. artikkelen om Nabolagseffekter i Plan vol, 54, Utg.3. Her er en presentasjon av hvordan blant annet Per Gunnar Røe og Ingar Brattbakk vektlegger karakteristika ved brukerne og anvendelsen av nabolag og fysiske områder, mer enn av de fysiske kjennetegnene ved stedene. Deres sentrale spørsmål er hvem inkluderes og ekskluderes. <https://www.idunn.no/doi/10.18261/plan.54.3.2>.

⁴⁶ Se begrepet om "eyes on the street" og tradisjonen etter Jacobs, J. 1961: *The death and Life of Great American Cities*. New York: Random House. Også Nils Christies bidrag i norsk kriminologi omhandler hvordan fysisk og sosial tetthet, nærhet og menneskers synlighet for hverandre virker kriminalitetsforebyggende, se f.eks. *Hvor tett et samfunn* (1982) og *En passende mengde kriminalitet* (2004).

⁴⁷ Jacobs, J. 1961: *The death and Life of Great American Cities*. New York: Random House.

⁴⁸ I kriminologi er romlig forankring av kriminalitetstrender og kriminalitetskontroll behandlet blant annet i Loader I and Sparks R, 'Contemporary Landscapes of Crime, Order and Control: Governance, Risk and Globalization' in M Maguire, R Morgan and R Reiner (eds.), *The Oxford Handbook of Criminology* (3rd Edn) (Oxford University Press 2002). Se f.eks. også <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781315744902-123/space-place-crime-martin-andresen>

⁴⁹ Se f.eks. A. Tversky & Kahnemann, D. (1974): Heuristics and biases: Judgement under uncertainty. *Science*, 185, 1124-1130. Se også Kahneman, D. (2012). *Tenke, fort og langsomt* (E. Lilleskjæret & G. Nyquist, Overs.). Pax